

ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย :
กรณีศึกษา ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

นายธีระ แก่งทองกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย ภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

POTENTIAL OF COMMUNITY IN REVITALIZING THE HOUSING COMMUNITY:
A CASE STUDY OF SOI WAT LANG BAAN COMMUNITY,
SAMUTSONGKHRAM MUNICIPALITY, SAMUTSONGKHRAM PROVINCE

Mr.Teera Kaengthonglang

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development
Development Program in Housing
Department of Housing
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 2011
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษา ชุมชนชอยวัด
หลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

โดย นาย ธีระ แก่งทองกลาง

สาขาวิชา การพัฒนาที่อยู่อาศัย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณาสวัสดิ์ พานิชภักดิ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นายปรีดี บุรณศิริ, ศาสตราจารย์ชาน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุปรีชา หิรัญโร, ศาสตราจารย์ชาน)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณาสวัสดิ์ พานิชภักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(นายปรีดี บุรณศิริ, ศาสตราจารย์ชาน)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงเกียรติ เทียจทรัพย์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(นางจำเนียร ดุริยประณีต)

ธีระ แก่งทองกลาง : ศักยภาพของชุมชน ในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย: กรณีศึกษา ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม. (POTENTIAL OF COMMUNITY IN REVITALIZING THE HOUSING COMMUNITY: A CASE STUDY OF SOI WAT LANG BAAN COMMUNITY ,SAMUTSONGKHRAM MUNICIPALITY, SAMUTSONGKHRAM PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ. ดร.กฤษณชาติ พานิชภักดิ์ , อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : นาย ปรีดี บุรณศิริ, ศ.ภิชาน , 187 หน้า

“ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน” เป็นชุมชนที่อยู่อาศัย ที่ตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ตั้งอยู่บริเวณปากคลองแม่กลอง เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม มีที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม จำนวนหนึ่ง และมีที่อยู่อาศัยทรุดโทรมอยู่มาก ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเป็นหลัก เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น มีความจำเป็นต้องศึกษาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ก่อน เพื่อที่จะสามารถร่วมกันกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูชุมชน โดยชุมชนเป็นหลักได้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพ คุณค่าและคุณสมบัติของผู้อยู่อาศัยและชุมชน ในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย โดยการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย จำนวน 60 ตัวอย่าง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ลักษณะด้านกายภาพ ชุมชนมีรูปแบบที่อยู่อาศัย 4 รูปแบบ ได้แก่ เรือนทรงไทย (ร้อยละ 8.8) เรือนไม้พื้นดิน (ร้อยละ 31.2) เรือนร่วมสมัย (ร้อยละ 43.5) และเรือนสมัยใหม่ (ร้อยละ 16.5) สภาพที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง (ร้อยละ 63.3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจและสังคมผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอและมีหนี้สิน ส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัย มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยมากกว่า 30 ปี มีความรักและผูกพันต่อถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่ ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์กันในลักษณะกลุ่มเครือญาติและละแวกบ้าน มีประเพณีเก่าแก่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ปัญหาที่พบในชุมชนด้านกายภาพ ได้แก่ น้ำกัดเซาะชุมชน ขาดพื้นที่สวนกลาง ทางเดินไม่ได้มาตรฐานไม่มีทางเข้าออก ความแออัดในพื้นที่ น้ำขังไม่มีกักรระบายน้ำ ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ น้ำกัดเซาะในที่อยู่อาศัย ส้วมขาดสุขลักษณะ ที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรม ปัญหาด้านสังคม ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ขาดความสามัคคีในชุมชนและการรวมกลุ่ม ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอเนื่องจากอาชีพที่ไม่มั่นคง เป็นต้น

ผลการศึกษาศักยภาพของชุมชน สรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยและชุมชนมีศักยภาพในระดับ “น้อย” เนื่องจากมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือ 1)การขาดทุนทรัพย์เพื่อใช้เป็นทุนในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชน 2)ขาดความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน 3)ขาดความสามารถในการนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 4)ขาดความรักและสามัคคีกันในชุมชน 5)ขาดการรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็น 6)ขาดการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาในชุมชน 7)ไม่มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน 8)ไม่มีความกระตือรือร้นที่อยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน 9)การไม่ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของที่อยู่อาศัยและชุมชน 10)ขาดแนวคิดการพึ่งพาตนเองไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตน 11)ขาดความสามารถของผู้นำและการแสวงหาความช่วยเหลือทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ถึงแม้จะมีปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ 1)การมีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ 2)ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา 4)มีความรักและความผูกพันต่อถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่ 5)การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยทางวัฒนธรรม 6)มีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งในกลุ่มเครือญาติและละแวกบ้าน ก็ตาม

แนวทางการฟื้นฟูชุมชนต้องสร้างเสริมศักยภาพของชุมชนโดย 1)ผู้นำชุมชนต้องใช้ปัญหาที่อยู่อาศัยที่พบจากการศึกษาร่วมกัน เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาและรวมตัวกันในการแก้ไขปัญหา 2)ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มต่างๆและมีพื้นที่พบปะสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่ม มีเวทีสำหรับพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อย 3)จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน 4)นำทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนให้มากขึ้น โดยชาวชุมชนเป็นหลัก 5)หน่วยงานท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถที่จะพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนในภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

ภาควิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....การพัฒนาที่อยู่อาศัย.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2554.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

5374292825: MAJOR HOUSING DEVELOPMENT

KEYWORDS: POTENTIAL OF COMMUNITY / REVITALIZING / SOI WAT LANG BAAN COMMUNITY

TEERA KAENGTHONGLANG: POTENTIAL OF COMMUNITY IN REVITALIZING THE HOUSING COMMUNITY: A CASE STUDY OF SOI WAT LANG BAAN COMMUNITY, SAMUTSONGKHRAM MUNICIPALITY, SAMUTSONGKHRAM PROVINCE. ADVISOR: ASST.PROF. KUNDOLDIBYA PANITCHPAKDI, Ph.D., CO-ADVISOR: PREE BURANASIRI PROF. DISTINGUISHED SCHOLAR, 187 pp.

"Soi Wat Lang Baan community" is a long established housing community located at the mouth of the Mae Klong canal, Samutsongkhrum Municipality, Samutsongkhrum province. The community features some housing of high cultural value and some that is a regrettably in a dilapidated state. The idea of revitalizing the housing community, mainly by the community to strengthen itself, dictates a study of the community's existing potential so that effective plans can be put into place. This thesis thus aims to study and analyze the potential, values, and characteristics of the inhabitants and the community of Soi Wat Lang Baan for the purpose of revitalization using surveys, observations, and interviews with a sample size of 60 community members.

The research results are as follows. Regarding the physical characteristics, there are four patterns of housing: traditional Thai-style houses (8.8%), indigenous wooden houses (31.2%), contemporary houses (43.5%), and modern houses (16.5%). It is found that the condition of over half of these houses needs to be improved (63.3%). As for the socio-economic status, most inhabitants are in debt, with insufficient income and without savings to improve housing. Most have been living in the community for more than 30 years. They retain a strong bond to their houses and community. Relationships within the community are mainly based around kinship. There is also a strong tradition of community lore that has been passed down over the years. Physical problems found in the community include erosion by water, lack of common areas, non-standard walkways, lack of entry or exit points, crowdedness, and lack of proper drainage system resulting in water being trapped. Housing problems include the buildings being eroded by water, unhygienic toilet facilities, and housing being in dilapidated state. Social problems include drug use, and a lack of unity and collaboration. Economic problems are caused by insufficient income due to a lack of job security.

The study of the community's potential concluded that the inhabitants and the community's potential is at the 'low' level due to the following obstacles: 1) lack of financial resources for revitalizing the housing and the community, 2) lack of knowledge and understanding of community revitalization, 3) lack of the ability to make use of the community's resources, 4) lack of love and unity in the community, 5) lack of collaboration, participation, and expression of opinions, 6) lack of transfer of community knowledge and wisdom, 7) lack of occupational groups promoting the community's identity, 8) lack of the eagerness to see community development and revitalization, 9) no realization of the problems and importance of housing and community, 10) a lack of self-reliance and confidence in their own potential, and 11) a lack of leadership with few attempts to search for assistance either from inside or outside the community. The problems above exist despite the following support factors: 1) having housing with cultural value as identity, 2) abundant environmental resources, 3) valuable traditions and customs that have been continually practiced, 4) a strong emotional commitment to the community area 5) understanding the value of housing and the culture of living, and 6) having strong community ties.

To build up the potential for revitalizing the community, the following approaches are recommended. 1) Community leaders must use the self-identified problems discussed in the study as tools for encouraging the community to realize the nature of their problems and find ways to unite and solve them. 2) Collaboration among various groups as well as platforms for gatherings to build up relationships and exchange views should be promoted. 3) Activities that promote learning and community wisdom should be arranged for the development of the potential of the inhabitants. 4) Capable people in the community should be asked to participate more in the community development and revitalization. 5) Local agencies and those concerned should provide support for the process of developing community members' potential. The aim is to create participation in strengthening the community for further efficient development and revitalization of communities in the region in the future.

Department:..... Housing..... Student's Signature.....

Field of Study: Housing Development..... Advisor' Signature.....

Academic Year: 2011..... Co-Advisor' Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ก็เพราะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.กฤษทลทิพย์ พานิชภักดิ์ ที่คอยเอาใจใส่ ให้คำแนะนำ ตลอดจนความรู้ เพื่อให้ครอบคลุมในทุกๆด้าน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย ขอขอบพระคุณอาจารย์ในภาควิชาเคหกรรมทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาในแขนงต่างๆเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาและวิจัยต่อไปในอนาคต

ขอขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้สละเวลา และได้แสดงข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอขอบพระคุณการเคหะแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัยตลอดหลักสูตรการศึกษานี้

ขอขอบคุณชาวชุมชนซอยวัดหลังบ้าน ที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลและให้ความกรุณาช่วยเหลือในด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการวิจัยด้วยดีมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	4
1.3 ขอบเขตงานวิจัย.....	4
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน.....	6
2.1.1 ความหมายของศักยภาพ.....	6
2.1.2 ความหมายของศักยภาพชุมชน.....	6
2.1.3 การประเมินศักยภาพชุมชน.....	8
2.1.4 ศักยภาพของผู้อยู่อาศัย.....	11
2.2 แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน.....	12
2.2.1 ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน.....	12
2.2.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง.....	12
2.2.3 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง.....	13
2.2.4 หลักการฟื้นฟูชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเอง.....	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	14

	หน้า
2.3.1 ความหมายของชุมชน.....	14
2.3.2 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ.....	16
2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน.....	19
2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	20
2.5 แนวคิดการฟื้นฟูเมืองและชุมชน.....	21
2.5.1 สาเหตุที่ทำให้เกิดการฟื้นฟูเมือง.....	22
2.5.2 วัตถุประสงค์ของการฟื้นฟูเมืองและชุมชน.....	22
2.5.3 รูปแบบและวิธีการฟื้นฟูเมืองและชุมชน.....	23
2.5.4 แนวทางการจัดทำโครงการฟื้นฟูเมืองและชุมชน.....	23
2.6 แนวคิดการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชน.....	24
2.6.1 การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนเดิม.....	24
2.6.2 การจัดปรับผังที่ดิน (Re-blocking)	25
2.6.3 การประสานประโยชน์การใช้ที่ดินหรือการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing).....	26
2.6.4 การรื้อย้ายและสร้างชุมชนในที่ดินใหม่ (Relocation).....	26
2.6.5 รูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ชุมชนเป็นแกนหลัก.....	27
2.6.6 การสร้างที่อยู่ใหม่ (Reconstruction).....	27
2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ.....	28
2.7.1 การ“ปลูก” ชุมชนในญี่ปุ่น.....	28
2.7.2 กรณีศึกษา ฮิราโนะ Living Museum.....	30
2.8 กรณีศึกษาการฟื้นฟูชุมชนในประเทศ “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน”.....	35
2.8.1 ความเป็นมาของชุมชนคลองแดน.....	35
2.8.2 คุณค่าในชุมชน.....	36
2.8.3 การดำเนินการพัฒนาในพื้นที่.....	40
2.8.4 ผลการดำเนินงาน.....	46
2.8.5 สรุปปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชนประสบผลสำเร็จ.....	46
2.9 สรุปตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย.....	47
2.9.1 ด้านกายภาพ.....	47
2.9.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	47
2.9.3 ด้านเศรษฐกิจ.....	48

	หน้า
2.9.4 ด้านทัศนคติ.....	48
2.9.5 ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน.....	48
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	49
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	49
3.2 ระเบียบวิธีวิจัย.....	50
3.2.1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัยของชุมชน.....	50
3.2.2 ศึกษาลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ทัศนคติ ความต้องการ ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และชุมชน	50
3.2.3 ศึกษาปัญหาที่อยู่อาศัย การอยู่อาศัย และความจำเป็นในการฟื้นฟูชุมชน.....	51
3.2.4 วิเคราะห์ศักยภาพในแต่ละด้านของผู้อยู่อาศัย และชุมชน.....	51
3.2.5 เสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชน.....	51
3.3 การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย.....	52
3.3.1 การสำรวจภาคสนาม.....	52
3.3.2 การสังเกต.....	52
3.3.3 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง.....	52
3.4 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง.....	52
3.5 การดำเนินงานเก็บรวบรวมข้อมูล.....	53
3.5.1 ข้อมูลปฐมภูมิ.....	53
3.5.2 ข้อมูลทุติยภูมิ.....	55
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
3.6.1 การวิเคราะห์ศักยภาพ ในแต่ละด้านของผู้อยู่อาศัยและชุมชน.....	56
3.6.2 การเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	56
3.7 ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย.....	57
3.8 ข้อจำกัดในการวิจัย.....	57
3.8.1 ข้อจำกัดด้านเวลา.....	57
3.8.2 ข้อจำกัดในด้านข้อมูล.....	57
3.8.3 ข้อจำกัดในด้านความร่วมมือ.....	57

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	60
4.1 ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของพื้นที่.....	60
4.2 ลักษณะทางภูมิประเทศ.....	63
4.3 สภาพทั่วไปของชุมชนซอยวัดหลังบ้าน.....	65
4.3.1 ประวัติชุมชน.....	65
4.3.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชน.....	66
4.4 รูปแบบและสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน.....	73
4.4.1 รูปแบบที่อยู่อาศัย.....	73
4.4.2 สภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน.....	84
4.4.3 กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย.....	87
4.4.4 รูปแบบและเหตุผลของการอยู่อาศัย.....	88
บทที่ 5 ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย	91
5.1 ลักษณะครัวเรือน.....	91
5.1.1 จำนวนสมาชิก.....	91
5.1.2 ระยะเวลาในการอยู่อาศัย.....	92
5.1.3 การประกอบอาชีพ.....	94
5.1.4 ระดับรายได้และการออม.....	95
5.1.5 ความสัมพันธ์ในชุมชน.....	96
5.1.6 ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน.....	97
5.2 ทักษะคิดต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	99
5.2.1 ทักษะคิดต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในครัวเรือน.....	100
5.2.2 ทักษะคิดต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	104
5.2.3 ทักษะคิดต่อผู้นำและการรวมกลุ่ม.....	108
5.3 ปัญหาที่อยู่อาศัยและปัญหาทั่วไปในชุมชน.....	117
5.3.1 ปัญหาที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน.....	117
5.3.2 ปัญหาในชุมชนและทัศนคติในการแก้ไขปัญหาของชุมชน.....	125
5.4 ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	133
5.4.1 เครื่องมือตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชน.....	133

	หน้า
5.4.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการฟื้นฟูชุมชน.....	134
5.4.3 สรุปศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	137
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะ.....	140
6.1 ความสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	140
6.1.1 ปัจจัยที่เกิดจากศักยภาพภายในชุมชน.....	141
6.1.2 ปัจจัยที่เกิดจากภายนอกหรือปัจจัยสนับสนุน.....	142
6.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนชอยวัดหลังบ้าน.....	142
6.2.1 ข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	142
6.2.2 ข้อเสนอแนะด้านกายภาพ.....	144
6.2.3 ข้อเสนอแนะด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ.....	148
6.3 ข้อเสนอแนะต่อชุมชนในแนวทางการฟื้นฟูชุมชน.....	149
6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป.....	150
รายการอ้างอิง.....	151
ภาคผนวก.....	155
ภาคผนวก ก.....	156
ภาคผนวก ข.....	167
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	187

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 2.1	แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชนและการจัดการเมืองและชุมชน มะจีซีคีรี	29
ตารางที่ 3.1	แสดงสรุปกรอบในการวิจัย.....	57
ตารางที่ 3.2	แสดงสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย.....	58
ตารางที่ 4.1	จำนวนและร้อยละของรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชน.....	83
ตารางที่ 4.2	แสดงปริมาณสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน	84
ตารางที่ 4.3	แสดงปริมาณวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างในชุมชน.....	86
ตารางที่ 4.4	แสดงช่วงอายุเรือนที่อยู่อาศัย	86
ตารางที่ 4.5	แสดงประวัติการซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัย.....	87
ตารางที่ 4.6	แสดงรูปแบบกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย.....	87
ตารางที่ 4.7	แสดงรูปแบบการอยู่อาศัย.....	88
ตารางที่ 4.8	แสดงเหตุผลของการอยู่อาศัยในชุมชน.....	89
ตารางที่ 5.1	แสดงจำนวนสมาชิกในแต่ละครัวเรือน.....	92
ตารางที่ 5.2	แสดงช่วงระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน.....	94
ตารางที่ 5.3	แสดงรายได้ครัวเรือนต่อเดือน.....	96
ตารางที่ 5.4	แสดงภาวะหนี้สินและการออม.....	97
ตารางที่ 5.5	แสดงความสัมพันธ์กับละแวกบ้าน.....	98
ตารางที่ 5.6	แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ.....	98
ตารางที่ 5.7	แสดงความต้องการการปรับปรุงที่อยู่อาศัย	100
ตารางที่ 5.8	แสดงความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยกับสภาพที่อยู่อาศัย.....	100
ตารางที่ 5.9	แสดงเปรียบเทียบความต้องการการปรับปรุงกับรายได้ต่อครัวเรือน.....	101
ตารางที่ 5.10	แสดงการออมเพื่อที่อยู่อาศัย.....	101
ตารางที่ 5.11	แสดงความต้องการ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	102
ตารางที่ 5.12	รูปแบบของการรับการสนับสนุน.....	102
ตารางที่ 5.13	แสดงทัศนคติต่อการฟื้นฟูและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย.....	103
ตารางที่ 5.14	แสดงปัญหาในชุมชน.....	131
ตารางที่ 5.15	ตารางสรุปศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	138
ตารางที่ 6.1	แสดงการกำหนดมาตรฐานสาธารณสุขการและสาธาณูปโภคในระดับชุมชน.....	147
ตารางที่ 6.2	แสดงมาตรฐานเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน.....	149

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1	แสดงแผนที่ ที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน..... 3
ภาพที่ 2.1	แสดงก่อนและหลังการปรับปรุง..... 25
ภาพที่ 2.2	ผังแสดงก่อนและหลังการปรับปรุง..... 25
ภาพที่ 2.3	แสดงผังก่อนและหลังการแบ่งปันใช้ประโยชน์ที่ดิน 26
ภาพที่ 2.4	แสดงผังแนวคิดการรื้อย้ายสร้างชุมชนใหม่..... 27
ภาพที่ 2.5	แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น..... 30
ภาพที่ 2.6	แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม..... 31
ภาพที่ 2.7	แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม..... 31
ภาพที่ 2.8	แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดลอมในตำบล Hirano-go.... 32
ภาพที่ 2.9	แสดงประชาสัมพันธ์ประกวดร้องเพลงเพื่อส่งเสริมโครงการเมืองศิลปะ Modern de Hirono... 33
ภาพที่ 2.10	แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดลอมในตำบล..... 33
ภาพที่ 2.11	แสดงภาพถ่ายทางอากาศในบริเวณชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2517..... 35
ภาพที่ 2.12	แสดงการคมนาคมในอดีต และเรือนแถวไม้ริมคลองในอดีต..... 35
ภาพที่ 2.13	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2545..... 36
ภาพที่ 2.14	แสดงบริเวณในวัดคลองแดน..... 37
ภาพที่ 2.15	แสดงบริเวณแนวขอบคลองแดนและปากพน้ำ..... 37
ภาพที่ 2.16	ผังชุมชนรังวัดชุมชนในปัจจุบันที่เหลือที่อยู่อาศัยเพียง 32 หลังคาเรือน (พ.ศ.2511)..... 38
ภาพที่ 2.17	แสดงรูปแบบเรือนไม้แถวในชุมชนคลองแดน..... 39
ภาพที่ 2.18	แสดงรูปแบบเรือนไม้ชั้นเดียวในชุมชนคลองแดน..... 39
ภาพที่ 2.19	แสดงแนวคิดในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธคลองแดน..... 40
ภาพที่ 2.20	แสดงสภาพปัจจุบันของสะพานชนิดที่ไม่มีหลังคาคลุมกับชนิดที่มีหลังคาคลุม..... 40
ภาพที่ 2.21	แสดงรูปแบบศาลาเล่าเรื่อง..... 41
ภาพที่ 2.22	แสดงสภาพปัจจุบันของสะพานข้ามคลอง..... 41
ภาพที่ 2.23	แสดงรูปแบบโคมไฟส่องสว่างในชุมชนคลองแดน..... 42
ภาพที่ 2.24	แสดงรูปแบบการติดตั้งถังดับเพลิงและอุปกรณ์..... 42
ภาพที่ 2.25	แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่เป็นสำนักงานชั่วคราว..... 43
ภาพที่ 2.26	แสดงสภาพที่อยู่อาศัยนำร่องในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย..... 43

	หน้า
ภาพที่ 2.27	แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทำการปรับปรุงด้วยตนเองหลังแรก..... 43
ภาพที่ 2.28	แสดงผังเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชนคลองแดน..... 45
ภาพที่ 2.29	แสดงบรรยากาศการจัดงานวันมรดกทางวัฒนธรรมคลองแดน..... 45
ภาพที่ 2.30	แสดงบรรยากาศตลาดเย็นวันเสาร์ในชุมชน..... 46
ภาพที่ 3.1	แสดงการกำหนดพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง..... 52
ภาพที่ 3.2	แสดงการสำรวจในชุมชน..... 53
ภาพที่ 3.3	แสดงกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นภายใต้โครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมสถาปัตยกรรม..... 54
ภาพที่ 3.4	แสดงการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน..... 54
ภาพที่ 3.5	แสดงการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชน..... 55
ภาพที่ 3.6	แสดงการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและเสนอแนะ..... 55
ภาพที่ 4.1	แสดงตลาดสดและท่าเรือข้ามฟากบริเวณตลาดล่าง..... 62
ภาพที่ 4.2	แสดงภาพถ่ายทางอากาศเมืองสมุทรสงคราม ปี พ.ศ.2505..... 63
ภาพที่ 4.3	แสดงอาณาเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม..... 64
ภาพที่ 4.4	แสดงแผนที่ระวางชุมชนวัดหลังบ้าน..... 65
ภาพที่ 4.5	แสดงตำแหน่งที่ตั้ง และขอบเขตของชุมชน..... 66
ภาพที่ 4.6	แสดงมุมมองสูงบริเวณปากคลองแม่กลอง..... 67
ภาพที่ 4.7	แสดงผังการใช้ที่ดินในชุมชน..... 68
ภาพที่ 4.8	แสดงทัศนียภาพบริเวณคลองแม่กลองรอบๆชุมชน..... 69
ภาพที่ 4.9	แสดงที่ว่างเตรียมก่อสร้างโครงการจัดสรรที่ดินประเภทอาคารพาณิชย์..... 69
ภาพที่ 4.10	แสดงทางสัญจรสายหลักในชุมชน..... 70
ภาพที่ 4.11	แสดงทางสัญจรรองในรูปแบบต่างๆในชุมชน..... 70
ภาพที่ 4.12	แสดงผังทางสัญจรในชุมชน..... 71
ภาพที่ 4.13	แสดงระบบสาธารณูปโภคในโครงการ ในชุมชน..... 72
ภาพที่ 4.14	แสดงร้านค้าชุมชนและลานอเนกประสงค์ ในชุมชน..... 72
ภาพที่ 4.15	แสดงผังตำแหน่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ในชุมชน..... 72
ภาพที่ 4.16	แสดงรูปศาลตาไฟรก ศาลตาปู่ และศาลพ่อเสือ..... 73
ภาพที่ 4.17	แสดงรูปแบบเรือนทรงไทย..... 74
ภาพที่ 4.18	แสดงผังพื้นที่ชั้นล่าง ของบ้านเลขที่ 281..... 74
ภาพที่ 4.19	แสดงผังพื้นที่ชั้นบน ของบ้านเลขที่ 281..... 75

ภาพที่ 4.20	แสดงสภาพภายนอกและภายใน ของบ้านเลขที่ 281.....	75
ภาพที่ 4.21	แสดง รูปแบบเรือนพื้นดิน.....	76
ภาพที่ 4.22	แสดงผังพื้นที่ชั้นล่าง ของบ้านเลขที่ 292.....	77
ภาพที่ 4.23	แสดงผังพื้นที่ชั้นบน ของบ้านเลขที่ 292.....	77
ภาพที่ 4.24	แสดงสภาพภายนอกและภายใน ของบ้านเลขที่ 292.....	78
ภาพที่ 4.25	แสดงรูปแบบเรือนร่วมสมัย	79
ภาพที่ 4.26	แสดงผังพื้นที่ชั้นล่างและชั้นบน ของบ้านเลขที่ 289/1.....	80
ภาพที่ 4.27	แสดงสภาพที่อยู่อาศัย ของบ้านเลขที่ 289/1.....	80
ภาพที่ 4.28	แสดงรูปแบบเรือนสมัยใหม่.....	81
ภาพที่ 4.29	แสดงผังพื้นที่ ของบ้านเลขที่ 278.....	82
ภาพที่ 4.30	แสดงสภาพภายนอกและภายใน ของบ้านเลขที่ 278.....	82
ภาพที่ 4.31	แสดงผังจำนวนรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดหลังบ้าน.....	83
ภาพที่ 4.32	แสดงผังจำนวนสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน.....	85
ภาพที่ 4.33	แสดงกรรมสิทธิ์ในกลุ่มตัวอย่าง.....	88
ภาพที่ 4.34	แสดงรูปแบบการอยู่อาศัย.....	89
ภาพที่ 4.35	แสดงผังสำรวจที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า.....	90
ภาพที่ 5.1	แสดงผังความสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชน.....	99
ภาพที่ 5.2	แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ได้ผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ.....	103
ภาพที่ 5.3	แสดงกิจกรรมประเพณีทำบุญสงกรานต์ที่สืบทอดต่อกันมา.....	111
ภาพที่ 5.4	แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ.....	118
ภาพที่ 5.4	ตำแหน่งที่อยู่อาศัย ที่ล้มและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ.....	109
ภาพที่ 5.5	แสดงที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ.....	118
ภาพที่ 5.6	แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ล้มและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ.....	119
ภาพที่ 5.7	แสดงที่อยู่อาศัยที่ล้มและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ.....	120
ภาพที่ 5.8	ผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าต้องการซ่อมแซม.....	121
ภาพที่ 5.9	แสดงที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา.....	121
ภาพที่ 5.10	ผังแสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้.....	123
ภาพที่ 5.11	แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้.....	123
ภาพที่ 5.12	แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่พบปัญหาที่อยู่อาศัยหลายปัญหาในหลังคาเรือน.....	124

ภาพที่ 5.13	แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่พบปัญหาที่อยู่อาศัยในกลุ่มตัวอย่าง.....	125
ภาพที่ 5.14	แสดงภาพถ่ายดาวเทียมซ้อนทับกับโฉนดที่ดินในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน.....	126
ภาพที่ 5.15	แสดงที่อยู่อาศัยสภาพทรุดโทรม.....	127
ภาพที่ 5.16	แสดงปัญหาน้ำขังและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ.....	127
ภาพที่ 5.17	แสดงทางเดินที่เป็นลักษณะชั่วคราวในชุมชน.....	128
ภาพที่ 5.18	แสดงทางเข้าออกในชุมชนที่เป็นปัญหา.....	128
ภาพที่ 5.19	แสดงบริเวณลานอเนกประสงค์ชั่วคราวที่ถูกแทนที่ด้วยโครงการก่อสร้างอาคารพาณิชย์.....	129
ภาพที่ 5.20	แสดงพื้นที่เป็นที่อกมีปัญหาการรुकูล้ำที่สาธารณะ.....	129
ภาพที่ 5.21	แสดงปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างในชุมชน.....	131
ภาพที่ 6.1	แสดงการเสนอแนะการปรับปรุงด้านกายภาพในชุมชน.....	144
ภาพที่ 6.2	แสดงการเสนอแนะผังการปรับปรุงชุมชนซอยวัดหลังบ้าน.....	145
ภาพที่ 6.3	แสดงแนวคิดการปรับภูมิทัศน์บริเวณทางเดินในชุมชน.....	145
ภาพที่ 6.4	แสดงทัศนียภาพการเสนอแนะการปรับปรุงชุมชน.....	146
ภาพที่ 6.5	แสดงแนวคิดการปรับปรุงพื้นที่แออัด.....	146

สารบัญแผนภูมิ

		หน้า
แผนภูมิที่ 2.1	แสดงความสัมพันธ์ของสังคมริมน้ำ.....	18
แผนภูมิที่ 3.1	แสดงกระบวนการวิจัย.....	50
แผนภูมิที่ 3.2	แสดงสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย.....	59
แผนภูมิที่ 4.1	แสดงสัดส่วนการใช้พื้นที่ในชุมชน.....	68
แผนภูมิที่ 5.1	แสดงช่วงอายุของสมาชิกในครัวเรือน.....	93
แผนภูมิที่ 5.2	แสดงสัดส่วนของระดับการศึกษาของสมาชิกในชุมชน.....	94
แผนภูมิที่ 5.3	แสดงสัดส่วนอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์.....	95
แผนภูมิที่ 5.4	แสดงสัดส่วนอาชีพของสมาชิก.....	96
แผนภูมิที่ 5.5	แสดงสัดส่วนการเห็นคุณค่าของการอยู่อาศัยร่วมกัน.....	104
แผนภูมิที่ 5.6	แสดงสัดส่วนความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน.....	105
แผนภูมิที่ 5.7	แสดงสัดส่วนเอกลักษณ์ของชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชน.....	105
แผนภูมิที่ 5.8	แสดงสัดส่วนความภาคภูมิใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน.....	106
แผนภูมิที่ 5.9	แสดงสัดส่วนทัศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชน.....	107
แผนภูมิที่ 5.10	แสดงสัดส่วนความต้องการในการฟื้นฟูชุมชนด้านต่างๆ.....	107
แผนภูมิที่ 5.11	แสดงสัดส่วนรูปแบบการฟื้นฟูชุมชน.....	108
แผนภูมิที่ 5.12	แสดงสัดส่วนภูมิปัญญาในชุมชน.....	108
แผนภูมิที่ 5.13	แสดงสัดส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้อาศัยในชุมชน.....	109
แผนภูมิที่ 5.14	แสดงสัดส่วนลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วม.....	109
แผนภูมิที่ 5.15	แสดงกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน.....	110
แผนภูมิที่ 5.16	แสดงกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน.....	110
แผนภูมิที่ 5.17	การแสดงความคิดเห็นในการประชุม.....	111
แผนภูมิที่ 5.18	แสดงการเข้าร่วมกิจกรรมออกมาร์ทर्फ์.....	112
แผนภูมิที่ 5.19	แสดงการประชาสัมพันธ์.....	113
แผนภูมิที่ 5.20	แสดงรูปแบบการประชาสัมพันธ์.....	113
แผนภูมิที่ 5.21	แสดงการแสวงหาความช่วยเหลือ.....	114
แผนภูมิที่ 5.22	แสดงความเชื่อมั่นในผู้นำ.....	114
แผนภูมิที่ 5.23	แสดงสัดส่วนลักษณะของผู้นำที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนต้องการ.....	115
แผนภูมิที่ 5.24	แสดงสัดส่วนทัศนคติในการที่จะขอความร่วมมือ.....	115

	หน้า
แผนภูมิที่ 5.25	แสดงสัดส่วนบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัย..... 116
แผนภูมิที่ 5.26	แสดงความต้องการเห็นชุมชนในอนาคต..... 117
แผนภูมิที่ 5.27	แสดงสัดส่วนความต้องการในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ..... 119
แผนภูมิที่ 5.28	แสดงสัดส่วนความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน..... 120
แผนภูมิที่ 5.29	แสดงสัดส่วนรูปแบบความร่วมมือในการสนับสนุนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน..... 122
แผนภูมิที่ 5.30	แสดงสัดส่วนรูปแบบที่อยู่อาศัยที่สภาพทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้..... 124
แผนภูมิที่ 5.31	แสดงสัดส่วนทัศนคติปัญหาด้านสังคมในชุมชน..... 130
แผนภูมิที่ 5.32	แสดงสัดส่วนความต้องการในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ..... 132
แผนภูมิที่ 5.33	แสดงสัดส่วนความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อการพัฒนา..... 132
แผนภูมิที่ 5.34	แสดงสัดส่วนของรูปแบบความร่วมมือให้การสนับสนุนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน..... 133
แผนภูมิที่ 6.1	แสดงกระบวนการพัฒนาศักยภาพ..... 141

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ที่อยู่อาศัย” เป็นหนึ่งในปัจจัยของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นสถานที่ที่มนุษย์ผูกพันต่อสถานที่จนเกิดความรู้สึกยึดถือเอาสถานที่นั้นๆเป็นถิ่นของตน คำว่า “บ้านเกิดเมืองนอน”¹ ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ ความหวงแหนและความรักต่อถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่

“ชุมชนที่อยู่อาศัย”² มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นย่านพักอาศัยในชุมชนดั้งเดิมของเมือง ทำหน้าที่รองรับการอยู่อาศัยของประชากรชาวเมือง และเป็นถิ่นฐานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ศิลปะสถาปัตยกรรมซึ่งทำให้เมืองแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกันยังผลให้เกิดความภาคภูมิใจในกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชน

จากนโยบายการกระจายอำนาจ ปี พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้ท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลัก ในการดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นของตน การเคหะแห่งชาติเป็นหน่วยงานระดับชาติในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เห็นความสำคัญที่ต้องมีการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นในการ ให้ความรู้ ความเข้าใจ แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงได้เริ่มโครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองในปี พ.ศ.2547 นับจากปีงบประมาณ 2547-2552 การเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการศึกษา โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ถึงปัจจุบัน (2555) มีพื้นที่จังหวัดที่ได้รับการศึกษา และวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย เสร็จสิ้นแล้วกว่า 60 จังหวัดทั่วประเทศ³ ในปี พ.ศ. 2552 การเคหะแห่งชาติได้มอบหมายให้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินงานหลักร่วมกับ ภาคีสถาบันการศึกษา เครือข่ายร่วมสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ศึกษา ดำเนินการศึกษาโครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมือง แผนป้องกันและแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ระดับพื้นที่ ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง ได้แก่ *จังหวัดสมุทรสงคราม*

จังหวัดสมุทรสงคราม⁴ เมืองสามน้ำ มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ ผู้คนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับแม่น้ำลำคลองลึนส่งเสริมความเป็นชุมชนที่ร่มรื่นทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นแหล่งอาหารทางทะเลผลไม้ รวมถึงถิ่นฐานดนตรี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอันโดดเด่น ปัจจุบันมีบทบาทในฐานะ

¹ม.ร.ว. พีระเดช จักรพันธุ์ และคณาจารย์,สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภูมิปัญญาชาวบ้านสู่สถานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สวณันต์ ธรรมแก้ว บรรณานุกรม (กรุงเทพมหานคร :บริษัท พลัสเพลส จำกัด, 2553)หน้า 11.

²ดุษฎี ทายตะคุ,“การอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมท่าฉลอม สมุทรสาคร” ,วารสารธนาคราจรังสรรค์ 7,66 (กรกฎาคม-กันยายน 2554)หน้า13.

³การเคหะแห่งชาติ กองนโยบายและแผน, โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด

⁴ศูนย์วิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ปีงบประมาณ 2552จังหวัดสมุทรสงคราม ,หน้า 9-3.

การเป็นแหล่งอาหารทางทะเล เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม การพัฒนาเมืองเริ่มมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นเรื่อยๆจากการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงในระดับภาค และภายในจังหวัด ส่งผลให้มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามา ทำงานและอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ผลจากการพัฒนาหากขาดการวางแผนรองรับการขยายตัว อาจนำไปสู่คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ชาวชุมชนต้องเผชิญกับปัญหามลภาวะทาง น้ำ ขยะ เสียง การกัดเซาะตลิ่งและชายฝั่ง ตลอดจนโครงการพัฒนาเมือง ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน่าน้ำ ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพดั้งเดิม

จากการศึกษาโครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองสมุทรสงคราม ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองสมุทรสงคราม ในแผนแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย ส่วนที่ 1 คือ แผนการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชน ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม⁵ ซึ่งลักษณะของที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนที่มีอายุเก่าแก่กว่า 50 ปี พบเห็นได้ทั้งเรือนไทยดั้งเดิม เรือนไทยประยุกต์ เรือนไม้พื้นถิ่น และเรือนแถวพื้นถิ่นดั้งเดิม ในปัจจุบันบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม มีสภาพทรุดโทรมลงตามกาลเวลา ขาดการดูแลรักษา เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณในการซ่อมแซม วัสดุที่นำมาซ่อมแซม ช่างที่มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงให้มีรูปแบบที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จึงได้ดำเนินการจัดทำ โครงการนำร่องในระดับเมือง ได้แก่ “โครงการจัดทำแผนที่ ที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน” ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม พบว่าในหลายพื้นที่ มีที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าอยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา ในขณะที่ ที่อยู่อาศัยบางหลังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นแบบสมัยใหม่ ไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชาวชุมชน ทั้ง 14 ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จึงแสดงความจำนงที่จะให้มีการศึกษาการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยดังกล่าว โดยเห็นพ้องต้องกันในการที่จะคัดเลือกชุมชนนำร่องก่อนได้แก่ “ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน”

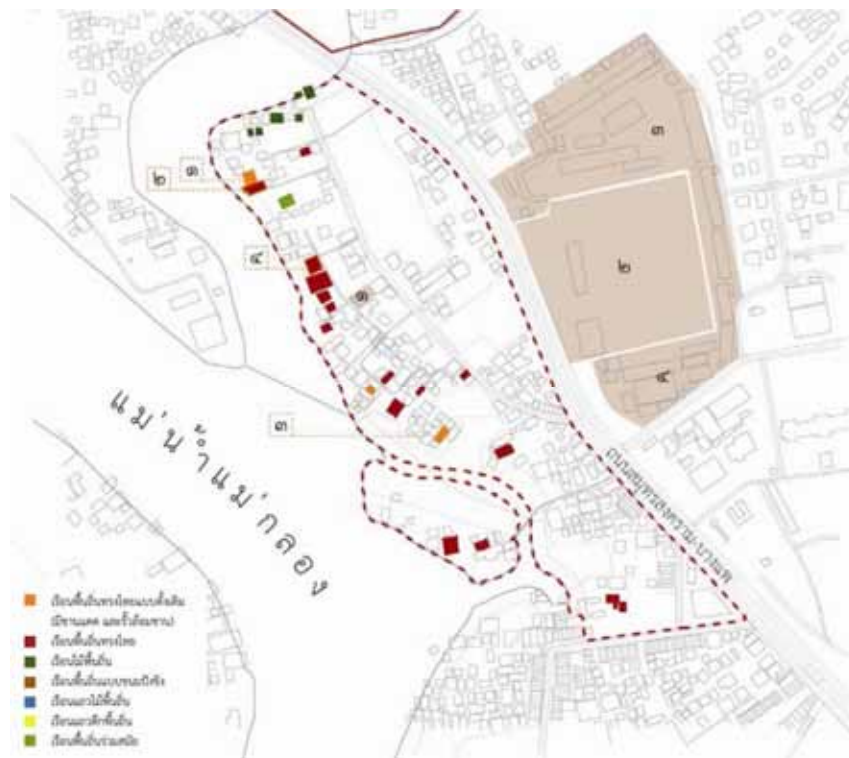
ชุมชนซอยวัดหลังบ้านเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ที่ตั้งอยู่ที่ปากคลองแม่กลอง เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ถูกเรียกขานตามตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนคือ “มีวัดอยู่หลังบ้าน” จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน เดิมชื่อ “วัดป่าเลไลย์” มีอายุเท่าใดไม่ปรากฏแน่ชัด คนในรุ่นปัจจุบันเคยพบเพียงซากอิฐซากปูนบริเวณที่สร้างทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ)ชาวบ้านสันนิษฐานว่า วัดป่าเลไลย์ ได้ยุบรวมกับวัดศรีจำปา หรือ วัดเพชรสมุทรวิหาร ในเวลาต่อมา ในปัจจุบัน สันฐานของผังชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะในอดีตคลองแม่กลองบรรจบกับแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันออกท้ายชุมชน ในปัจจุบันยังคงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “ปากคลองแม่กลอง” ต่อมากระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางตะวันตกของชุมชน จนกระทั่งในปัจจุบันปากคลองแม่กลองเดิมต้นเขินสามารถเดินข้ามได้

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-26

⁶ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม ,(กรุงเทพมหานคร:คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2553) ,หน้า 47.

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดหลังบ้านครั้งสำคัญคือ การตัดถนนสาย 325 สมุทรสงคราม-บางแพ ผ่านชุมชนทำให้แบ่งชุมชนออกเป็นสองส่วน และกลายเป็นกำแพงกันขวางเส้นทางน้ำในคลองลัดคลองแม่กลอง ทำให้คลองตื้นเขินอีกทั้งถูกถมสร้างถนน และปลูกสร้างบ้านเรือนจนไม่สามารถระบุตำแหน่งคลองดั้งเดิมได้

ชุมชนซอยวัดหลังบ้านเป็นชุมชนเก่าแก่ที่เจริญเติบโตควบคู่มาับชุมชน ตลาดบน หรือ ตลาดวัดใหญ่ พบ ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่า 200 ปี ในลักษณะ เรือนพื้นถิ่นทรงไทยริมน้ำ จำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองในอดีต แต่ปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา ขาดการดูแลรักษา มีการต่อเติมโดยขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภาพที่ 1.1 แสดงแผนที่ ที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน

จากลักษณะดังกล่าวในด้านกายภาพซึ่งเป็นส่วนที่ส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของพื้นที่ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมท้องถิ่น และจากการศึกษาโครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมเคหะชุมชน ภายใต้โครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมสถาปัตยกรรม โดยการสนับสนุนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบปัญหาในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยสามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมมีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา 2) ที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะตลิ่ง 3) ที่อยู่อาศัยที่เสื่อมขาดสุขภาพลักษณะ 4) ที่อยู่อาศัยที่ชำรุดทรุดโทรมผู้อยู่อาศัยไม่สามารถที่จะซ่อมแซมเองได้ จากการสังเกตสภาพ

ชุมชนที่เริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้นเนื่องจากการต่อเติมและการขยายตัวของแต่ละครัวเรือน อันอาจจะก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาสังคม ตามมา

ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเป็นหลัก เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น มีความจำเป็นต้องศึกษาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ก่อน เพื่อที่จะสามารถร่วมกันกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนโดยชุมชนเป็นหลักได้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาศักยภาพ คุณค่าและคุณสมบัติ ตลอดจนทัศนคติของผู้อยู่อาศัยและชุมชน ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน และเสนอแนะแนวทางในการที่จะส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองและชุมชนในระดับภูมิภาคต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัยในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาลักษณะทาง เศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ และความต้องการในการฟื้นฟูชุมชน ในระดับครัวเรือน ของผู้อยู่อาศัยและในระดับชุมชนของชุมชนชอยวัดหลังบ้าน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ปัญหาที่อยู่อาศัย ความจำเป็นในการฟื้นฟูชุมชน และศักยภาพของชุมชน ในการฟื้นฟูชุมชน
- 1.2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน

1.3 ขอบเขตงานวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ศึกษาในเขตพื้นที่ ชุมชนชอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 170 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 1,105 คน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชน มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ จากการสำรวจทางกายภาพ มีที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมอยู่จำนวนหนึ่ง มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาที่จะทำการศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ จึงได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษา ดังนี้

- 1) ศึกษาเฉพาะลักษณะทางกายภาพ ทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือน ภายในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน ณ ปัจจุบัน
- 2) ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ศักยภาพของชุมชน และผู้อยู่อาศัย รวมทั้งทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชนภายในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน
- 3) ศึกษาสภาพปัญหาในชุมชนทั้งปัญหาที่อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือน และปัญหาด้านต่างๆในชุมชน ตลอดจนทัศนคติในการแก้ไขปัญหาในชุมชน

4) วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและเสนอแนะแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยโดยชาวชุมชนเป็นหลักในเบื้องต้นของการฟื้นฟูชุมชน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง คุณค่า และคุณสมบัติ ของผู้อยู่อาศัยและชุมชน ด้านต่างๆในการที่จะพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ของชุมชนชอยวัดหลังบ้าน

การฟื้นฟูชุมชน หมายถึง การฟื้นฟูเมือง คือการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่เมืองและชุมชนที่มีอยู่เดิม ซึ่งมีสภาพค่อนข้างจะเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม⁷

ชุมชนที่อยู่อาศัย หมายถึง ทั้งตัวบ้านและชุมชนที่มีการอยู่อาศัยเป็นหลัก ในอดีตเรียกว่า "บ้าน" ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มของ "เรือน" หรือครัวเรือนที่อยู่รวมกัน⁸

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา และผลักดันกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในพัฒนาที่อยู่อาศัยในภูมิภาคต่อไป

1.5.2 เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ในท้องถิ่นนั้นๆ

⁷ คุชฎี ทายตะคุ, เอกสารคำสอนวิชา 2503 4113 การวางผังเมือง ตอน กลยุทธ์การอนุรักษ์-พัฒนาเมือง, 2551

⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, เรือนไทย บ้านไทย, (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2552) หน้า 41

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน มีแนวความคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบในงานวิจัย ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดศักยภาพของชุมชน
- 2.2 แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 2.4 แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.5 แนวคิดการฟื้นฟูเมืองและชุมชน
- 2.6 แนวคิดการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชน
- 2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ
- 2.8 กรณีศึกษาการฟื้นฟูชุมชน ในประเทศ “ชุมชนวิถีพุทธ คลองแดน”
- 2.9 สรุปตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

2.1.1 ความหมายของศักยภาพ

ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจ หรือ คุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏ เป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้¹

2.1.2 ความหมายของศักยภาพชุมชน

เสรี พงศ์พิศ² ให้ความหมายศักยภาพ หมายถึง พลังภายในที่ยังไม่พัฒนา หรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ กระบวนการพัฒนาไม่ใช่การไปทำโครงการเพื่อช่วยชาวบ้านแต่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนทำให้ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ไม่ใช่การพัฒนาชุมชน (Community development) แต่เป็นการช่วยให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพของตนเอง (Community Empowerment) “ศักยภาพ” (Potential) จำเป็นต้องเชื่อว่ามีจริง เชื่อว่าชาวบ้านมี ศักยภาพ ชุมชนมีศักยภาพที่จะพึ่งตัวเองได้ต้องการเพียงโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพดังกล่าว การพัฒนาศักยภาพเปรียบกับการเอาเมล็ดพืชลงดิน ให้ได้ดินดี น้ำดี แดดดี เมล็ดนั้นก็จะโตเป็นไม้ใหญ่

กระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนประกอบด้วยการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากร (คน ผลผลิต ธรรมชาติ และทุนต่างๆของชุมชน) การนำความรู้ไปพัฒนาทรัพยากรเพิ่มมูลค่าให้ทรัพยากร และจัดการอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมประสบการณ์ของชุมชน

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ: อักษร เจริญทัศน์, 2525) หน้า 947-188.

² เสรี พงศ์พิศ, วิถีคิด วิถีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา, 2550) หน้า 17-18.

จิระภา ฉิมสุข³ ให้ความหมายศักยภาพของชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถของชุมชนในอันที่จะต้องสนองความต้องการและแก้ไขสภาพปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานกับบุคคลภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหามาจากภายนอกชุมชน ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปกติสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในด้านการดำเนินการใดๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างประชากรและระบบการปกครอง อาชีพและระบบการผลิต

อนุชิต พวงสาดี และอรทัย อาจอ่ำ⁴ กล่าวถึง ศักยภาพและการสร้างความเข้มแข็งชุมชนคือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ ทักษะไปจนถึงการจัดการ การรวมกลุ่ม ที่ทำให้เกิดพลังต่อการแก้ไขปัญหาทางานาชนิด และการที่กลุ่มจะเข้มแข็งหรือไม่ ต้องพิจารณา ถึงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรอื่นๆ ของชุมชนด้วย

การจะเกิดศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน นั้นมีปัจจัยที่จะเป็นตัวนำไปสู่การมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งชุมชนได้ดังนี้

1) โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นชุมชน

- 1.1 การรวมตัวเป็นกลุ่ม /องค์กร มีมากน้อยเพียงใด
- 1.2 ขนาดของกลุ่มที่พบปะ
- 1.3 จำนวนสถานที่และโอกาสในการพบปะสังสรรค์ เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน
- 1.4 ประเด็นการพูดคุย/แก้ปัญหาของชุมชน
- 1.5 ระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของคนในชุมชน
- 1.6 เครื่องมือสื่อสาร

2) กระบวนการเฉพาะบางอย่าง

- 2.1 กระบวนการตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยรวมของชุมชนเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของคนมากน้อยเพียงใด บทบาทของผู้นำในการตัดสินใจ
- 2.2 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกันหรือการหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ปัญหา

3) ผู้นำชุมชน

- 3.1 จำนวนผู้นำ การกระจายตัวในตำบล/พื้นที่
- 3.2 บทบาทของผู้นำสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน เช่นการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นริเริ่มการสร้างกระบวนการ/กิจกรรมให้สมาชิกมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายภายใน/ภายนอกชุมชน

³ จิระภา ฉิมสุข , “ศักยภาพของชุมชนในด้านทัศนศาสตร์สุข,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น ,2544)

⁴ อนุชิต พวงสาดี และอรทัยอาจอ่ำ ,การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย (กรุงเทพฯ .สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ,2539)หน้า 257.

3.3 คุณสมบัติ เช่น การติดตามสถานการณ์ปัญหา การเปิดกว้างให้การเรียนรู้ไม่แบ่งฝ่ายมองการไกล

4) กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

4.1 เป็นการประเมินว่าชุมชนมีระบบความคิดด้านต่างๆ เหล่านี้มากน้อยเพียงใด

4.2 การให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมพอกับผลงาน

4.3 การดึงคนให้มาร่วมกระบวนการคิดและตัดสินใจให้มากที่สุด

4.4 การเน้นศักยภาพของสมาชิกที่มารวมตัวกันว่าเป็นต้นทุนของชุมชน มากกว่ามองว่าเป็นปัญหาของชุมชน

4.5 ความคิดเกี่ยวกับอำนาจหรือพลังในการเปลี่ยนแปลง เน้นพลังของกลุ่มในการแก้ไขปัญหาของตนเองมากกว่าฝากความหวังไว้ที่ผู้มีอำนาจ หรือไม่

4.6 ความคิดเกี่ยวกับรับผิดชอบแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสถาบันต่างๆ ในชุมชน

5.1 การพึ่งพาหน่วยงานของรัฐมีมากน้อยเพียงใด

5.2 ความร่วมมือสนับสนุน ความใกล้ชิดกับ โรงเรียน วัด และสถานบริการในชุมชน

6) ความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มชุมชนเดียวกันและมองหาทางออกของความร่วมมือในชุมชนเป็นการประเมินว่าในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชนหรือไม่ โดยดูจาก

6.1 ประวัติศาสตร์/คำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในการแก้ไขปัญหาชุมชน

6.2 การทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายร่วมกัน

6.3 ความพยายามในการดึงเอาคนที่ยังไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนให้เข้ามาร่วมด้วย

2.1.3 การประเมินศักยภาพชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข⁵ กล่าวว่า ขอบเขตของการวินิจฉัยศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาละ

สนองความต้องการของชุมชนวิเคราะห์จากองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1) ความกระตือรือร้น หรือวิญญาน ตลอดจนการรับรู้และจิตสำนึกในการพัฒนาของประชาชน เป็นการ

วินิจฉัยความพร้อมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนา

2) โครงสร้างและบทบาทขององค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งโครงสร้างอำนาจชุมชน เป็นเรื่องที่พิจารณาถึง

สภาพการปกครองของผู้นำ ว่ามีบทบาทอย่างไรในการดำเนินการพัฒนา

3) การวางแผนและการบริหารจัดการงานพัฒนา พิจารณาถึงความสามารถในการดำเนินการแก้ไขปัญหา

และความต้องการของชุมชนมากน้อยเพียงใด

⁵สมศักดิ์ ศรีสันติสุข , “ สังคมวิทยาชุมชน, “หลักสูตรการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน (ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2537)หน้า 134-136.

4) การพัฒนาคน การพิจารณาความพร้อมของทรัพยากรบุคคลในชุมชน ว่า สามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนา มากน้อยเพียงใด

5) เทคโนโลยีการพัฒนา

6) การสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชน เพื่อให้เกิดความสำนึกและการ ติดต่อประสานงานความเข้าใจกันมากขึ้น

7) การระดมทุน แรงงาน และทรัพยากรในชุมชน

8) ลักษณะโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรม ประชาชนมีค่านิยมอย่างไรมีทัศนคติต่อการพัฒนาอย่างไร ลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างไร

9) ระบบการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน พิจารณางองค์ประกอบภายนอกชุมชน ได้แก่ การได้รับการ สนับสนุนทั้งทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ การบริการ และด้านวิชาการ จากภายนอกชุมชนมีผลกระทบต่อภายในชุมชนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมิได้อยู่หนึ่ง หรือติดต่อกันเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น แต่ชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ชุมชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ทำให้จำเป็นต้องทราบถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด

ลีลาภรณ์ นาคทรพ และคณะ⁶ มีข้อสรุปเกี่ยวกับกรอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชนดังนี้

1) มีการนำมิติเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่อง ยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนได้ง่ายและมีคุณภาพ

2) ด้านความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหา ควรพิจารณาถึง

2.1 ความรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหา

2.2 ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีหลากหลายหรือไม่ ยากง่ายเพียงไร เป็นปัญหาภายในหรือภายนอก ชุมชน ปัญหาเหล่านี้เป็นเครื่องทดสอบประสิทธิภาพและความสามารถของกลุ่มในการแก้ปัญหา ได้เป็นอย่างดี

2.3 จำนวนปัญหาที่องค์กรชุมชนสามารถแก้ไขได้

3) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรพิจารณาตัวชี้วัดได้แก่

3.1 มีการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ไขปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหา โดยดูถึง กระบวนการในการวิเคราะห์ดังกล่าว มีการวิเคราะห์ที่ชัดเจนหรือไม่ มีการเชื่อมโยงกับปัญหา หรือสาเหตุหรือไม่ คุณภาพในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ การตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาเป็น อย่างไร มีทิศทางที่ถูกต้อง มีสติหรือไม่

3.2 มีการพัฒนาจิตสำนึก

4) ด้านการจัดกลุ่ม ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

4.1 จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.2 ระดับของการมีส่วนร่วมสมาชิก ในการทำกิจกรรมต่างๆเช่น เสนอความคิดเห็นลงมือปฏิบัติ ฯลฯ

⁶ลีลาภรณ์ นาคทรพ และคณะ , “ ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท , ” ประสบการณ์จากนักพัฒนา (กรุงเทพฯ:สถาบันชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา,2538)หน้า 130-138.

- 4.3 สมาชิกผู้นำที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ
 - 4.4 มีการสร้างและพัฒนากระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง
 - 4.5 มีกฎระเบียบและกติการ่วมกัน
 - 4.6 มีความพร้อมเพียง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน
- 5) ด้านเกี่ยวกับผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ดังนี้
- 5.1 จำนวนผู้นำ มีหลายคนหรือไม่
 - 5.2 ความรู้และทักษะของผู้นำ มีหลายด้านหรือไม่ (เช่น ผู้นำด้านการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ การจัดการ ฯลฯ)
- 6) ด้านเกี่ยวกับผลประโยชน์ ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่การที่สมาชิกได้รับผลประโยชน์อย่างยุติธรรม
- 7) ด้านการยอมรับนับถือที่องค์กรได้รับจากภายนอก ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่
- 7.1 การสนับสนุนที่ได้รับจากภายนอก เช่น เงินทุนและทรัพยากรในโครงการพัฒนาต่างๆ
 - 7.2 มีคนเยี่ยมชมศึกษาดูงาน เป็นแหล่งความรู้
 - 7.3 การมีความสามารถในการต่อรองกับรัฐ/แหล่งทุนต่างๆมากขึ้น
- 8) ด้านการขยายผล ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่
- 8.1 จำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น
 - 8.2 ประเภทงานและกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น
 - 8.3 จำนวนองค์กรที่เกี่ยวข้องมีมากขึ้น

บัณฑิต อ่อนดำ และ วิริยา น้อยวงศ์ยางค์⁷ กล่าวถึง ตัวชี้วัดของความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ได้แก่

1) องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ซึ่งรวมถึง ระบบข้อมูลข่าวสาร วิชาการ ศึกษา คนคว่า ที่ทันต่อความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงโดยเน้นให้เกิดองค์ความรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางสังคม ตลอดจนองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน และใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา

2) กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน สามารถวิเคราะห์วินิจฉัยปัญหาแสวงหา ทางออกในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองปัญหาของสมาชิกในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาหมู่บ้าน ประสพการณ์และการเรียนรู้ ประยุกต์ เทคนิค และการจัดการ

3) องค์กรชุมชน/การบริหารจัดการ/กำลังคน หมายถึง การรวมกลุ่มชาวบ้าน การจัดองค์กรในระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน การจัดระบบบริหารจัดการงานพัฒนา จัดระบบสวัสดิการสังคมชุมชน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ มีทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมเครือข่ายทั้งเครือข่ายธรรมชาติ เครือข่าย การจัดตั้งองค์กร และเครือข่ายประสพการณ์

⁷ บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์, "ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท," ประสพการณ์ของประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สาขา การพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533) หน้า 49.

2.1.4 ศักยภาพของผู้อยู่อาศัย⁸ หมายถึง ความสามารถของผู้อยู่อาศัยในชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่อยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับแนวทางอนุรักษ์ชุมชนให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแบ่งประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) ความเข้มแข็งของครัวเรือน

1. การมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยและชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม และค่านิยมที่ดีงามในชุมชน จากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง

2. การมีความรัก ความผูกพันกับถิ่นที่อยู่อาศัย

3. การมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยและมีแรงผลักดันในการเกิดการพัฒนที่อยู่อาศัยของตน

4. การมีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยตามแนวทางการอนุรักษ์ชุมชน รวมถึงระบบการก่อสร้างอาคารที่เป็นอาคารเชิงอนุรักษ์ภายในชุมชน

5. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของแต่ละครัวเรือน มีความรักและสามัคคีกันของผู้อยู่อาศัย และเกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในลักษณะเชิงบวก ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนา

6. การมีระดับรายได้ที่ดี เพียงพอกับค่าใช้จ่ายและเหลือเก็บออม สำหรับไว้ใช้จ่ายเป็นค่าปรับปรุง และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนได้

7. อาชีพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน สามารถดำรงอยู่ได้และส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

2) ทิศนคติต่อชุมชนในการพัฒนา

8. ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตน

9. ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการที่จะแสดงออกและมีส่วนร่วมในกระบวนการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตน ตามแนวทางอนุรักษ์ชุมชน

10. ผู้อยู่อาศัยให้ความร่วมมือและสนับสนุนหน่วยงานของภาครัฐและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ตามแนวทางอนุรักษ์

3) ผู้นำชุมชนและการรวมกลุ่ม

11. ตัวแทนหรือผู้นำชุมชนมีความรู้ ความสามารถในการทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชน มีจิตอาสา และแสวงหาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้

12. มีการรวมกลุ่มทำประโยชน์ ร่วมกันในชุมชน มีความรู้สึกสาธารณะร่วมกัน และมีความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดในชุมชน

⁸ สมชาย เกตุรัตน์มาลี, “ศักยภาพในการพัฒนาที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่ากรณีศึกษาชุมชนนางเลิ้ง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552) หน้า 55.

2.2. แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน

2.2.1 ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน⁹ มีอยู่ 2 ประการคือ

1) ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบท มีการรวมตัวเป็นปึกแผ่น มีการเรียนรู้ มีการจัดการ การร่วมกันคิด และการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือ การพัฒนาทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

2) ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก คนในชุมชน มีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความรักและห่วงใยกัน ชุมชน มีวิสัยทัศน์สามารถคาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งมองเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาได้

2.2.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) เป็นการอยู่ร่วมกันของคนที่มีอุดมการณ์ มีค่านิยมร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น
- 2) มีกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน
- 3) เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้
- 4) เป็นชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง
- 5) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในระดับสูง
- 6) เป็นชุมชนที่มีความศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน
- 7) ชุมชนมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่มีศักยภาพและกำลังพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่เป้าหมาย มีลักษณะสำคัญ 4 ประเด็นคือ¹⁰

1) ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่รอความช่วยเหลือจากภายนอก แต่ลุกขึ้นมาแสวงหาทางออกด้วยตัวเองโดยแสวงหาความรู้ที่จะช่วยปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากความไม่รู้และปัญหาต่างๆ

2) ชุมชนเข้มแข็ง ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ ไม่รอฟังคำสั่งจากคนอื่น ชุมชนที่ตัดสินใจด้วยตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งพาคนอื่นเป็นชุมชนอ่อนแอ ยังอยู่ในระบบอุปถัมภ์

3) จัดการ"ทุน"ของตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนในความหมายกว้างที่ครอบคลุม ทุนทางธรรมชาติ คือทรัพยากรต่างๆ ทุนทางเศรษฐกิจ คือทุนที่ชุมชนสร้างขึ้น ทุนทางสังคม คือทุนที่เป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ จารีตประเพณี ที่ร้อยรัดให้อยู่ร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางวัฒนธรรม คือความรู้ภูมิปัญญาที่มาพร้อมกับวิถีชีวิตของผู้คนและแสดงออกทางการดำเนินชีวิต การจัดการชีวิตของตนเองและชุมชน

4) การจัดการชุมชนด้วยธรรมาภิบาล (good governance) ด้วยความโปร่งใส โดยชุมชนมีส่วนร่วม ไม่ใช่โดยการรวบอำนาจของผู้ใดบางคนบางกลุ่ม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนอื่นๆ ยิ่ง มีพลังเป็นเครือข่ายชุมชน

⁹“การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน,” สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและกระจายรายได้ (กันยายน 2548)

¹⁰เสรี พงศ์พิศ ,วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน ,หน้า 25-27.

2.2.3 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบไปด้วย

- 1) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีความแน่นแฟ้น ต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เห็นความของสำคัญคนมากกว่าผลประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือ
- 2) กระบวนการชุมชน ให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันของบุคคลหลากหลายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายร่วมกันใน ประโยชน์สาธารณะ และประโยชน์ของสมาชิก มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีเวทีที่จะพูดคุยเพื่อเรียนรู้
- 3) คุณภาพ และศักยภาพของผู้นำ ผู้นำต้องมีศักยภาพ มีทักษะความสามารถในการจัดการ มีภูมิปัญญา ค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ มีอิสระในการตัดสินใจ ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ ทำงานด้วยความเสียสละ
- 4) จิตสำนึกความเป็นชุมชน และการมีส่วนร่วม ชาวบ้านและผู้นำมีความรู้สึกสาธารณะร่วมกัน มีความสมานฉันท์เชิงอาทร รวมถึงมีจิตสำนึกและความตระหนักต่อปัญหา ที่เกิดขึ้น ในชุมชน
- 5) ความสามารถด้านการจัดการ มีระบบการจัดการต่างๆ ดี มีความรอบด้านทั้งด้านการเงิน บุคลากร องค์การ ฯลฯ สามารถใช้ทรัพยากรที่อยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการ
- 6) ระบบความรู้และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้จาก แหล่งเรียนรู้ที่อยู่รอบตัว ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และนอกชุมชน อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 7) ระบบเศรษฐกิจชุมชน ที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มุ่งตอบสนองความต้องการเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก
- 8) วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อศาสนา สามารถสร้างทัศนคติ ให้คนมีความเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งตนเอง
- 9) การบริหารการปกครองของรัฐ ต้องมีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ ถ้ามีลักษณะรวมศูนย์จะมีผลกระทบต่อชุมชนสูงทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะระบบราชการมีลักษณะการใช้อำนาจสั่งการในการพัฒนา จะเป็นกลไกในการทำลายศักยภาพในการคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

2.2.4 หลักการฟื้นฟูชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเอง¹¹

หลักการฟื้นฟูชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องคำนึงถึง 4 ประเด็นสำคัญได้แก่

- 1) ร่วมใจ หรือรวมใจให้เป็นหนึ่ง การรวมใจคือการมีเป้าหมายหรือเป้าประสงค์ (purpose) ที่ชัดเจนร่วมกัน ว่าทุกคนในชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากของชุมชนต้องการให้เกิดความสุขในชุมชนเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่มีทางแก้ได้ถ้าหากต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ
- 2) ร่วมคิด หรือมีหลักการร่วมกัน (principle) มีวิธีคิดและวิธีการเหมือนกันว่าการแก้ไขปัญหาต้องมีการเรียนรู้ มีการวิจัยข้อมูลของชุมชนค้นหาทุนของชุมชน และหาทางพึ่งตนเองจากทุนของตนเองมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอกอย่างเดียว หลักคิดนี้จะต้องเห็นด้วยกันแล้วจึงทำแผนชีวิตโดยชุมชนเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นมาเก็บข้อมูลแล้วเอาไปทำแผน แล้วมาบอกให้ทำตามแผนนั้น

¹¹ เรื่องเดียวกัน ,หน้า 97-98.

3) ร่วมมือ ชุมชนทั้งหมดร่วมมือกัน (participation) ไม่ใช่หน้าที่ของผู้นำสองสามคน แต่ทุกคนมีส่วนร่วมรับรู้เรื่องราวต่างๆตั้งแต่ต้น ร่วมมือทำข้อมูล สำรวจข้อมูลของครอบครัว และของชุมชนด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวมและหาทางออกด้วยกัน

4) ร่วมแรง คือการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน (organization) การจัดระบบการทำงานก่อน ระหว่าง และหลัง การประสานกับฝ่ายต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชน ระหว่างชุมชนและเครือข่าย ถ้าเกิดระบบการจัดการที่ดี กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่เกิดขึ้นได้และยั่งยืน

ในการจัดการทุนของชุมชนนั้นสามารถจำแนกทุนได้ 4 ประเภทได้แก่

1) ทุนธรรมชาติ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีอยู่มากมายเพียงแต่เรามองข้ามหรือมองด้วยสายตาของเศรษฐกิจสังคมนิยมทำให้มองไม่เห็นคุณค่าเช่น พืชพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ แร่ธาตุและผลผลิตของธรรมชาติ ดิน ป่า เขา ล้วนเป็นทุนที่สำคัญหากชุมชนค้นพบคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็ตามมาไม่รู้จำกัดเพราะใช้เป็น จัดการเป็น

2) ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ความรู้ภูมิปัญญาและวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต สะท้อนให้เห็นความพอดี ความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบธรรมชาติ

3) ทุนทางสังคม กฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คน ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ เดินทางไปในทางเดียวกัน

4) ทุนโคทอร์ปัล คือทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือกสวนไร่่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรมโครงการต่างๆที่ทำร่วมกัน ล้วนเป็นทุนของชุมชน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.3.1 ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน¹²

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของ ความเป็นชุมชน ว่าหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน¹³

ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคมและกายภาพ อันได้แก่ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง มหานคร George Hillary¹⁴ ได้พยายามหาความหมายร่วมจากคำจำกัดความของชุมชนที่มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย โดยสรุปหา

¹² ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, "ข้อเสนอคำจำกัดความ." เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม, (2539)

¹³ ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ, 2543

¹⁴ George A. Hillary Jr., Definitions of Community Area of Agreement. In Rural Sociology, 1995

ลักษณะความหมายต่าง ๆ ได้ชุมชนประกอบไปด้วยหลักสำคัญดังนี้ อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical area-territorial) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction-Sociological) และมีความรู้สึกผูกพันร่วมกัน (common ties-psycho cultural)

อย่างไรก็ตาม มีผู้โต้แย้งวิธีการสรุปการจำกัดความในแบบของ Hillary ว่าไม่อาจหา คำจำกัดความตายตัวมาอธิบายลักษณะของชุมชนทุกชุมชน เพราะแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกันออกไป หากพยายามจะหาลักษณะร่วมแล้ว ชาติแท้ของชุมชนบางชุมชนจะขาดหายไปจากคำจำกัดความอันเป็นคำกลาง ๆ นั้น ในขณะที่ Poplin¹⁵ ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 สถานะ คือ หน่วยของถิ่นที่อยู่ (territorial unit) หน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (Social organization unit) หน่วยทางจิตใจ และวัฒนธรรม (Psycho-cultural unit)

แนวคิดของ Hillary และ Poplin ได้แนวคิดในการวิเคราะห์ชุมชนของนักสังคมวิทยาในรุ่นต่อมา และที่นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการมองชุมชนในฐานะทั้ง 3 ประการ คือ

1) ชุมชนในฐานะหน่วยงานภูมิศาสตร์ (Community as a territorial unit) การพิจารณาชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญ คือ ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้ง แน่นนอนและสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้

2) อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณี สภาพทาง ภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ หรือที่มีซึ่งมีการคมนาคมสะดวก เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร

3) ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่และพลวัตการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth dynamic of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม และภูมิปัญญาด้วย

The Local Government Management Board¹⁶ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะของชุมชนซึ่งประกอบด้วย คุณสมบัติของบุคคล (เช่น อายุ เพศ ชาติพันธุ์ เครือญาติ) ความเชื่อ (ศาสนา วัฒนธรรม หรือการเมืองการปกครอง) สภาพเศรษฐกิจ (อาชีพ หรือ การจ้างงาน รายได้การครอบครองที่อยู่อาศัย) ความชำนาญ (ประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) ความสัมพันธ์ในท้องถิ่น และสถานที่ (ความผูกพันในละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง หรือประเทศ)

จิตติ มงคลชัยอรัญญา¹⁷ กล่าวถึงชุมชนโดยสรุปว่า “ประกอบไปด้วยระบบ ความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบ การเมืองระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี

¹⁵ Dennis E. Poplin. *Communities : A Survey of Theories and Method of Research*. New York : the Macmillan Company , 1972.

¹⁶ Peter Roberts & Hugh Sykes , *Urban Regeneration a handbook*, British Urban Regeneration Association , 2000 ,p.13-22.

¹⁷ จิตติ มงคลชัยอรัญญา , “การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา,” เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2540

ในกรณีของภาคกลาง “ชุมชน”¹⁸ หมายถึง กลุ่มหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านที่อยู่ในทุ่งเดียวกัน หรือลุ่มน้ำเดียวกัน หรือในทางจิตวิญญาณ มีความเชื่อหรือนับถือศาสนาเดียวกัน หรือนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน และบางกรณีหมายรวมไปถึง “บ้านเมือง” โดยรวมก็ได้ความหมาย และขอบเขตของ “ชุมชน” ดังกล่าวนี้เป็นคนละเรื่องกับชุมชนในกรอบพื้นที่การปกครองของราชการ ที่ถือเอาเส้นแบ่งอาณาเขตตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นเกณฑ์

2.3.2 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ แหล่งการตั้งถิ่นฐาน เดินส่วนใหญ่จะอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวสวนโดยเฉพาะ ซึ่งมีลักษณะทางชุมชน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ ดังนี้

1) ลักษณะทางชุมชน¹⁹ ประกอบด้วย ชุมชนริมน้ำ และชุมชนที่ไม่ได้อยู่อริมน้ำ

1. ชุมชนริมน้ำ เป็นลักษณะชุมชนที่มีการก่อสร้างบ้านเรือนอยู่ริมน้ำคูคลองสายหลักต่างๆ สามารถจำแนกได้เป็น

-ชุมชนเมือง/ย่านการค้ามักจะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณ ปากคลองสายหลักต่างๆ ที่เชื่อมกับแม่น้ำอันเป็นศูนย์กลางการค้า

-ชุมชนชาวสวน คือ ชาวสวนที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ สวน ด้านในเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

-ชุมชนชาวประมง มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปากแม่น้ำและริมฝั่งทะเล ทั้งประมงน้ำเค็มและประมงน้ำจืด

2. ชุมชนที่ไม่ได้อยู่อริมน้ำ เช่น

-ชุมชนเมือง/ย่านการค้า คือ บริเวณการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย ที่มักอิง กับแนวถนน หรือการคมนาคมทางบก มีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือน เป็นศูนย์กลางชุมชน มีสถานที่ราชการ โรงเรียน และอื่น ๆ

- ชุมชนชาวสวน หมายถึง อาคารบ้านเรือนของชาวสวนที่มัก ตั้งอยู่ในพื้นที่สวนประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ทั่วไป

2) องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ²⁰ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบได้แก่

1. วัด สถานที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของผู้คนส่วนใหญ่ นับถือ ศาสนาพุทธ บ่งบอกได้ถึงจุดเริ่มต้นแห่งการก่อกำเนิดชุมชนริมน้ำในบริเวณนั้นๆ

¹⁸ เอกวิทย์ ณ ถลาง , “ภูมิปัญญาภาคกลาง”. ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย, (กรุงเทพฯ; 2544) หน้า 61-64

¹⁹ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, “แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสาคร Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram” (กรุงเทพฯ:2548), หน้า 10

²⁰ เท็ดศักดิ์ เตชะกิจจวร , “การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษา:บริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่สถานปัตยกรรมพื้นถิ่น, สวรินทร์ ธรรมแก้ว,บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ:บริษัท พลัสเพรส จำกัด,2553)

2. ทำเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ขึ้นลงเรือประจำบ้าน อยู่ แต่กรณีที่บ้านอยู่เข้าไปในคลองสายรองหรือคลองสวน ซึ่งเรือหางยาวหลักไม่วิ่งผ่าน ก็ต้องอาศัยเรือแท็กซี่ ในบริเวณเพื่อมาส่งที่ท่าเรือร่วมดังกล่าว

3. ตลิ่งหรือเขื่อน องค์ประกอบหลักซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำตามธรรมชาตินี้เดิมที่เป็นเพียงตลิ่งดินที่ก่อตัวขึ้นเอง จากการขึ้นลงของน้ำหรือการขุดดินถมสูง โดยชาวบ้านในพื้นที่บริเวณนั้น

3) รูปแบบของที่อยู่อาศัยริมน้ำ²¹

จากความจำเป็นในการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าว ทำให้ผู้คนต้องทำการพัฒนารูปแบบของที่อยู่อาศัยให้กลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ซึ่งพอสรุปและแยกประเภทของที่อยู่อาศัยริมน้ำ ได้คร่าวๆ ดังนี้

1. ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนแพ สามารถแยกตามประเภทของโครงสร้างสร้างได้เป็นเรือนไทย เครื่องผูก เรือนไทยเครื่องสับ หรือตามประเภทของการใช้งาน เช่น ที่อยู่อาศัยร้านค้า สามารถเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ

2. ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือ เป็นรูปแบบที่เคยพบเห็นได้ทั่วไป ในกรณีของ ผู้อยู่อาศัยในเรือของจีน มีข้อสันนิษฐานถึงต้น กำเนิดว่ามีใช้ เนื่องจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่เนื่องจากถูกบังคับทางสังคมจึงต้องอยู่อาศัยบนเรือ ในกรณีของไทยกลับเป็นทางตรงกันข้าม เนื่องจากความได้เปรียบทางคมนาคมและการค้าที่น่าจะเป็นตัวกำหนดให้ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือถือกำเนิดขึ้น

3. ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสา ที่มาของที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสาอาจกล่าวได้ว่ามีทั้งที่ถือกำเนิดขึ้นแต่ต้นตามแนวทางการสร้างบ้านยกพื้นสูงทั่วไปหรือประเภทที่ถูกสร้างขึ้นมาภายหลังจากการย้ายถิ่นมาทางน้ำ โดยที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือหรือบนแพ ซึ่งก็มีทั้งที่ใช้ส่วนประกอบของเรือหรือยกแพเพื่อทำเป็นตัวเรือนของที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสา โดยในประเภทแรกจะเป็นเรือน ซึ่งประกอบขึ้นจากเสายาวตลอดต้นและเรือนในประเภทหลัง จะมีเฉพาะเรือนที่ปลูกอยู่บนเสาซึ่งถูกเตรียมไว้ก่อนแล้ว

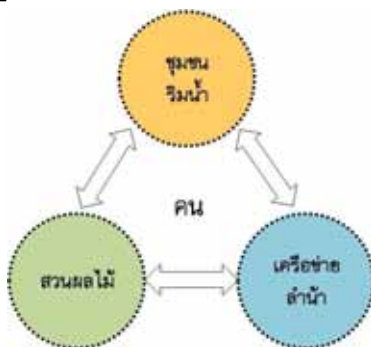
ถึงแม้จะแตกต่างในรูปแบบและลำดับของการพัฒนา แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าที่อยู่อาศัยริมน้ำดังกล่าว มีรูปแบบของการพัฒนามาจากต้นกำเนิดของแนวความคิดโครงสร้างพื้นฐาน และลำดับของปริภูมิที่มีจุดเกี่ยวเนื่องกัน คือ แนวความคิดพื้นฐานที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยริมน้ำแบบใดก็ตามต่างก็ไม่ตัดขาดกับ “น้ำ” แต่จะอยู่ใกล้ชิดกับ “น้ำ” ภายในขอบเขต และระยะที่คงที่อยู่เสมอ ในส่วนของโครงสร้างต่างก็ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อการถอดประกอบ ปรับเปลี่ยนและเคลื่อนย้ายได้ทุกสถานการณ์ สุดท้ายในส่วนของลำดับปริภูมิต่างก็มีการแบ่งลำดับปริภูมิเป็น หน้า กลาง หลัง โดยสันนิษฐานได้ว่าส่วนหลังจะเป็นส่วนที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นอันดับสุดท้าย

เราสามารถโยงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันของ ชุมชนริมน้ำ สวนผลไม้ และเครือข่ายลำน้ำ ที่ทำให้สังคมชุมชนริมน้ำดำรงอยู่ได้เป็นดังนี้ คือ²²

²¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 156

- 1) ชุมชนริมน้ำ ซึ่งมีชาวบ้านอยู่อาศัยที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง
- 2) โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ทั้งในส่วนเครือข่ายลำน้ำใหญ่ที่มีบทบาท ทางการคมนาคมและเครือข่ายลำน้ำย่อยที่อยู่
- 3) สวนผลไม้ ภายในบริเวณชุมชนทั้งริมน้ำหลักและพืชสวนที่ลึกเข้าไป

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ของสังคมริมน้ำ

ตัวแปรหลักทั้งสามต่างทำหน้าที่เกี่ยวพันกันทั้งในส่วนการรักษาสมดุลทางชีวภาพของระบบนิเวศในพื้นที่ระหว่างเครือข่ายลำน้ำหลัก เครือข่ายลำน้ำย่อยในสวน และการจัดการภายในในสวนเอง และในส่วนผู้ได้รับประโยชน์จากผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้คนในชุมชนริมน้ำเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นต่อตัวแปรหลักจะส่งผลแบบลูกโซ่ไปทั้งวงจรที่สมดุลอยู่แล้ว สามารถจำแนกได้ดังนี้

- 1) ความเปลี่ยนแปลงในสวนผลไม้ การใช้พื้นที่จากการเกษตรเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหรือโรงงานทำให้ผลผลิตเคยมีมาในอดีตไม่มีอีกต่อไป
- 2) การเสื่อมโทรมหรือหายไปของระบบเครือข่ายลำน้ำย่อย ส่งผลถึงปัญหาการระบายน้ำหรือความต่อเนื่องของเครือข่ายลำน้ำในพื้นที่สีเขียวที่อยู่ลึกเข้าไป รวมทั้งความสามารถในการฟอกทำความสะอาดของน้ำในเครือข่ายลำน้ำทั้งหมด
- 3) การตัดถนนเพื่อความสะดวกกับคนที่ห่างจากริมน้ำภายในสวนลึก(ที่กลายเป็นบ้านจัดสรรไป) รวมทั้งการตัดถนนเข้าสู่วัดเพื่อแสดงความศรัทธาของชาวบ้านต่อพุทธศาสนาส่งผลอย่างรุนแรงมากกับรูปแบบการดำเนินชีวิตเดิมในชุมชนริมน้ำจากการเบนความสนใจบนบกแทน(ทำให้ตลาดน้ำหายไป)
- 4) ความเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในชุมชนริมน้ำเอง คือ ความรู้สึกของผู้คนที่มีต่อน้ำที่คุณภาพแย่ง การมองวิถีชีวิตเดิมไม่แสดงถึงความเจริญ เปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนริมน้ำเองให้กลายเป็นชุมชนบนบกทั้ง

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งได้ลดระยะระหว่างคนบนบกและน้ำไปเรื่อยๆ ทั้งเนื่องมาจากรูปแบบการถือครองที่ดินที่เปลี่ยนไปจากการตัดแบ่งมรดก และรูปแบบอาชีพที่เปลี่ยนไปเป็นการรับจ้างมากขึ้นแทน

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

คุณค่าของสิ่งที่ดีควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวความคิดลักษณะ ของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความเป็นย่านชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมือง มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.²³ กล่าวว่า แนวความคิดของความมีเอกลักษณ์ นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจน หรือระตรง ๆ สถานที่อันน่าจะจดจำ มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณ แห่งสถานที่แต่ละที่ซึ่งคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำคัญการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1 มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้งเช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม เช่น สะพาน ป้อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลที่ตั้งทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3 ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรกเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ที่ไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การแก๊งกำไรอสังหาริมทรัพย์ การขยายกาขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากรและการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้เปลี่ยนแปลงจิตภาพคุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่า ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานบนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิตวิญญาณ แตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่า และความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity)²⁴ ระบุลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

²³ Harry L. Garnham ,“maintaining the spirit of place” in *A Process for the Preservation of town character*, (Mesa : PDA, 1985) , p.1-7.

²⁴ Ibid., p.8.

1) ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2) กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรม มีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3) การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ เป็นทฤษฎี ที่นำไปใช้ในเรื่องของแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งที่อยู่อาศัยกำลังจะมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ อันจะมีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ในแง่ของ ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ในหัวข้อ พัฒนาคอนกรีตมาเป็นแกน บูรณาการ ในระบบการพัฒนาที่เป็นองค์รวม²⁵ โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ระบบขององค์ประกอบทั้ง 4 ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน โดยมนุษย์เป็นปัจจัยตัวกระทำที่มีความสำคัญ

มนุษย์ โดยกล่าวใน 2 ฐานะ คือ ฐานะมนุษย์และฐานะทรัพยากรมนุษย์ ในฐานะมนุษย์ควรจะให้การศึกษา และจัดสรรปัจจัยต่างๆในการดำรงชีวิต ให้ดีเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยพึงให้มีการพัฒนา เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยันอดทน มีความรับผิดชอบ มีความรู้ความสามารถ ฯลฯ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา

สังคม กล่าวถึงระบบต่างๆทางสังคม ผลสำเร็จที่เกิดจากระบบต่างๆทางสังคม และจุดเน้นที่สำคัญของมาตรการต่างๆทางสังคม โดยระบบต่างๆของสังคมถือเป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่ช่วยให้กระบวนการปัจจัยต่างๆในกฎธรรมชาติทำงาน และอำนวยความสะดวกต่อมนุษย์ เช่นระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการบริหาร ระบบทั้งนี้จะต้องประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และผลสำเร็จที่เกิดจากระบบต่างๆทางสังคมเช่น ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโต เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดี อาจไม่ใช่ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จอย่างแท้จริงแต่เป็นสภาพแวดล้อม ระบบทางธรรมชาติที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้โอกาสมนุษย์สามารถพัฒนาดินได้ดีขึ้น

ธรรมชาติ กล่าวกันว่ามนุษย์ควร จะมีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ ไม่ควรทำตนแยกห่างจากธรรมชาติหรือเอาชนะ จัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ ควรมองตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้น ควรจะแสดงความสามารถทำให้โลกสามารถอยู่ได้ดียิ่งขึ้นเกื้อกูลกันมากขึ้น

เทคโนโลยี กล่าวว่า เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรงมีมากมาย เช่น เทคโนโลยีการประหยัดพลังงาน เทคโนโลยีการกำจัดของเสีย เทคโนโลยีที่เอาของเสียมาผลิตเวียโนใช้ประโยชน์ใหม่ จะขึ้นอยู่กับการ

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) (กรุงเทพฯ: 2550) หน้า 248 - 252

การปฏิบัติการใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมแต่ละสังคมอย่างไร ข้อเสียของเทคโนโลยีในแง่ของการพัฒนาคนอาจทำให้คนมีค่านิยม ในการบริโภคความสะดวกสบายชอบความง่าย จึงควรใช้เทคโนโลยีด้วยความไม่ประมาทและฟังเพื่อ

การพัฒนาที่ยั่งยืน²⁶ มีกรอบแนวทางการพัฒนา เป้าหมายของการพัฒนา และหนทางนำไปสู่การพัฒนา บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยมี “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่บูรณาการให้เกิดองค์รวม คือ องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ มีดุลยภาพ กล่าวคือ ธรรมชาติแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน ไม่ทำลายกันและกัน จะทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่าเป็นภาวะยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจและทางสภาพแวดล้อมโดยใช้มนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างคนธรรมชาติ และสรรพสิ่ง เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกันไม่ทำลายล้างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง อุปสรรคสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนประการหนึ่งคือ การที่ชุมชนไม่เข้มแข็ง รับเอาวัฒนธรรมและแนวคิดผิดเพี้ยนมาจากต่างประเทศ อีกทั้งครอบครัวยังขาดความรู้ในการอบรมไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่มีเวลาให้กัน ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามแบบดั้งเดิมทำให้สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมบริโภคนิยม เกิดการลงทุนทางธุรกิจที่สูญเปล่าทำให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจเกิดความขัดแย้งทางสังคมทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

เราสามารถพลิกฟื้นสังคมของเราได้โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง หมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน สามารถยืนบนขาตัวเอง เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนบ้านที่มีรากบานแข็งแรง เหมือนร่างกายที่มีภูมิคุ้มกันอย่างดี เศรษฐกิจพอเพียงทำให้การดำรงชีวิตทุกระดับมีความมั่นคงบนพื้นฐานความพอประมาณ ความมีเหตุผล เป็นการสร้างระบบภูมิคุ้มกัน

สรุป คือระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน มนุษย์ควรเข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติและพัฒนาศักยภาพที่ใช้ความรู้ที่นำไปใช้ในทางที่ดี ไม่ควรนำความรู้ที่เอาชนะธรรมชาติ แต่ควรจะคำนึงถึงการจัดการความรู้ที่นำไปปรับปรุงระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ให้ธรรมชาติอำนวยประโยชน์แก่ตน โดยไม่เกิดผลเสียทั้งต่อธรรมชาติเองและตนเอง

จากการศึกษาในชุมชนมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และสวยงามมีความเป็นอยู่ ที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยจึงควรที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและเบียดเบียนให้น้อยที่สุดตลอดจนชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติ

2.5 แนวคิดการฟื้นฟูเมืองและชุมชน (Urban Revitalization)²⁷

การฟื้นฟูเมือง คือการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่เมืองและชุมชนที่อยู่เดิม ซึ่งมีสภาพค่อนข้างเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

²⁶ จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์, ชุมชนพอเพียง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไฉไล, 2553), หน้า 204-206

²⁷ ดุษฎี ทายตะคุ, "การอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม: ทำหลอม สมุทรสาคร", วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์ 7,66 (กรกฎาคม-กันยายน 2554) หน้า 13.

²⁷ สุขุมารณ์ จงภักดี, การฟื้นฟูเมืองในประเทศไทยปัจจุบัน

การฟื้นฟูเมืองมิได้หมายรวมแค่การรื้อร้างหรือปรับปรุงอาคารและการอนุรักษ์ย่านเก่าซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมด้านกายภาพเท่านั้น แต่หมายรวมถึง “การฟื้นคืนชีวิตให้เมืองนั้นๆ ในมิติอื่นเช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ ด้วย”²⁸

2.5.1 สาเหตุที่ทำให้เกิดการฟื้นฟูเมือง

1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและความต้องการพื้นที่ที่จะรองรับกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงในเรื่อง ที่อยู่อาศัย แหล่งงาน สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสภาพแวดล้อม โดยการพัฒนามาเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนและเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการใช้ที่ดินของชุมชนและเมืองอย่างขาดมาตรการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนและเมืองจึงมีสภาพที่หนาแน่น แออัดไปด้วยประชากรและยานพาหนะ ตลอดจนความเข้มข้นคับคั่งของกิจกรรมที่มากขึ้นไป จนก่อปัญหาสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2) การพัฒนาที่ดินเมืองโดยเมื่อใช้อาคาร กลุ่มอาคาร และพื้นที่ในเมืองและชุมชน ไปเป็นเวลานาน ช่วงหนึ่งๆ อาคารจะเสื่อมสภาพลงตามเวลาและกิจกรรมจะซบเซาลง นอกจากนี้ ที่ตั้ง พื้นที่ สถานที่ และสิ่งแวดล้อม ลดความดึงดูดใจ ยังผลให้ประชากรมาใช้สอยเป็นจำนวนน้อยลง ความคึกคักของกิจกรรมจึงลดลง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลง ณ ที่ตั้งนั้นเช่นจากที่ตั้งหุ้มมู่ลี่แยกกลายเป็นทางด่วนยกระดับไป หรือเกิดมีคู่แข่งที่อื่น ชุมชนอื่น ดึงดูดประชากรไป กิจกรรมทั้งหลายจึงแย่งลง ชุมชนและเมือง ณ ที่นั้นจึงซบเซาลง ดังนั้นเจ้าของอาคารและพื้นที่ , นักลงทุน จึงได้คิดหาหนทางปรับปรุงกิจการและพื้นที่ โดยมีทางเลือกคือ อาจขายกิจการ บ้าน และพื้นที่แล้วย้ายไปที่อื่น เช่นไปอาศัยอยู่ในเขตชานเมืองหรือไปประกอบกิจการ ณ ศูนย์กลางเมืองในที่อื่น แต่ถ้าหากจะอยู่อาศัยหรือประกอบกิจการในที่เดิมก็จะต้องทำการปรับปรุงพื้นที่และฟื้นฟูกิจกรรม ณ ที่นั้น ซึ่งเราเรียกว่า Urban revitalization

3) เกิดภัยพิบัติ ต่างๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ สงคราม ที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่อาคารและสภาพแวดล้อมในชุมชนและเมือง(เพียงบางส่วนหรือทั้งพื้นที่ทั้งหมด)รัฐท้องถิ่นจึงต้องทำการฟื้นฟูเมืองขึ้น เช่นกลางใจเมืองรอตเตอร์ดัมที่เสียหายจากการทิ้งระเบิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเมืองโกเบ รวมทั้งเมืองใกล้เคียงที่เกิดความเสียหายจากแผ่นดินไหว

2.5.2 วัตถุประสงค์ของการฟื้นฟูเมืองและชุมชน

1) เพื่อสร้างเสริมสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และส่งเสริมวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น มีสุขอนามัยที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีมาตรฐานความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมที่ดี มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและถิ่นฐาน

2) เพื่อแก้ปัญหาสภาพของเมืองและชุมชนในด้านต่างๆ อาทิเช่นการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้ได้ผลคุ้มค่า การแก้ปัญหาสังคมเช่น ปัญหาอาชญากรรม การค้ายาเสพติดในย่านชุมชนเสื่อมโทรมในเมือง

3) เพื่ออนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่นกลุ่มอาคาร บ้านเรือน วัด สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โบราณสถาน ศิลปกรรม ผังเมืองและชุมชน ลาน ที่โล่งว่าง ทางสาธารณะทางเท้า ป้าย สภาพตามธรรมชาติของพื้นที่ พืชพันธุ์ แม่น้ำลำคลอง หนองบึง เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันในพื้นที่ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในชุมชนอันเป็นสิ่ง

ที่นำภาคภูมิใจ ของคนในชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้คนรุ่นหลังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไว้อ้างอิงและดำรงรักษาต่อไป

2.5.3 รูปแบบและวิธีการฟื้นฟูเมืองและชุมชน

1) การอนุรักษ์สิ่งที่มีค่า (Conservation) คือการรักษาพื้นที่เมืองและชุมชนที่มีคุณค่าไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาหรือการขยายตัวของเมืองเข้าไปทำลายสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้น โดยมีหลักการและเป้าหมายของการอนุรักษ์ว่า การอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินควบคู่กันไป การผสมผสานการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมืองนั้นสามารถกระทำ ได้ด้วยการจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่าตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองหรือวิถีชีวิตชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ นอกจากนี้การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงดัดแปลงอาคารขึ้นเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่จะส่งเสริมให้ประวัติศาสตร์มีความหมายต่อโลกปัจจุบันให้มีความต่อเนื่องกับอดีต โดยการอนุรักษ์จะต้องพิจารณาให้เห็นความสำคัญกับการเป็นศูนย์เรียนรู้ การรักษาสภาพแวดล้อม ความเป็นชีวิตชีวาของเมืองและชุมชน

2) การฟื้นฟูบูรณะ (Rehabilitation) คือ การปรับปรุงสภาพเดิมและการเสริมสร้างชุมชนให้มีสภาพดูดี เดิม นับเป็นการปรับปรุง บูรณะ พื้นที่ชุมชนและเมืองในบริเวณที่เดิมซึ่งเสื่อมสภาพให้มีลักษณะที่ดีขึ้น มั่นคงขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบน้อยมาก และมีขอบเขตกว้างกว่าการซ่อมแซมอาคารหรือการปูทางเท้า เนื่องจากมีระบบของการดำเนินการเช่น การฟื้นฟูบูรณะระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการเสริมสร้างภูมิทัศน์เมืองและชุมชน

3) การพัฒนาแบบรื้อสร้างใหม่ (Redevelopment) คือ การรื้ออาคารในชุมชนเดิมที่อยู่ในสภาพทรุดโทรมมากจนมีแนวโน้มจะก่อให้เกิดอันตราย หรือมีสภาพการอยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมมากจนอาจจะทำให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคระบาด ไฟไหม้ หรือมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญให้แก่คนในเมืองและชุมชน

2.5.4 แนวทางการจัดทำโครงการฟื้นฟูเมืองและชุมชน

แนวทางการจัดทำโครงการฟื้นฟูเมืองประกอบด้วย

1) กำหนดพื้นที่โครงการโดยพิจารณาจากปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ การเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเร่งด่วน ได้แก่พื้นที่ชุมชนเมืองที่ขาดความปลอดภัย อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ขาดการเข้าถึงที่ดี และขาดแคลนการให้บริการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการฟื้นฟู ได้แก่ประชาคมท้องถิ่นมีความต้องการให้ทำการฟื้นฟูและมีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินการฟื้นฟู การเป็นพื้นที่ที่สามารถทำการปรับปรุงและพัฒนาได้โดยความร่วมมือจากเจ้าของที่ดิน และจะให้ผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจสังคมที่สูง ในการพิจารณากำหนดพื้นที่จัดทำโครงการมีตัวชี้วัดซึ่งเป็นเครื่องมือตัดสินความเหมาะสมของพื้นที่ดังนี้คือ

1. สภาพอาคาร ความมั่นคงแข็งแรง อายุของอาคาร
2. มีมาตรฐานด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่ำ
3. ความคุ้มค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม
4. ความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจและสังคม
5. กิจกรรมเดิมไม่เหมาะสมที่จะมีอยู่ในพื้นที่นั้น

2) การกำหนดบทบาทของภาครัฐ โดยภาครัฐควรมีบทบาทในการเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนาและจัดหางบประมาณสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาขึ้น นอกจากนี้รัฐควรมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการฟื้นฟูเมืองและชุมชนร่วมกับทุกภาคส่วน ทั้งภาคเอกชน องค์กรเอกชน (NGO) และภาคประชาชน โดยรัฐควรมีมาตรการให้การสนับสนุนและกำกับดูแลซึ่งควรเป็นมาตรการเชิงบวก ผ่อนปรนประนีประนอมและสร้างแรงจูงใจ มีกลไกตรวจสอบบนพื้นฐานความเป็นธรรมในสังคมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงผลตอบแทนในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมอันเป็นประโยชน์สาธารณะของชุมชนและเมืองเป็นสำคัญ

3) การจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบให้ทำหน้าที่ประสานงานโครงการฟื้นฟูเมืองกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนงบประมาณเสนอต่อแหล่งเงินทุน (เช่นงบประมาณของรัฐ และสถาบันการเงิน) กำหนดกฎเกณฑ์และกำกับมาตรฐานทางเทคนิคการก่อสร้างและปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพ ตลอดจนจัดระเบียบการเข้าใช้พื้นที่ชุมชนและเมืองในระหว่างและหลังจากการฟื้นฟูเมืองและชุมชน

4) การบริหารด้านการเงินและการตลาด โครงการฟื้นฟูเมืองเป็นโครงการที่ใช้งบประมาณสูง ปัญหาหลักจึงมักเป็นการระดมเงินทุนเพื่อโครงการบรรลุความสำเร็จ ลักษณะของการระดมทุน อาทิเช่น การระดมเงินทุนโดยตลาดหลักทรัพย์ การจัดตั้งกองทุน การระดมทุนโดย Secure Bond หรือ Mortgage Bond และอื่นๆ

5) การบริหารโครงการ และดูแลรักษา โดยส่วนที่เป็นสาธารณูปโภคหลัก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ถนน การจัดเก็บขยะ การระบายน้ำ ควรเป็นภารกิจการดูแลรักษาของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นดำเนินการโดยตรง และส่วนสาธารณูปโภครอง ได้แก่สิ่งก่อสร้างซึ่งติดอยู่กับอาคาร และส่วนของอาคาร อาจมีให้เอกชนหรือชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษา (แล้วแต่ความเหมาะสม) อาจต้องมีการเรียกเก็บค่าดูแลจากผู้อยู่อาศัยหรือผู้ใช้อาคาร ซึ่งอาจจะมีปัญหาในชุมชนผู้มีรายได้น้อย

2.6. แนวคิดการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชน²⁹

การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนเป็นหนึ่งในการฟื้นฟูเมืองและชุมชนซึ่งเดิมการเคหะแห่งชาติมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบหลักต่อมาได้มีการแยกหน่วยงานออกมาเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ในการสร้างกระบวนการองค์กรชุมชน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเมือง ซึ่งก็คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)ในปัจจุบัน ซึ่งทำหน้าที่ในการพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งแล้วให้องค์กรนั้นพัฒนาชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมๆกัน ปัจจุบัน ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง ดังนี้

2.6.1 การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนเดิม (Housing & Community Upgrading)

แต่เดิมมักมุ่งเน้นการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค และตัวอาคารที่อยู่อาศัยเป็นหลัก แต่ปัจจุบันได้ประสานการพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมเข้าไปด้วย เรียกรวมๆว่าการฟื้นฟูการอยู่อาศัย (Rehabilitation) แนวคิดนี้ทำได้ทั้งในชุมชนแออัด (Slum) และชุมชนประเภทอื่นๆ เช่น ชุมชนดั้งเดิมหากเป็นพื้นที่

²⁹ ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ปีงบประมาณ 2552 จังหวัดสมุทรสงคราม, ตุลาคม 2553, หน้า2-43 ถึง 2-44

ขนาดใหญ่ในเมืองอาจเรียกว่า การฟื้นฟูเมือง (Urban Renewal) หรือการพัฒนาเขตเมืองเดิม (Urban Redevelopment) การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนเดิมมีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) เป็นการลงทุนและปรับปรุงชุมชนด้านกายภาพที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น และคงรูปแบบเดิมให้มีอยู่ต่อไป
- 2) คุณภาพชีวิตในเรื่องบริการขั้นพื้นฐานดีขึ้น และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ
- 3) กรณีผู้อยู่อาศัยไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน หรือยังขาดความมั่นคงในที่ดินสำหรับการอยู่อาศัยระยะยาว จะไม่สามารถปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยได้เต็มที่

ภาพที่ 2.1 แสดงก่อนและหลังการปรับปรุง

2.6.2 การจัดปรับผังที่ดิน (Re-blocking)

- 1) เป็นการปรับผังบริเวณชุมชนเดิมให้เป็นผังบริเวณที่มีระบบและโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น โดยอาจมีการปรับรื้อย้ายที่อยู่อาศัยบางส่วนและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น
- 2) สามารถดำเนินการในกรณีชุมชนเช่าที่ดินระยะยาวหรือซื้อที่ดินในพื้นที่ดินเดิมได้
- 3) ชุมชนมีความมั่นคงในการอยู่อาศัย
- 4) ชุมชนสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

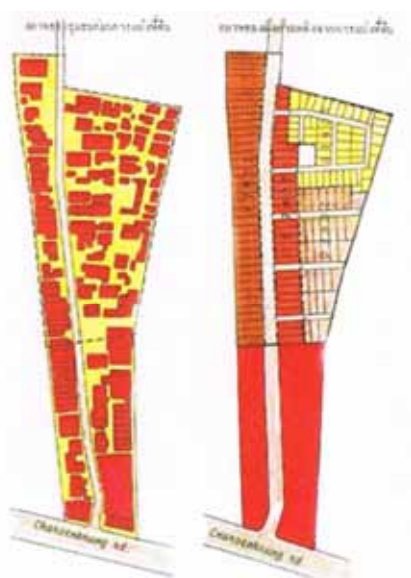

ภาพที่ 2.2 ผังแสดงก่อนและหลังการปรับปรุง

2.6.3 การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน หรือการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing)

เป็นการแบ่งปันที่ดินระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้อยู่อาศัย โดยการเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดินเดิม ให้แบ่งที่ดินบางส่วนของชุมชน โดยขายให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนในราคาถูก หรือให้เช่าระยะยาว เพื่อเจ้าของจะได้ใช้ที่ดินส่วนที่เจ้าของต้องการไปใช้ประโยชน์

- 1) เป็นการประสานประโยชน์ระหว่างชุมชนและเจ้าของที่ดินโดยเจ้าของให้เช่าหรือขายที่ดินบางส่วนให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนในราคาถูก แลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ
- 2) ชุมชนมีความมั่นคงระยะยาว หรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

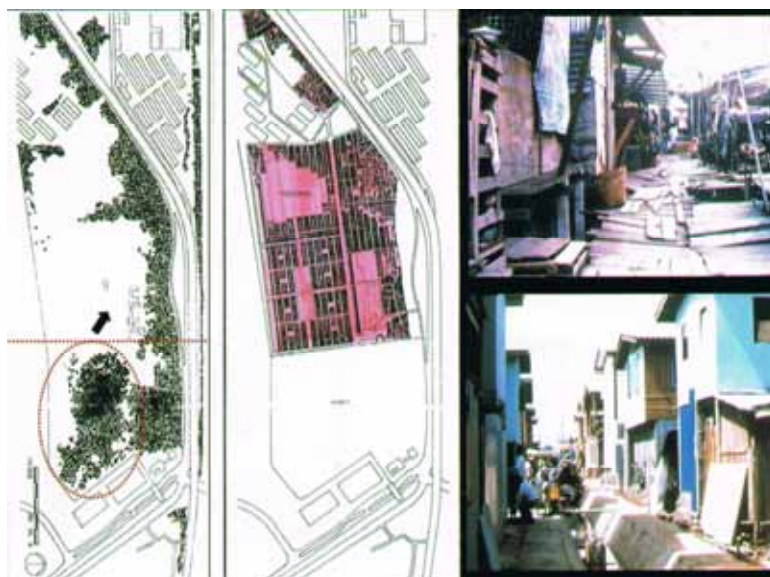

ภาพที่ 2.3 แสดงผังก่อนและหลังการแบ่งปันใช้ประโยชน์ที่ดิน

2.6.4 การรื้อย้ายและสร้างชุมชนในที่ดินใหม่ (Relocation)

เป็นการย้ายชุมชนจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่ดินผืนใหม่ โดยหน่วยงานอื่นๆ เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ให้ผู้อยู่อาศัย ได้ซื้อที่ดินกรรมสิทธิ์ หรือได้เช่าระยะยาว ส่วนใหญ่เป็นการย้ายออกสู่พื้นที่ชานเมือง เนื่องจากที่ดินมีราคาถูก มีลักษณะดังนี้

- 1) ชุมชนต้องอยู่ไกลจากชุมชนเดิม ห่างไกลจากแหล่งงานและสถานศึกษา ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายการเดินทางเพิ่ม
- 2) ประชาชนต้องสร้างชีวิตและสังคมใหม่
- 3) ประชาชนเกิดภาวะค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการซื้อที่ดินและก่อสร้างบ้าน
- 4) สามารถมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและการอยู่อาศัย
- 5) สามารถพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนใหม่ได้เต็มที่

ภาพที่ 2.4 แสดงผังแนวความคิดการรื้อย้ายสร้างชุมชนใหม่

2.6.5 รูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ชุมชนเป็นแกนหลัก

- 1) เป็นรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ การพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่เชื่อมโยงช่วยเหลือกันทั้งออมทรัพย์ สวัสดิการ อาชีพ และด้านอื่นๆ
- 2) ชุมชนได้เลือกที่ตั้งโครงการเอง
- 3) ชุมชนกำหนดความต้องการ เกี่ยวกับรูปแบบ ก่อสร้าง จัดการ การเงิน วิธีการเรื่องที่อยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับความสามารถในการจ่ายและการจัดการของชุมชน

2.6.6 การสร้างที่อยู่ใหม่ (Reconstruction)

ในอดีตการรื้อชุมชนแออัดแล้วก่อสร้างแฟลต เป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย มีข้อดีเป็นการเพิ่มความหนาแน่น ทำให้ใช้ที่ดินในเมืองอย่างคุ้มค่ามากขึ้น แต่มีข้อเสียตรงที่มักไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของคนจน จำเป็นต้องมีกระบวนการออกแบบและเตรียมการเข้าอยู่ร่วมกับผู้อยู่อาศัย เพื่อบรรเทาการย้ายกลับไปอยู่ชุมชนอื่นต่อไป การสร้างที่อยู่ใหม่ อาจไม่จำเป็นต้องเป็นแฟลต หรืออาจเป็นแฟลตก็ได้แต่ควรจัดให้มีพื้นที่และการออกแบบที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ดีกว่ารูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การพัฒนาโดยการก่อสร้างแฟลตหรืออาคารในแนวตั้ง มีลักษณะดังนี้

- 1) สามารถเพิ่มความหนาแน่นในการอยู่อาศัยได้
- 2) ต้นทุนก่อสร้างสูง และรัฐต้องอุดหนุนเงินเป็นจำนวนมาก
- 3) รูปแบบการอยู่อาศัยไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
- 4) มีผลกระทบต่อโครงสร้างความเป็นชุมชน

2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ

2.7.1 การ “ปลูก” ชุมชนในญี่ปุ่น³⁰

“มะจิซึคิรี” เป็นศัพท์หมายถึง การจัดการเมืองและชุมชนในรูปแบบใหม่ ในหมู่นักวิชาการ ผู้ดำเนินงาน ด้านพัฒนาชุมชน ตลอดจนชาวบ้านทั่วไป โดย “มะจิซึคิรี” มีความหมายเกี่ยวข้องกับกิจการทางด้านการรักษาภูมิทัศน์ การป้องกันภัยทางธรรมชาติ สวัสดิการสังคม การรักษาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์การจัดการพื้นที่ว่าง และการกระตุ้นเศรษฐกิจ เป็นต้น “มะจิซึคิรี” แบ่งได้หลายระดับตั้งแต่ระดับเมืองไปจนถึงระดับชุมชน และกลุ่มคน โดยลักษณะเด่นของ “มะจิซึคิรี” คือการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมและการเสนอความคิดเห็นของชาวบ้าน มากกว่าการจัดการเมืองและชุมชนโดยภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว

กระแสการจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” ได้เริ่มมีขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500-2510 ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสแนวคิดในการจัดการเมืองและชุมชนที่เน้นให้ “คน” เข้ามามีส่วนร่วมเป็นกระแสเรียกร้องให้ ทบทวนบทบาทในการทำงานของภาครัฐฯ รวมถึงแนวความคิดปรับเปลี่ยนสู่ความทันสมัย (Modernized city planning) ซึ่งเน้นไปวัดได้ถูกเปรียบเทียบแนวความคิดในการจัดการเมืองและชุมชน

การเปลี่ยนแนวความคิดการจัดการเมืองและชุมชนในประเทศญี่ปุ่น นักวิชาการ ทาคามิ ซาวามิ โนรู ได้ให้ คำจำกัดความและบทบาทการดำเนินงาน การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” ดังต่อไปนี้

- 1) การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” เป็นการเปลี่ยนการดำเนินงานจากภาครัฐฯ มาสู่ การดำเนินงานโดยประชาชน
- 2) ผลที่ได้รับจากการดำเนินงาน มีทั้งทางด้านวัตถุและทางกิจกรรม
- 3) การดำเนินงานให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนแทนการดำเนินการในรูปแบบมาตรฐาน
- 4) กระบวนการทำงานเน้นความคิดและความร่วมมือของผู้อาศัย
- 5) การดำเนินงาน คำนึงถึงกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน
- 6) แนวทางการสร้างคนเพื่อดำเนินงานอย่างสืบเนื่อง
- 7) การดำเนินงานที่ต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี
- 8) การคำนึงถึงมิติมุมมองใกล้ และความสัมพันธ์ภายในชุมชนเอง
- 9) การคำนึงถึงมิติมุมมองไกล และความสัมพันธ์ภายในของชุมชนเอง
- 10) การดำเนินงานที่ไม่หยุดเพียงแนวความคิดแต่นำแนวความคิดนั้นมาดำเนินงานจนได้ผลเป็นรูปธรรม

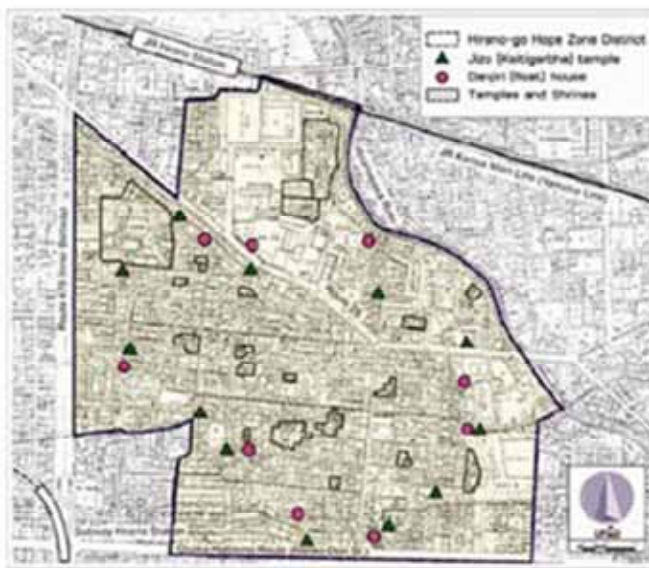
³⁰ วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, “มะจิซึคิรี.”การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ:ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2546)หน้า 3-7.

ตารางที่ 2.1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชน และการจัดการเมืองและชุมชน “มะจีซีคีรี”

	การจัดการเมืองและชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ	การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจีซีคีรี”
1. ประวัติ	ในปี พ.ศ.2431 มีแผนงานปรับปรุงเมืองโตเกียว (Modern city planning)	แผนงานที่เริ่มมีขึ้นช่วงปี พ.ศ.2500 - 2510
2. สาระสำคัญ	สาระสำคัญ เน้นผลการดำเนินงานทางด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ถนนสาธารณะ ลำน้ำ ท่อระบายน้ำ และการวางแผนออกแบบอาคารสาธารณะ	ครอบคลุมในส่วนของ การวางผังเมือง (City planning) ไปพร้อมกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัย การค้นหาแนวทางเสริมสร้างการอยู่อาศัยที่ดีด้วยการคำนึงถึงผู้อยู่อาศัย เน้นผลการดำเนินงานทั้งทางด้านวัตถุและกิจกรรมทางสังคม
3. ขอบเขต	ขอบเขตทางการปกครองและขอบเขตจากการกำหนดหน่วยโครงการของงานด้านการพัฒนา	ขอบเขตของการอยู่อาศัย ที่ผู้คนทั่วไปเข้าใจจนระดับหนึ่ง โดยไม่จำกัดพื้นที่ตามขอบเขตทางการปกครอง
4. ผู้ดำเนินงาน	หน่วยงานภาครัฐ ในระดับประเทศ ระดับจังหวัด หรือระดับท้องถิ่น	ประชาชน ชาวบ้าน องค์กรอิสระ องค์กรชุมชน ในระดับตำบล หมู่บ้าน
5. กระบวนการ	การดำเนินงานจากบนลงล่าง (Top-down process)	การดำเนินงานจากล่างขึ้นบน (Bottom-up process)
6. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน	การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแบบแผนพิธีการ	การมีส่วนร่วมของประชาชนแบบไม่มีแบบแผนพิธีการ
7. รูปแบบการดำเนินงาน	กิจกรรมต่อต้านการเดินขบวน ยื่นเอกสารแสดงความคิดเห็น	กิจกรรมการเสนอการศึกษา กิจกรรมของชาวบ้าน
8. นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ	นักวางผัง สถาปนิก ผู้ให้คำปรึกษา	ผู้ประสานงาน ผู้ให้คำปรึกษา
9. ภาพลักษณ์	แสดงความน่าเกรงขาม อำนาจ แข็งกร้าว	แสดงถึงความอบอุ่น มีความยืดหยุ่น
10. กุญแจสำคัญ	ระบบราชการทางแนวตั้งที่เน้นการรวมศูนย์ การวิเคราะห์แยกแยะในมุมมองแบบมิติเดียว	ระบบราชการทางแนวนอนที่เน้นการกระจายอำนาจ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนตามรูปแบบของการเห็นพ้องต้องกันการวิเคราะห์รูปแบบในลักษณะองค์รวมแบบปัจเจกเอกลักษณ์

2.7.2 กรณีศึกษา ฮิระโนะ Living Museum

ที่ตั้ง ฮิระโนะเป็นย่านเก่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทโอซาก้า ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเขตฮิระโนะ (Hirano Ku) เมืองโอซาก้า ลักษณะภูมิประเทศของย่านฮิระโนะ เป็นพื้นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเดิมมีโครงข่ายลำน้ำเพื่อการชลประทานที่แยกตัวมาจากแม่น้ำฮิระโนะประกอบขึ้นเป็นชุมชน ต่อมาจึงใช้ข้อได้เปรียบดังกล่าว โดยวางรูปแบบผังหมู่บ้านแต่ในปัจจุบันถูกถมเป็นโครงข่ายถนน

ภาพที่ 2.5 แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น

1) ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

ฮิระโนะ เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นเอกเทศค่อนข้างสูง เนื่องจากผ่านการปกครองตนเองมาตั้งแต่สมัยเอโดะ เมืองฮิระโนะเป็นเมืองในลำดับต้นๆ ของประเทศญี่ปุ่นที่ดำเนินการค้ากับต่างประเทศ และเป็นศูนย์กลางการค้าพาณิชย์ อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เมืองโอซาก้าได้รับการพัฒนาเป็นเมืองหลวงในยุคก่อนเอโดะในยุคสงคราม การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง หมู่บ้านฮิระโนะได้รับภัยจากสงคราม โดยหมู่บ้านถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น และฮิระโนะได้รับการบูรณะขึ้นมาอีกครั้งในสมัยเอโดะ

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2518 ในสมัยเมจิ มีการปรับเปลี่ยนผังหมู่บ้านมาเป็นรูปแบบแนวตาราง คูคลอง และแม่น้ำฮิระโนะถูกถมเป็นถนน มีเพียงพื้นที่คูคลองบางส่วนที่ได้รับการเปลี่ยนเป็นสระเก็บกักน้ำ กระทั่งยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ก่อนที่ฮิระโนะจะเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ให้เป็นพื้นที่หมู่บ้าน จัดสรรทางการเกษตรกรรมตามแนวทางการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตร ภายใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งต่อมาพื้นที่เหล่านั้น ก็ได้รับการพัฒนาตามการขยายตัวของเมืองโอซาก้าในที่สุด

ปัจจุบันย่านฮิระโนะยังคงเป็นย่านเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์ทั้งภาษาและศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จนเรียกได้ว่าเป็น พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต “Living Museum” และสิ่งที่สำคัญนอกเหนือจากนั้น คือการที่ชุมชนฮิระโนะดำเนินการ

อนุรักษ์ โดยการให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือตนเองมากกว่าการพึ่งพาช่วยเหลือจากภายนอก ด้วยเหตุปัจจัยที่เคยเป็นชุมชนปกครองตนเองมาในอดีต

2) สภาพแวดล้อมภายนอกและสถาปัตยกรรม

ย่านฮิระโนะมีสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในเมืองโอซาก้าเท่าใดนัก แต่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่านที่มีความสำคัญ คือการผสมผสานอาคารบ้านเรือนหลายรุ่น นับตั้งแต่บ้านและร้านค้าโครงสร้างในสมัยเอโดะ จนถึงบ้านและอพาร์ทเมนท์รูปแบบสมัยใหม่ รวมถึงในองค์ประกอบชุมชนหลัก ได้แก่ วัดและศาลเจ้าขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ล้อมรอบแนวชุมชนเดิน ถนน ตลาด ตลอดจนร้านค้าเก่าในพื้นที่

ภาพที่ 2.6 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2.7 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

3) จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชน

จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชนในย่านฮิระโนะเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2523 เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านการรื้อถอนสถานชาลาสถานีรกราง ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นศาลาทรงแปดเหลี่ยม และในที่สุดทางการก็ยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยอนุรักษ์สถานชาลาสถานีรกรางนี้ ด้วยการคงบางส่วนของสถานชาลาไว้ในสวนสาธารณะ

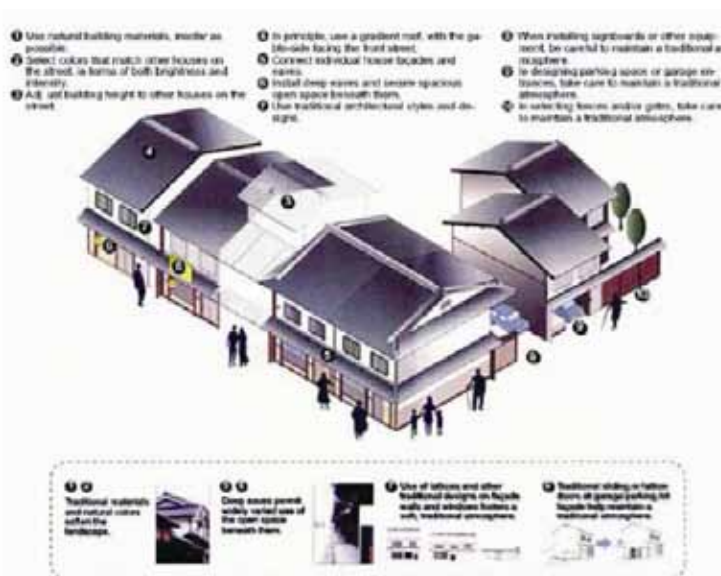
จากจุดเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้ชาวบ้านเริ่มเกิดความสงสัยในกระบวนการคิดการวางผังเมืองโดยภาครัฐฯ ตลอดจนได้ตระหนักถึงความสำคัญและพลังจากการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้องสิทธิประโยชน์ของชุมชน

ในปี พ.ศ.2526 กลุ่มชาวบ้านโดยการนำของหลวงพ่อดาวะภูจิ ดำเนินกิจกรรมเพื่อกำหนดข้อตกลงร่วมเพื่อรักษาสภาพภูมิทัศน์ชุมชน และในปี พ.ศ.2529 ได้มีการสำรวจสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรม รวมถึงการหาแนวทางอนุรักษ์ ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของย่านฮะโนะ โดยกิจกรรมฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การฟื้นฟูเพพื้นบ้าน ตำนานเรื่องเล่าเก่าๆ การฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ไปจนถึงการรื้อฟื้นอาหารในท้องถิ่น เช่น ขนมฮิโรโนะ เหล้าฮิระโนะและซาลาเปาผสมเหล้าฮิระโนะอันเลื่องชื่อ ในการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นโอกาสอันดีที่ช่วยให้ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยเพิ่มความสามัคคี ก่อนนำไปสู่การจัดโครงการเมืองแห่งศิลปะ “Modern de Hirano” ในเวลาต่อมา

4) บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

การดำเนินงานอนุรักษ์ของ ชุมชนฮิระโนะ มีแนวทางเฉพาะตัวที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก กล่าวคือ สมาชิกกว่า 30 คน ที่มาจากรากหลายอาชีพและวัยที่แตกต่างกัน ได้เข้ามาทำงานร่วมกันโดยไม่มีข้อบังคับ ค่าสมาชิก ตลอดจนไม่มีประธานกลุ่ม โดยที่การดำเนินงานสามารถดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 20 ปี ด้วยหลักการที่ยึดถือเพียง 3 ข้อ คือ ทำในสิ่งที่คิดว่าสนุก ทำอย่างง่าย ๆ และรับเงินการกุศลจากคนภายนอก

นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษในการดำเนินงานอีกประการหนึ่ง คือการดำเนินงานเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้าน โดยไม่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐฯ และกลุ่มนักวิชาการ ต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านเชื่อว่าแนวทางตามหลักวิชาการทำให้การจัดการชุมชนไม่น่าสนใจ ดัวยว่านักวิชาการไม่เข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเท่ากับตัวผู้อาศัยเอง รวมถึงความเชื่อที่ว่าการยอมรับความช่วยเหลือจากภายนอกจะทำให้ความพยายามช่วยเหลือตนเองของชุมชนหายไป

ภาพที่ 2.8 แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในตำบล Hirano-go

5) ผลการดำเนินงาน

การทำงานของชุมชนฮิระโนะให้ความสำคัญอย่างมากกับการจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูเอกลักษณ์ในท้องถิ่น โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นมีทั้งการจัดเทศกาลมาจนถึงเทศบาลสำคัญ คือ โครงการเมืองแห่งศิลปะ และการจัดกิจกรรมในร้านค้าบ้านเรือนของชาวบ้าน จนพัฒนาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือภายในย่าน

ภาพที่ 2.9 แสดงประชาสัมพันธ์ประกวดร้องเพลง เพื่อส่งเสริมโครงการเมืองศิลปะ Modern de Hirano

1. การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในเรื่องบทบาทหน้าที่องค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ รูปแบบการจัดการชุมชนฮิระโนะ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับตายตัว แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ต้องการความสัมพันธ์ในการทำงานแบบหลวมๆ มีความเป็นอิสระ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของชุมชนฮิระโนะ ที่ตั้งอยู่อย่างเอกเทศและปกครองตนเองมาโดยตลอด

ภาพที่ 2.10 แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมในตำบล

2. การอนุรักษ์และการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของฮิระโนะจะไม่เน้นการสร้างกายภาพขึ้นใหม่ แต่เน้นการใช้ประโยชน์จากอาคารเก่า พร้อมกับรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการจัดสร้างองค์ประกอบของเมืองที่สวยงาม เช่น การจัดทำทางเดิน เชื่อมโยงร้านค้าเก่าที่ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กกว่าหนึ่งร้อยแห่งเข้าด้วยกัน จัดทำป้ายบอกทางและป้ายแสดงที่ตั้งอาคารสำคัญในย่าน เป็นต้น

3. การจัดทำกิจกรรมภายในชุมชน

เนื่องจาก จุดเด่นของฮิระโนะคือการคงรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมืองไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมที่จัดขึ้นในย่านจึงเป็นการจัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ การค้าขายและเครื่องมือเครื่องใช้แบบเก่าในร้านรวงต่างๆ กระจ่างย่านเก่าทั้งย่านแห่งนี้ ได้กลายเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ชาวบ้านที่มีชีวิตชีวา จากการอาศัยอยู่จริงๆ ในพื้นที่

จากความเข้าใจของชาวฮิระโนะ พิพิธภัณฑ์ชาวบ้านมิใช่เป็นการสร้างอาคารเพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุหรืออาคารที่เป็นรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการให้ร้านค้าดั้งเดิมหรือบ้านเรือนภายในชุมชนเปิดการแสดงให้ผู้คนภายในและภายนอกชุมชนเข้าเยี่ยมชมได้อย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้ ในการจัดการแสดงอาจเป็นกระบวนการทำงาน การผลิตสินค้า หรือการจัดพื้นที่มุมใดมุมหนึ่งในร้านค้าให้เป็นที่แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต ทั้งนี้ ร้านค้าที่กลายมาเป็นพิพิธภัณฑ์ชาวบ้านได้รับการคัดเลือกและติดต่อจากสมาชิกชุมชนและหลวงพ่อดาวะคุจิ โดยในการจัดการแสดงของพิพิธภัณฑ์นั้น บางแห่งจัดแสดงทุกวันแต่บางแห่งจัดแสดงเป็นประจำ เช่น เดือนละหนึ่งครั้ง เป็นต้น

1) พิพิธภัณฑ์ภายในวัดเซ็นโกจิ (Sengoji)

ภายในวัดเซ็นโกจิ ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กหลายแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ของเล่น เป็นศาลาขนาดเล็กแสดงของเล่น ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พิพิธภัณฑ์ภูติผี เป็นศาลาภายในวัดที่แสดงการจัดรูปภาพและภาพม้วนโบราณแสดงรูปภูติผีโบราณของญี่ปุ่น และพิพิธภัณฑ์นรก เป็นศาลาขนาดเล็ก จัดแสดงเครื่องเล่นแบบเก่าที่ใช้สอนศีลธรรมให้แก่ผู้คน เป็นต้น

นอกจากพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กภายในย่านแล้ว ย่านฮิระโนะยังมีการจัดงานเทศกาลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การประกวดวิดีโอเกี่ยวกับย่านฮิระโนะ และการจัดคอนเสิร์ตการร้องเพลงของบีโทเฟนด้วยภาษาฮิระโนะ ในปี พ.ศ.2542 การจัดการแสดงละครหุ่นกระดาษ ในปี พ.ศ.2543 โดยกิจกรรมในหลายครั้งที่จัดขึ้น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การจัดกิจกรรมระดับสากล ที่มีการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

2) พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของร้านขายขนมที่ตั้งอยู่ในตลาดใหม่ย่านขายขนมประจำท้องถิ่น เช่น ซาละเปาฮิระโนะ ที่มีชื่อเสียง และจัดพื้นที่เล็ก ๆ ด้านหน้าร้านเป็นพิพิธภัณฑ์ที่วางแบบพิมพ์ขนมรุ่นเก่า ตั้งแต่ในสมัยเริ่มกิจการให้ผู้สนใจเข้าชม

2.8 กรณีศึกษาการฟื้นฟูชุมชน ในประเทศ “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน”

2.8.1 ความเป็นมาของชุมชนคลองแดน

ชุมชนคลองแดนตั้งอยู่ในพื้นที่คาบเกี่ยวอยู่ระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญมาแต่อดีต ในฐานะเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำ ที่เชื่อมต่อทะเลสาบสงขลา ทางตอนเหนือของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เรื่อยไปจนถึงหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 2.11 แสดงภาพถ่ายทางอากาศในบริเวณชุมชน เมื่อปี พ.ศ.2517

ชุมชนคลองแดนมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ อย่างหนาแน่น ตลอดแนวริมคลองแดน และคลองปากพ่อง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสายหลักของพื้นที่ในสมัยนั้น โดยเฉพาะศูนย์กลางความเจริญของชุมชน จะตั้งอยู่ที่บริเวณ 3 แยกแนวบรรจบของคลองแดน และคลองปากพ่อง ต่อมาปี พ.ศ.2517 เกิดโครงการขุดลอกทางบก (ทางหลวงสาย 408 สงขลา-นครศรีธรรมราช) ในบริเวณดังกล่าวศูนย์กลางความเจริญจึงเปลี่ยนไป ผู้คนย้ายออกไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชนเพื่อไปศึกษาเล่าเรียนในตัวจังหวัดและในเมืองหลวง ตลอดจนไปหาแหล่งงานและที่อยู่ใหม่ที่อื่นที่มีความเจริญกว่า

ภาพที่ 2.12 แสดงการคมนาคมในอดีต และเรือนแถวไม้ริมคลองในอดีต

ในอดีตริมคลองมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นมีโรงสีข้างถึงสิบกว่าแห่ง และเคยเป็นตลาดที่มีการค้ารุ่งเรืองมากแต่ภายหลังมีการอพยพโยกย้าย และรื้อถอนเรือนอยู่อาศัย ออกจากพื้นที่อย่างต่อเนื่องจนทำให้บริเวณดังกล่าวเต็มไปด้วย ตอม่อ ร้างเสาเหตุหลักมาจากความทรุดโทรมของที่อยู่อาศัยเนื่องจากหากที่อยู่อาศัยหลังใด หลังหนึ่งรื้อถอนไปจะมีผลกระทบต่อทางสัญจรที่เชื่อมต่อกันในชุมชน และปัญหาที่ผู้อยู่อาศัยมีแต่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ลำพัง³¹

ภาพที่ 2.13 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชน เมื่อปีพ.ศ. 2545

ระหว่างปีพ.ศ. 2545-2550 ทางคณาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ได้เข้าไปดำเนินกรศึกษาการปรับปรุง และวางผังแม่บทของวัดคลองแดนโดยความร่วมมือจากเจ้าอาวาสวัดคลองแดน และตัวแทนชาวชุมชน ต่อมาทางคณะได้ตระหนักเห็นความสำคัญของปัญหาจึงได้จัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน ภายใต้การสนับสนุนของ การเคหะแห่งชาติ ในปี 2551ในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการฟื้นฟูการอยู่อาศัยในชนบทโดยความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกิดจากความต้องการของเจ้าอาวาสและตัวแทนชุมชนอย่างแท้จริงที่มองเห็นปัญหาและความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.8.2 คุณค่าในชุมชน

สามารถจำแนกได้ คือ 1) คุณค่าทางสังคม 2) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ 3) คุณค่าประวัติศาสตร์ 4) คุณค่าภูมิปัญญาและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

1) **คุณค่าทางสังคม** ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนวิถีพุทธผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาผู้คนเลื่อมใสในธรรมะมีการถือศีลอุโบสถ(ศีลแปด) มีโครงการแม่ตามหลังลูกเข้าวัด มีพระงามที่เป็นหลักฐานและความรุ่งเรืองทางพุทธ

³¹ โครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้ ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน" (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, การเคหะแห่งชาติ กรุงเทพฯ 2552)

ศาสนา คลองแดนเป็นสังคม “บ ว ร” หมายถึงความสัมพันธ์ ระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน จากภาพดังกล่าวผู้มาเยี่ยมเยือนสามารถพบเห็นกิจกรรมต่างๆของชาวคลองแดนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

2) **คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์** เนื่องจากความเคร่งครัดในพุทธศาสนาในชุมชนเต็มไปด้วยความสงบ ภาพของผู้คนที่แต่งตัวกันไปทำบุญ หรือสวดมนต์ที่วัด เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชาวคลองแดนนอกเหนือไปจากความสวยงามของอาคารที่อยู่อาศัยภายในวัดที่ช่างรุ่นเก่าได้สร้างสรรค์ในความศรัทธาต่อพุทธศาสนา และสามารถพบเห็นความแตกต่างของอาคารทางศาสนาจากการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเพื่อรองรับน้ำฝนที่ตกตามความเชื่อที่ว่าเมื่อนกกินอาหารเสร็จแล้วจะสามารถบินมาดื่ม น้ำบนถ้วยที่ยอดหลังคาได้นับเป็นความคิดในการให้ทานที่สะท้อนในรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

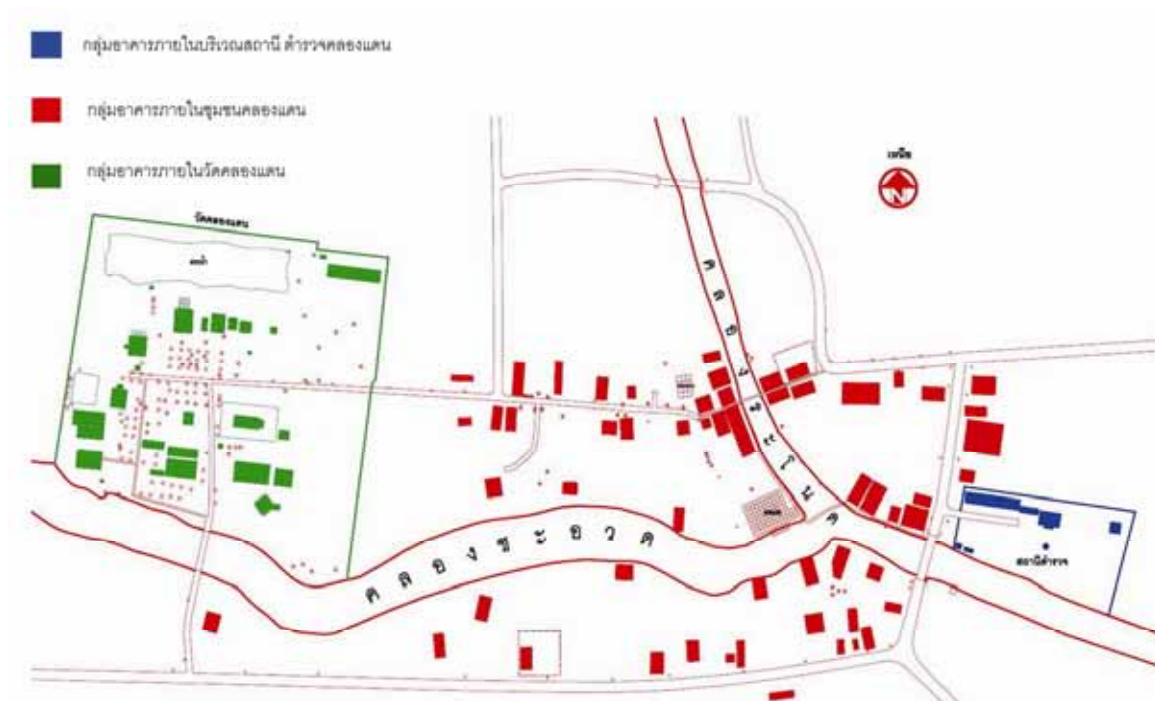
ภาพที่ 2.14 แสดงบริเวณในวัดคลองแดน

ภาพที่ 2.15 แสดงบริเวณแนวขอบคลองแดน และปากพน้ำ

3) **คุณค่าทางประวัติศาสตร์** ชุมชนคลองแดนคือตลาดที่เคยยิ่งใหญ่ทางการค้าในลุ่มน้ำทะเลสาบมีร้านทอง 4 ร้าน อาคารที่พักขนาด 3 ชั้น และมีตลาดนัดร้อยละร้านค้าที่ค้าขายทั้งกลางวันกลางคืน ชุมชนตั้งอยู่รอยต่อคลองลำคลองสองสายที่แยกออกไปสู่ทะเลสาบสงขลา และสามารถแยกออกไปสู่ทะเลอ่าวไทยได้จากทางแยกของสายน้ำบริเวณนี้ ทำให้ชุมชนเป็นที่ตั้งที่ดีสำหรับการค้า ช่วงแรกของการตั้งตลาดได้ดำเนินการโดยคนไทยในพื้นที่ ต่อมาเมื่อจีนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน คลองแดนเริ่มหนาแน่นเต็มไปด้วยคนจีนที่อพยพมาขายของในตลาดแห่งนี้ ตลาดการค้าในอดีตตลาดค้าไปด้วยผู้คนทั้งกลางวันกลางคืนคลองเริ่มเจียบเหงาในช่วงที่มีถนนระหว่างนครศรีธรรมราช-สงขลา(ทางหลวงสาย 408)สร้างเสร็จผู้คนเริ่มเปลี่ยนไปใช้รถยนต์เป็นพาหนะแทนการคมนาคมทางน้ำประกอบกับเด็กนักเรียนในชุมชนเริ่มออกเดินทางไปเรียนหนังสือในตัวเมืองมากขึ้น และไม่กลับมาที่คลองแดนอีก สุดท้ายตลาดที่เคยคึกคักไปด้วยผู้คนก็เริ่มเจียบเหงาได้มีการเปลี่ยนมือการถือครองที่อยู่อาศัยผู้ครอบครองรุ่น

สุดท้ายเริ่มมีการรื้อถอนที่อยู่อาศัยออกจากตลาดปัจจุบันยังมีหลักฐานคือ ฐานราก หรือ “ตีนเสา” เป็นหลักฐานถึงความยิ่งใหญ่ของตลาดแห่งนี้

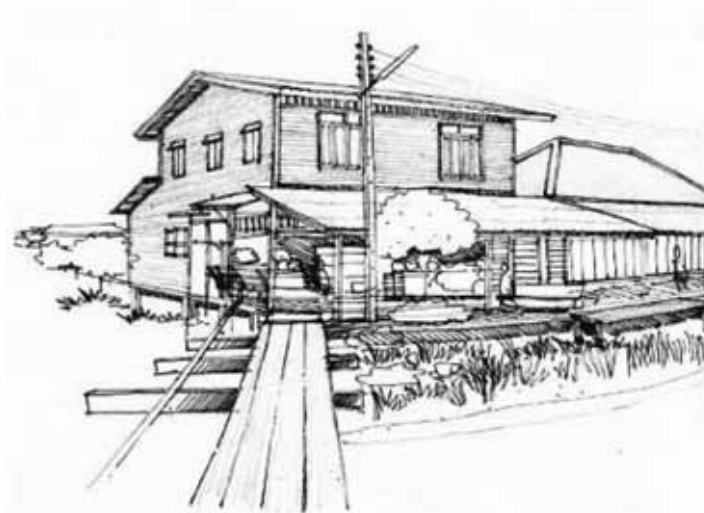

ภาพที่ 2.16 ผังชุมชนวังวัดชุมชนในปัจจุบันที่เหลือที่อยู่อาศัยเพียง 32 หลังคาเรือน (พ.ศ.2551)

4) **คุณค่าทางภูมิปัญญาและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น** เรือนที่อยู่อาศัยยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชนล้วนเป็นอาคารเก่าแก่ที่เป็นเครื่องสะท้อนถึงเทคนิคและวิธีการก่อสร้างแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม เช่น การใช้ สลักไม้เพื่อล็อกประตูบานเพ็ยม การออกแบบบานหน้าต่างแบบเลื่อนได้ ออกแบบบันไดและช่องปิดเพื่อป้องกันโจรผู้ร้าย ตลอดจนออกแบบช่องทิ้งขยะ และทางหนีภัยฉุกเฉิน นับเป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ในอดีตทั้งสิ้น

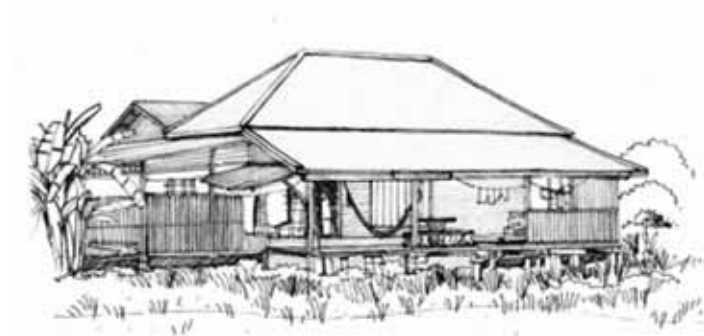
ชุมชนคลองแดนมีที่อยู่อาศัยที่เหลืออยู่เพียง 32 หลังคาเรือน ในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอายุของเรือนมากกว่า 50 ปีขึ้นไปและเปลี่ยนผู้ถือครองไปแล้ว 2-3 รุ่น ส่วนที่อยู่อาศัยที่สร้างใหม่มีอายุใช้งาน 4 ปี โดยการสร้างแทนหลังเดิมรูปแบบที่อยู่อาศัยมี 2 รูปแบบได้แก่ เรือนไม้แถว 2 ชั้น และเรือนไม้ชั้นเดียว

1. **เรือนไม้แถว** ส่วนใหญ่เป็นเรือนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของภาคใต้ โดยแบ่งหน่วยพักอาศัย 1 หลังคาเรือนมีขนาดกว้าง 5 เมตร ลึก 20 เมตร แต่บางหลังอาจมีขนาดใหญ่บ้างหรือเล็กบ้างซึ่งเป็นบ้านหลังคาเดียวกันใช้ผาผนังร่วมกันอายุเรือนมากที่สุดประมาณ 70 ปี และอายุโดยเฉลี่ยของที่อยู่อาศัย 50 ปี

ภาพที่ 2.17 แสดงรูปแบบเรือนไม้แถวในชุมชนคลองแดน

2. เรือนไม้ชั้นเดียว บางหลังคาเรือนอายุรองลงมา 30 ปีเป็นเรือนไม้สลับด้วยแผ่นสังกะสีส่วนที่มีอายุเรือนมากที่สุดในชุมชน อายุประมาณ 100 ปี หลังที่อายุน้อยที่สุด 4 ปีที่สร้างทดแทนหลังเดิม รูปแบบเรือนไม้ชั้นเดียวส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมน้ำหรือบริเวณที่ไม่มีรั้วล้อมรอบ มีอายุมากกว่า 30 ปีหลังคาบ้านหยาบมุงด้วยกระเบื้องดินเผาความลาดเอียงของหลังคาประมาณ 30 องศาหรือมากกว่า หากเป็นเรือนที่มีอายุน้อยจะเป็นหลังคาผสม ระหว่างหลังคาบ้านหยาบกับเพิงแหงน เรือนทุกหลังได้รับการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยการต่อเติมด้านหน้าและด้านข้างออกเป็นรูปแบบต่างๆการต่อเติมมักใช้ไม้และแผ่นสังกะสีเป็นวัสดุหลัก

ภาพที่ 2.18 แสดงรูปแบบเรือนไม้ชั้นเดียวในชุมชนคลองแดน

นอกจากภูมิปัญญาเทคโนโลยีพื้นถิ่นแล้ว ชุมชนยังมีชื่อเสียงในด้านการเป็นแหล่งผลิต “ลูกขวาน” ซึ่งเป็นขวาน ขนาดเล็กที่ออกแบบให้เป็นอาวุธสำหรับป้องกันตัวในอดีต การประดิษฐ์อย่างพิถีพิถันส่งผลให้ลูกขวานของแต่ละคนมีสัดส่วนที่กระชับมือผู้เป็นเจ้าของ นอกเหนือจากการออกแบบให้มีน้ำหนักที่สามารถขว้างออกไปสู่เป้าหมายได้อย่างแม่นยำ

2.8.3 การดำเนินการพัฒนาในพื้นที่

การดำเนินการปรับปรุงและฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนคลองแดนมีแนวคิดตามทฤษฎีความยั่งยืนและแนวคิดความร่วมมือของชุมชนตามทฤษฎี “บ ว ร” (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น 3 ด้านคือ กายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ

ภาพที่ 2.19 แสดงแนวคิดในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธ คลองแดน

1) **การพัฒนาทางกายภาพ** คือการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย และชุมชน ในชุมชนคลองแดนโดยเลือกปัญหาที่สำคัญที่สุดที่เกี่ยวข้องกับ ความปลอดภัย เช่น สะพานทางเดิน ระบบไฟฟ้า ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น การตกแต่งภูมิทัศน์ด้วยต้นไม้ การปรับปรุงที่อยู่อาศัย ได้แก่

1. **การปรับปรุงเส้นทาง** ได้แก่การปรับปรุงสะพานทางเดินที่มีสภาพผุพังทรุดโทรมไม่มีความแข็งแรง ไปมาหาสู่กันไม่สะดวก ให้มีสภาพแข็งแรงเดินทางสะดวกตลอดจนระบบประปาไฟฟ้าแสงสว่างที่เกี่ยวข้องให้มีระเบียบและได้มาตรฐานโดยคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานของชุมชนที่มีอยู่ เช่น ช่างฝีมือในชุมชนวัสดุพื้นถิ่น รวมทั้งความง่ายต่อการบำรุงรักษา โดยก่อสร้างแล้วเสร็จปี 2552 ทำให้การสัญจรระหว่างกลุ่มบ้านสะดวกและปลอดภัยพระสงฆ์สามารถเดิน บิณฑบาต เป็นทิวแถว ผู้คนในชุมชนนิยมมานั่งเล่นในเวลาช่วงบ่าย

ภาพที่ 2.20 แสดงสภาพปัจจุบันของสะพานชนิดที่ไม่มีหลังคาคลุมกับชนิดที่มีหลังคาคลุม

2. **การสร้างแนวถนนและสะพาน** โดยหน่วยงานท้องถิ่น: ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น (อบต.) โดยการสร้างถนนเข้าสู่ชุมชน ได้ดำเนินการแล้วเสร็จในปี 2551

3. **การสร้างศาลาเล่าเรื่อง** เพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนและเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของชุมชนโดยออกแบบในรูปแบบพื้นถิ่นยึดถือเอกลักษณ์และรูปแบบมาจากวัดคลองแดนเป็นหลัก

ภาพที่ 2.21 แสดงรูปแบบศาลาเล่าเรื่อง

4. **สะพานข้ามคลอง** ซึ่งสะพานเดิมมีสภาพทรุดโทรมไม่มีความแข็งแรง ใช้เป็นทางเดินต่อเนื่องเชื่อมโยงไปสู่บ้านแถวริมน้ำ

ภาพที่ 2.22 แสดงสภาพปัจจุบันของสะพานข้ามคลอง

5. **การปรับปรุงทางสัญจรในชุมชน** การพัฒนาทางสัญจรโดยเฉพาะทางเข้าโดยการเรียงไม้หลาไอนเพื่อปิดช่องเปิดที่อยู่ข้างทางเดินและปรับปรุงภูมิทัศน์ริมทางเดิน. ให้เป็นระเบียบและสวยงาม

6. **การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค** ได้แก่ ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง ระบบดับเพลิง เนื่องจากชุมชนไม่มีระบบไฟฟ้าแสงสว่างส่วนกลางลงบริเวณ ทางเดินทำให้การสัญจรในเวลาค่ำคืนไม่สะดวก แลปัญหาเรื่องความปลอดภัย จึงได้มีการออกแบบระบบไฟฟ้าแสงสว่างให้ได้มาตรฐานและเลือกใช้วัสดุและรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น

ภาพที่ 2.23 แสดงรูปแบบดวงโคมไฟส่องสว่างในชุมชนคลองแดน

ด้านระบบดับเพลิง เนื่องจากที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย ด้วยสภาพที่อยู่อาศัยที่ลักษณะเก่าแก่และระบบสายไฟฟ้าภายในที่ไม่ได้มาตรฐาน จึงได้มีการดำเนินการติดตั้งถังดับเพลิง จำนวน 7 จุดไว้ในชุมชนโดยเป็นถังดับเพลิงชนิดบรรจุโฟม เคมีขนาด 4 กก.สามารถดับเปลวไฟที่มาจากสาเหตุไฟไหม้ ไม้ น้ำมัน และไฟฟ้าได้

ภาพที่ 2.24 แสดงรูปแบบการติดตั้งถังดับเพลิงและอุปกรณ์

7. การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชน คณะทำงานได้คัดเลือกปรับปรุงที่อยู่อาศัยที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมขาดการดูแลรักษาซึ่งเจ้าของมีความต้องการที่จะรื้อถอนในอนาคตอันใกล้ โดยการเข้าบ้านเพื่อเป็นสำนักงานติดต่อประสานงานและดำเนินการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยตลอดจนกิจกรรมของกลุ่มต่างๆให้เสมือนมีผู้อยู่อาศัยอยู่ จากนั้นเป็นการปรับปรุงโดยการคัดเลือกที่อยู่อาศัยที่เจ้าของไม่มีความสามารถซ่อมแซมเองได้ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุ และมีโรคประจำตัว พบว่ามีสิ่งกีดขวางไม่เป็นระเบียบอยู่มากไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้าย กีดขวางทางเดิน รถเข็นไม่สามารถใช้ได้ คณะทำงานเลือกเป็นที่อยู่อาศัยนำร่องและเป็นต้นแบบให้หลังอื่นที่ผู้อยู่อาศัยพอมีกำลังดูแลจัดการด้วยตนเอง

จากนั้นก็มีการปรับปรุงด้วยตนเองเป็นหลังแรกโดยผู้อยู่อาศัยมีศักยภาพในการจัดการที่อยู่อาศัยของตนเป็นนักวิจัยในชุมชนเป็นผู้ร่วมโครงการมาตลอดทำให้มีความสามารถและดำเนินการได้เองและเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนในชุมชน

ภาพที่ 2.25 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่เป็นสำนักงานชั่วคราว

ภาพที่ 2.26 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยนำร่องในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 2.27 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทำการปรับปรุงด้วยตนเองหลังแรก

2) การพัฒนาด้านสังคม

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสังคมมากที่สุด คือ ศาสนา และวัฒนธรรม ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่างโดยให้วัดเป็นศูนย์กลาง เช่น การตั้งกลุ่มโนรา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง

1. *กลุ่มโนรา* มีคุณครูโรงเรียนคลองแดนวิทยาเป็นหัวหน้ากลุ่มมีสมาชิกเป็นเยาวชนโนราประมาณ 25 คน มีกองทุนสนับสนุน ปัจจุบันกลุ่มโนราได้ขึ้นทะเบียนต่อ อบต.คลองแดน และได้รับการสนับสนุนการฝึกซ้อมอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้อบรมเยาวชนให้เรียนรู้และเห็นคุณค่าให้คงอยู่ยั่งยืนต่อไป

2. *กลุ่มตาหลา* การดำเนินการกลุ่มตาหลาเป็นสมาคมอาสาสมัครนานาชาติเพื่อพัฒนาสังคมโดยเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศกิจกรรมคือการสอนภาษาอย่างสร้างสรรค์ เช่นการนำกิจกรรมเป็นสื่อในการ

เรียนรู้ การเพิ่มกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในท้องถิ่น และสร้างและเพิ่มบทบาทเยาวชนในท้องถิ่นในการติดต่อประสานงานโดยมีกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง

3. **การผลักดันนโยบาย** สามารถจำแนกตามลำดับการทำงานได้ดังนี้ การผลักดันนโยบายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อบต.)สถานศึกษา วัด วิทยาลัยท้องถิ่น เช่น

การสร้างหน่วยเพื่อเรียนรู้การดูแลที่อยู่อาศัยและจัดทำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และชุมชนในระดับวิทยาลัย

การสร้างหน่วยการเรียนรู้ผ่าน พระธรรมคำสอน โดยพระคุณเจ้า เจ้าอาวาสวัดคลองแดน

การผลักดันนโยบายการจัด วันทำความสะอาดประจำเดือน เป็นต้น

การผลักดันให้ อบต. มีส่วนร่วมในการกิจการดูแลชุมชน ทั้งในการบำรุงรักษาและการซ่อมแซม

การจัดทำคู่มือการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย

การสนับสนุนเครือข่ายเกียรติบุคคลผู้อนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสียสละในการดูแลที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่สงวนรักษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้เป็นมรดกต่อชุมชน

การผลักดันพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของชุมชน

3) **การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ** คือการแก้ปัญหาในเรื่องการสร้างอาชีพเสริมในชุมชนในรูปแบบของการส่งเสริมหรือการตั้งกลุ่มอาชีพเสริม และการดำเนินการสอนในเรื่องการตลาดของกลุ่มอาชีพ ประกอบด้วยกลุ่มดังนี้ กลุ่มของที่ระลึก กลุ่มปุ๋ยปั้น กลุ่มกะปิ-แป้งแดง กลุ่มข้าวซ้อมมือ และข้าวพื้นบ้าน

กลุ่มของที่ระลึก เป็นกลุ่มที่เน้นการขายของให้กับผู้ท่องเที่ยวในชุมชนคลองแดน หรือการนำสินค้าไปจำหน่ายในงานต่างๆโดยปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์เสื้อยืดคอกลม กระเป๋า พวงกุญแจ ลูกบิด เป็นต้น

กลุ่มปุ๋ยปั้น ปัจจุบันมีฐานการผลิตอยู่สองแห่ง คือบริเวณชุมชนคลองแดนและหน้าโรงเรียนคลองแดนวิทยา โดยมีเงินกองทุน ปัจจุบันได้มีการเสนอการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการต่อ องค์การบริหารงานท้องถิ่นคลองแดน แล้ว

กลุ่มกะปิ-แป้งแดง เป็นกลุ่มสตรีที่ขายในตลาดนัดในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ได้มีการออกแบบหีบห่ออย่างง่ายพร้อมสลาก

กลุ่มข้าวซ้อมมือ และข้าวพื้นบ้าน มีข้าวที่สามารถนำมาจำหน่าย 2 ประเภท คือ ข้าวซ้อมมือด้วยมือ และข้าวปลายนา(ข้าวพื้นเมือง) ปัจจุบันมีการออกแบบบรรจุหีบห่อและสลากให้สามารถจำหน่ายได้ในท้องตลาด

4) **การบูรณาการและเปิดโครงการ "วันมรดกทางวัฒนธรรม"**

ได้มีการเลือกเปิดตัวโครงการหมู่บ้านวิถีพุทธโดยการจัดการกิจกรรมย่อยในชุมชนเพื่อนำร่องหลายกิจกรรม ภายใต้ชื่อ งาน "งานมรดกทางวัฒนธรรมคลองแดน" ซึ่งมีกิจกรรมย่อยดังนี้

การแสดงทางวัฒนธรรม และดนตรี

การออกร้านขายอาหารพื้นบ้าน

การขายสินค้าพื้นบ้าน

การเปิดเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน

การจัดแสดงนิทรรศการต่างๆ

การเปิดที่พักโฮมสเตย์

การเปิดขายปูนปั้น

การเสวนาวิชาการ

ภายหลังการจกกิจกรรมชาวชุมชนได้มีการรวมตัวจัดกิจกรรมในลักษณะเดียวกันต่อเนื่องในทุกๆวันเสาร์ เพื่อให้เป็นตลาดริมน้ำ โดยนำบรรยากาศเก่าๆที่มีเสน่ห์ของคลองแดนกลับมาปัจจุบันตลาดน้ำก็ได้กลายเป็นแรงเสริมทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนมีจำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ยวันละ 200 คนในทุกวันเสาร์

ภาพที่ 2.28 แสดงผังเส้นทางทางการท่องเที่ยวในชุมชนคลองแดน

ภาพที่ 2.29 แสดงบรรยากาศการจัดงานวันมรดกทางวัฒนธรรมคลองแดน

ภาพที่ 2.30 แสดงบรรยากาศตลาดเย็นวันเสาร์ในชุมชน

2.8.4 ผลการดำเนินงาน

ปัจจุบันจำนวนผู้ที่ย้ายออกจากชุมชนลดลงเป็นศูนย์และมีประชากรจากบริเวณใกล้เคียงและบางส่วนที่ย้ายออกไปตัดสินใจย้ายกลับเข้ามาในชุมชนเพิ่มขึ้น จำนวน 3 ครัวเรือนและมีแนวโน้มจะย้ายกลับเข้ามาเพิ่มขึ้นในอนาคต

2.8.5 สรุปปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชนประสบผลสำเร็จ

จากกรณีศึกษาภายในประเทศ ชุมชน วิถีพุทธคลองแดน สามารถสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการฟื้นฟูชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่

1. กลุ่มตัวแทนชุมชน เจ้าอาวาสวัดคลองแดน มองเห็นปัญหาที่จะเกิดกับชุมชนถึงความล่มสลายของชุมชน อันอาจจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การอพยพ โยกย้าย รื้อถอน อาคารที่อยู่อาศัย เป็นต้น และตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของชุมชนในอดีตที่มีความเจริญรุ่งเรือง จึงมีความต้องการฟื้นฟูชุมชนโดยผ่านไปทางสถาบันการศึกษาที่เป็นตัวกลางสำคัญในการฟื้นฟูชุมชน
2. สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยเป็นตัวกลางในการดำเนินงานเริ่มจากการวางผังแม่บทของวัดคลองแดน และต่อมาได้จัดทำโครงการนำร่องซึ่งเป็นภาคีที่สำคัญที่ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานท้องถิ่น วัด โรงเรียน และชาวชุมชนเอง
3. กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส มีศักยภาพในการพัฒนาและบริหารจัดการตนเอง มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงและมีความกระตือรือร้นและแสวงหาหนทางช่วยเหลือจากภายนอกในการพัฒนา
4. การปรับปรุงเริ่มต้นที่ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมเป็นการกระตุ้น ที่ทำให้ชาวชุมชนลุกขึ้นมาปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง
5. การใช้วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น โนรา เป็นตัวเชื่อมในการเล่าเรื่องให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจง่ายขึ้นในการที่จะส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน

2.9 สรุปตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาแนวคิดด้านศักยภาพของชุมชนและแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดความหมายของ ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย หมายถึง คุณค่า และคุณสมบัติของผู้อยู่อาศัยและชุมชนในด้านต่างๆ ในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน ให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการทำวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยแบ่งออกได้ดังนี้คือ

- 2.9.1. ด้านกายภาพ
- 2.9.2. ด้านสังคม และวัฒนธรรม
- 2.9.3. ด้านเศรษฐกิจ
- 2.9.4. ด้านทัศนคติ
- 2.9.5. ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน

2.9.1 ด้านกายภาพ ได้กำหนดตัวชี้วัดที่จะส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการที่จะฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยโดยสามารถแบ่งได้เป็น

- 1) มีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และเป็นเอกลักษณ์
- 2) มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชนเอื้อต่อการอยู่อาศัย
- 3) มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่พอเพียง และสามารถนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

2.9.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้กำหนดตัวชี้วัดที่ส่งเสริมศักยภาพของชุมชน สามารถจำแนกได้ดังนี้

- 1) มีระบบความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และละแวกบ้านใกล้เคียงช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีในชุมชน ในอันที่จะส่งเสริมความรักและความร่วมมือ ให้เกิดการพัฒนาด้านอนาคต
- 2) มีความรักและสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือในพัฒนาและการฟื้นฟูทั้งชุมชนมองเห็นปัญหา และมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนได้ในอนาคต
- 3) มีการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี เป็นทุนทางสังคมให้การพัฒนาขึ้นในชุมชนโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมและแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
- 4) มีประเพณีเก่าแก่ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาในอันที่จะยึดโยงความสัมพันธ์อันดีงามกันทั้งชุมชน และส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
- 5) ทรัพยากรบุคคลในชุมชนมี ความรู้ ความสามารถ ในการจัดการ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนได้
- 6) มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนในด้านต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเผยแพร่ให้เกิดการเรียนรู้ เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

2.9.3 ด้านเศรษฐกิจ

- 1) มีรายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนและเหลือเก็บออมไว้สำหรับซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง
- 2) มีการออมและการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในระดับชุมชน เพื่อเป็น การระดมทุนที่ใช้เป็นเครื่องมือในกิจการด้านกลุ่มอาชีพต่างๆ การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนเป็นต้น
- 3) มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นเศรษฐกิจชุมชนเป็นต้น

2.9.4 ด้านทัศนคติ หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก ความเข้าใจ และการแสดงออก ในด้านต่างๆ ในอันที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ประกอบด้วย

- 1) ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน หมายถึง ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใดต่อการฟื้นฟูชุมชน เช่น เอกลักษณ์ของชุมชน ความหมาย และแนวทางในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน
- 2) การตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยและชุมชน และแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา หมายถึง ความเอาใจใส่ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ต้องการแก้ไขปัญหาและรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนในระดับหนึ่ง
- 3) ความกระตือรือร้น ความอยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน โดยสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและการแสดงออกทางความคิดเห็นในแต่ละครั้งรวมถึงการเอาใจใส่ในแต่ละกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน
- 4) การเห็นคุณค่าและความสำคัญของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยในชุมชน หมายถึง การเห็นความสำคัญของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีความต้องการที่จะอนุรักษ์และรักษาให้อยู่ในสภาพดี
- 5) ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจต่อถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่ หมายถึง การมีความรักและผูกพันต่อที่อยู่อาศัยและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ไม่มีความต้องการที่จะย้ายออกไปอยู่ที่อื่น
- 6) การพึ่งพาตนเองและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเองโดยไม่รอความช่วยเหลือจากทางภาครัฐหรือหน่วยงานอื่น

2.9.5 ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน

- 1) ความสามารถและการบริหารจัดการ หมายถึง ผู้นำมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ในชุมชนจนก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาขึ้นในชุมชน
- 2) การแสวงหาความร่วมมือและช่วยเหลือทั้งจากภายในชุมชนและจากภายนอกชุมชน หมายถึง การหาความร่วมมือ และการช่วยเหลือจากคนในชุมชนเอง ตลอดจนจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนมีความถี่และแสดงออกมากน้อยเพียงใด

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 สามารถกำหนดระเบียบวิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
- 3.2 ระเบียบวิธีวิจัย
- 3.3 การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย
- 3.4 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง
- 3.5 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 ระยะเวลาในการดำเนินวิจัย
- 3.8 ข้อจำกัดในการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

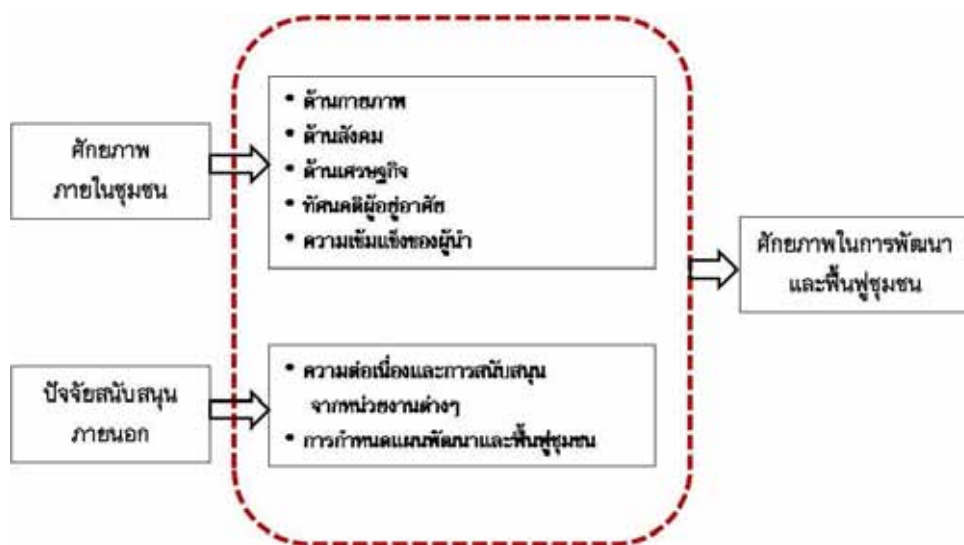
ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้มีการคำถามในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย

- 1) ชุมชนมีปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนศักยภาพของชุมชนอะไรบ้างที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ปัจจัยอะไรที่เป็นอุปสรรคที่จะทำให้ชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย
- 3) ควรที่ส่งเสริมศักยภาพในด้านใดที่จะทำให้การฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและการกำหนดตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนชอยวัดหลังบ้านสามารถกำหนดกรอบแนวคิดของการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัยในชุมชน
- 2) ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ ความต้องการ ในการฟื้นฟูชุมชน
- 3) ศึกษาปัญหาที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัย ความจำเป็นในการฟื้นฟูชุมชน
- 4) วิเคราะห์ศักยภาพในแต่ละด้านของผู้อยู่อาศัยและของชุมชน
- 5) เสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

3.2 ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาและวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดระเบียบวิธีวิจัยโดยการศึกษาตัวแปรหลักและตัวแปรรองดังต่อไปนี้

3.2.1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัยของชุมชน ตัวแปรประกอบไปด้วย

- 1) รูปแบบที่อยู่อาศัย
- 2) สภาพที่อยู่อาศัย
- 3) กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน
- 4) อายุของเรือนที่อยู่อาศัย
- 5) วัสดุที่ใช้ก่อสร้างอาคารพักอาศัย
- 6) ระบบการสัญจรและสภาพทางเดิน
- 7) สภาพแวดล้อมในชุมชน
- 8) สาธารณูปโภค สาธารณูปการ

3.2.2 ศึกษาลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ทัศนคติ ความต้องการ ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และชุมชน

1) การศึกษาข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ โดยการศึกษาตัวแปร ดังนี้

1. ระดับการศึกษา
2. อาชีพ และระดับรายได้ต่อครัวเรือน
3. จำนวนสมาชิกในแต่ละครัวเรือน
4. ค่าใช้จ่ายในแต่ละครัวเรือน
5. จำนวนเครือญาติและเพื่อนบ้านที่รู้จักคุ้นเคยกัน
6. การขอมเพื่อที่อยู่อาศัย

2) การศึกษาทัศนคติและความต้องการเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

สามารถกำหนดตัวแปรได้ดังนี้

1. ระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน
2. เหตุผลของการอยู่อาศัย
3. การประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน
4. ความต้องการในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในครัวเรือน ตลอดจนความต้องการในการฟื้นฟูชุมชน

3.2.3 ศึกษาปัญหาที่อยู่อาศัย การอยู่อาศัย และความจำเป็นในการฟื้นฟูชุมชน

1) ปัญหาที่อยู่อาศัย ได้แก่ปัญหาด้านกายภาพซึ่งสามารถกำหนดตัวแปรได้ดังนี้

1. ปัญหาน้ำกัดเซาะที่ดินและที่อยู่อาศัย
2. ปัญหาส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ
3. ปัญหาที่อยู่อาศัยมีคุณค่าขาดการดูแลรักษา
4. ปัญหาที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรม
5. ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย
6. ปัญหาที่อยู่อาศัยแออัด

2) ปัญหาการอยู่อาศัย ได้แก่ปัญหาด้านต่างๆในชุมชน สามารถกำหนดตัวแปรได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านกายภาพ
2. ปัญหาด้านสังคม
3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

3) ความจำเป็นในการฟื้นฟูชุมชน สามารถกำหนดตัวแปรได้โดยการรวบรวมปริมาณปัญหาต่างๆในชุมชน และสภาพความรุนแรงของปัญหาในด้านต่างๆให้เห็นถึงความจำเป็นความสำคัญที่จะต้องฟื้นฟูชุมชน

3.2.4 วิเคราะห์ศักยภาพในแต่ละด้านของผู้อยู่อาศัย และชุมชน ในกรณีวิเคราะห์สามารถนำมาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนด้านต่างๆ ในบทที่ 2 มาใช้ในการวิเคราะห์ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ศักยภาพด้านกายภาพ
- 2) ศักยภาพด้านสังคม และวัฒนธรรม
- 3) ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ
- 4) ศักยภาพด้านทัศนคติ
- 5) ศักยภาพด้านผู้นำและองค์กรชุมชน

3.2.5 เสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชน ได้แก่ข้อเสนอแนะต่อชุมชนในด้านต่างๆเพื่อสร้างเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ข้อเสนอแนะด้านกายภาพ
- 2) ข้อเสนอแนะด้านสังคม
- 3) ข้อเสนอแนะด้านเศรษฐกิจ

3.3 การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย

ในการศึกษาและวิจัยได้ออกแบบเครื่องมือซึ่งประกอบไปด้วย

3.3.1 การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) โดยการลงพื้นที่ ถ่ายภาพ การวางวัดขนาดพื้นที่ จัดทำผังชุมชน การวาดภาพประกอบ เป็นต้นตลอดจนสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผล และวิเคราะห์

3.3.2 การสังเกต (Observation) โดยการเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน การดู การฟัง การพิจารณาคุณค่าและสภาพ ของที่อยู่อาศัย ตลอดจนสังเกตพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) คือการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่มีการกำหนดเค้าโครงของเนื้อหาในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ในการศึกษาครั้งนี้ได้มีการออกแบบสัมภาษณ์โดยศึกษาจากตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนและตัวแปรต่างๆ เพื่อกำหนดหัวข้อและเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ในการออกแบบสัมภาษณ์นี้เป็นการออกแบบร่วมกันทั้ง 5 วิทยานิพนธ์ในโครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมเคหะชุมชน ภายใต้โครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมสถาปัตยกรรม โดยในแต่ละวิทยานิพนธ์จะมีเนื้อหาของแต่ละวิทยานิพนธ์รวมในแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง นำแบบสัมภาษณ์มาประมวลผลเป็นภาพรวมและวิเคราะห์

3.4 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากร คือ ชุมชนวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 170 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,105 คน ในการออกแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจะสัมภาษณ์ครอบครัวที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดหลังบ้านมีจำนวนครัวเรือน 170 ครัวเรือน การกำหนดขนาดตัวอย่างในการศึกษา

การสุ่มตัวอย่าง (Sampling) เป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งกลุ่มที่เป็นตัวแทนของประชากรโดย ได้ทำการคัดเลือก **กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง** (Purposive sampling) ให้ครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน โดยใช้เกณฑ์กลุ่มประชากรหลัก ร้อย ใช้กลุ่มตัวอย่าง 35 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมด แต่ทำการกำหนดกลุ่มทางกายภาพกลุ่มละ 15 ตัวอย่าง จำนวน 4 กลุ่มรวมทั้งสิ้น 60 ตัวอย่าง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะของปัญหาที่อยู่อาศัยในพื้นที่แตกต่างกัน เพื่อให้เป็นตัวแทนและครอบคลุมทั้งชุมชน

ภาพที่ 3.1 แสดงผังการกำหนดพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง

3.5 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.5.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากออกแบบเครื่องมือ โดยการสำรวจในพื้นที่ศึกษา การสังเกต สภาพทั่วไปของชุมชนและที่อยู่อาศัย และการสัมภาษณ์ ทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในการดำเนินการเก็บข้อมูลเป็นการทำคู่ขนานไปกับโครงการนวัตกรรมเคหะชุมชน

1) การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เป็นการสำรวจทางกายภาพภายในชุมชนทั้งทางบกและทางน้ำเนื่องจากเป็นพื้นที่ตั้งอยู่ริมน้ำ ในการสำรวจเครื่องมือที่ใช้ได้แก่ การถ่ายภาพ การร่างวัด การวาดภาพ (Sketch) ประกอบ ในการสำรวจเป็นกาสำรวจ เพื่อศึกษา รูปแบบที่อยู่อาศัย สภาพของที่อยู่อาศัย ด้านกายภาพ เพื่อนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์ปัญหาที่อยู่อาศัยในบทต่อไป

ภาพที่ 3.2 แสดงการสำรวจในชุมชน

2) การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ ในการร่วมกิจกรรมตลอดจนสภาพแวดล้อม สภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหา ในการสังเกตมีรายละเอียดในการสังเกตดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ ของชุมชน เช่น ลักษณะและรูปแบบที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัย ความแข็งแรง วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ระบบการสัญจร สภาพแวดล้อม ทรัพยากรทางธรรมชาติ สภาพปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน

2. รูปแบบการอยู่อาศัย ลักษณะการประกอบอาชีพในที่อยู่อาศัยและชุมชน การใช้พื้นที่ในชุมชน ในการประกอบอาชีพ

3. การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมละครั้งของผู้อยู่อาศัยตลอดการให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ

ภาพที่ 3.3 แสดงกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นภายใต้โครงการนวัตกรรมสิ่งแวดล้อมสถาบัน

3) การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้อยู่อาศัยในชุมชน 60 ตัวอย่าง โดยมีเนื้อหาครอบคลุมดังต่อไปนี้

1. **สภาพทางสังคม** ได้แก่ จำนวนสมาชิก อายุผู้อยู่อาศัย ระบบความสัมพันธ์เครือญาติ และละแวกบ้าน ระดับการศึกษา ระยะเวลาอยู่อาศัย เหตุผลของการอยู่อาศัย การเข้าร่วมกิจกรรม

2. **สภาพทางเศรษฐกิจ** ได้แก่ อาชีพ รายได้ต่อครัวเรือน รายจ่ายต่อครัวเรือน การรวมกลุ่มอาชีพ การจัดตั้งกองทุน เป็นต้น

3. **ความต้องการ และ ทักษะคิดในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย** ได้แก่ ความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ความต้องการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ทักษะคิดต่อการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัย

4. **ทัศนคติต่อปัญหาชุมชน และการฟื้นฟูชุมชน** ได้แก่ การรับรู้ปัญหาในชุมชนและมองเห็นทางแก้ไขปัญหา ความรู้ความเข้าใจการฟื้นฟูชุมชน ความภาคภูมิใจในชุมชน การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัย การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ทัศนคติต่อผู้นำและองค์กรชุมชน

ภาพที่ 3.4 แสดงการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

4) การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชน โดย การกำหนดคำถาม เบื้องต้นจากที่ได้สรุปและประมวลผลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างของผู้อยู่อาศัยในชุมชนซึ่งมีประเด็นคำถาม ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน และการให้การสนับสนุน
2. หากจะฟื้นฟูให้ประสบผลสำเร็จจะต้องอาศัยปัจจัยอะไร
3. ใครบ้างที่ควรจะมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยได้

ภาพที่ 3.5 แสดงการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชน

5) การสัมภาษณ์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการพัฒนาที่ได้แสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆกลับไปสอบถามความคิดเห็นกับชาวชุมชนเพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

ภาพที่ 3.6 แสดงการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3.5.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 แผนที่ภาพถ่ายต่างๆ ประวัติความเป็นมา ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและ เนื้อหาของการวิจัย ในชุมชนซอยวัดหลังบ้านโดยอ้างอิงจากเอกสารแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถจำแนกออกเป็น การวิเคราะห์ศักยภาพด้านต่างๆ และการเสนอแนะแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

3.6.1 การวิเคราะห์ศักยภาพ ในแต่ละด้านของผู้อยู่อาศัยและชุมชน

สามารถกำหนดตัวชี้วัดศักยภาพออกเป็นด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ด้านกายภาพ

- 1) มีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และเป็นเอกลักษณ์
- 2) มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชนเอื้อต่อการอยู่อาศัย
- 3) มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่พอเพียง และสามารถนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- 4) มีระบบความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และละแวกบ้านใกล้เคียง
- 5) มีความรักและสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งชุมชน
- 6) มีการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
- 7) มีประเพณีเก่าแก่ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา
- 8) ทรัพยากรบุคคลในชุมชนมี ความรู้ ความสามารถ ในการจัดการ
- 9) มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนในด้านต่างๆที่เป็นเอกลักษณ์

ด้านเศรษฐกิจ

- 10) มีรายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนและเหลือเก็บออมไว้สำหรับปรับปรุงที่อยู่อาศัย
- 11) มีการออมและการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในระดับชุมชน
- 12) มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ด้านทัศนคติ

- 13) ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชน
- 14) การตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยและชุมชน และแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
- 15) ความกระตือรือร้น ความอยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน
- 16) การเห็นคุณค่าและความสำคัญของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยในชุมชน
- 17) ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจต่อถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่
- 18) การพึ่งพาตนเองและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน

- 19) ความสามารถและการบริหารจัดการ ในด้านต่างๆ
- 20) การแสวงหาความร่วมมือและช่วยเหลือทั้งจากภายในชุมชนและจากภายนอกชุมชน

3.6.2. การเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

โดยการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านที่อยู่อาศัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัย และชุมชน เช่น หน่วยงานท้องถิ่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การเคหะแห่งชาติ เพื่อขอความเห็นและทัศนคติ ต่อผลของศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในชุมชน ตลอดจนการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยในชุมชนขอยวัต หลังบ้านเองต่อข้อเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

3.7 ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ตารางที่ 3.1 แสดงระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ลำดับ	รายละเอียดการศึกษา	ระยะเวลาดำเนินการวิจัย											
		มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.
1	ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน												
	1.1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่จะศึกษา	■											
	1.2 ศึกษาแนวคิด,ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	■	■										
	1.3 สํารวจข้อมูลเบื้องต้น (Pre-Test)			■									
2	สอบหัวข้อวิทยานิพนธ์			■									
3	สำรวจภาคสนามเก็บข้อมูล		■	■	■	■	■	■					
4	สัมภาษณ์ความจำเป็นและความต้องการ							■	■				
5	รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล								■	■			
6	เขียนบทความจากการศึกษา									■	■		
7	จัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์									■	■	■	
8	นำเสนอข้อมูลวิทยานิพนธ์											■	
9	นำเสนอบทความทางวิชาการ												■

3.8 ข้อจำกัดในงานวิจัย

3.8.1 ข้อจำกัดด้านเวลา เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีระยะเวลาที่ค่อนข้างจำกัดทำให้กระบวนการวิจัยไม่สามารถได้ข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้านประกอบกับระยะเวลาที่ลงสำรวจพื้นที่เป็นช่วงเวลาราชการทุกวันหยุดเสาร์อาทิตย์ และวันหยุดต่างๆซึ่งผู้วิจัยสะดวกในการลงพื้นที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างบางหลังที่เป็นฐานะเจ้าของไม่อยู่ มีเพียงผู้อาศัยทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน เวลาที่สะดวกที่สุดของผู้อยู่อาศัย(กลุ่มตัวอย่าง)คือเวลาเย็นหลังเลิกงานซึ่งในการศึกษารั้งต่อไปควรพิจารณาช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามหรือมีการนัดหมายเวลาล่วงหน้าก็จะได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน

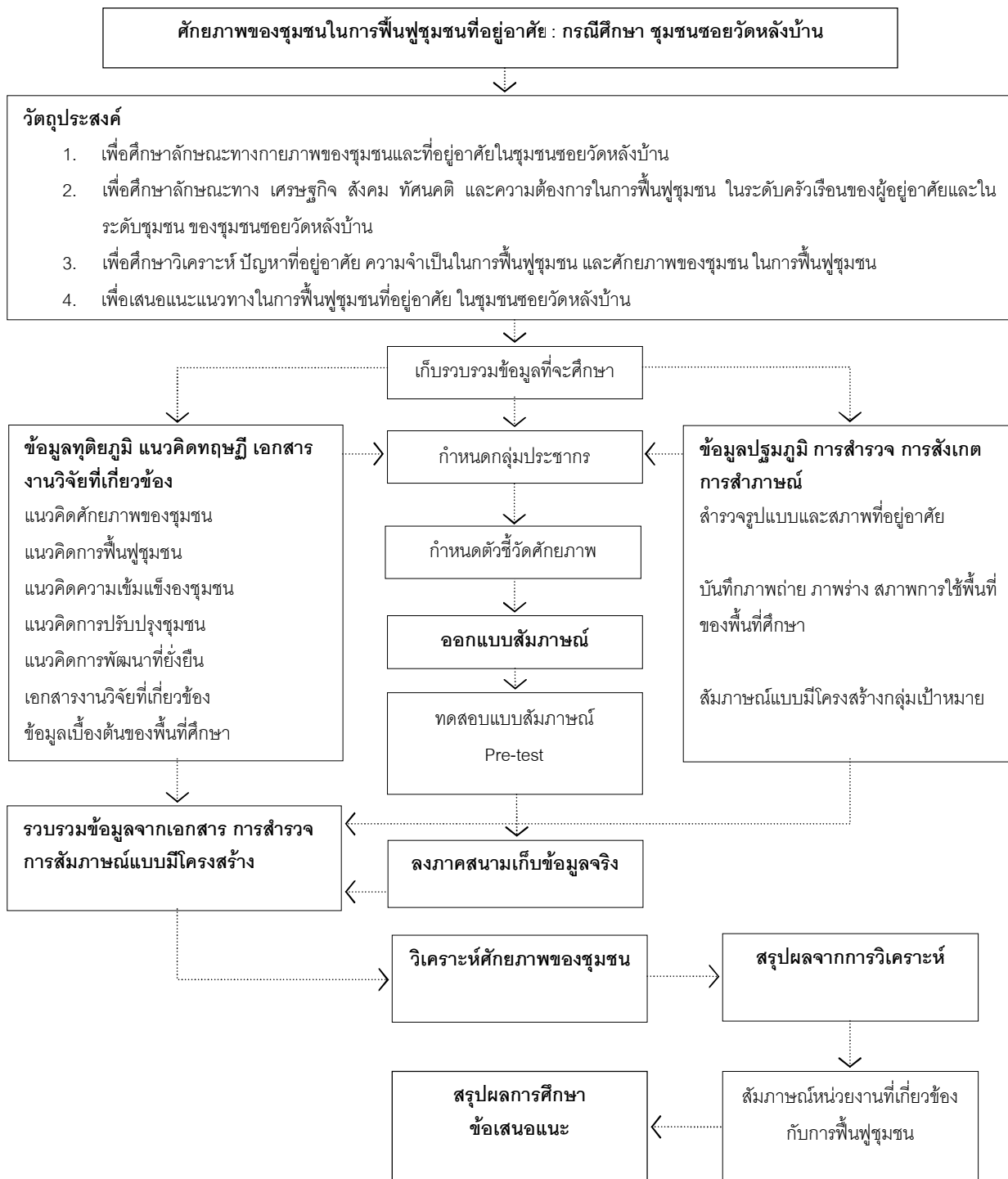
3.8.2 ข้อจำกัดในด้านข้อมูล ในการศึกษาและวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการสุ่มตัวอย่าง(ร้อยละ35)ส่วนหนึ่งของชุมชนซึ่งไม่ใช่ข้อมูลที่ได้รวบรวมทั้งหมดของชุมชนดังนั้นค่าที่นำเสนอเป็นเพียงค่าความน่าจะเป็นภาพรวมส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 หลังคาเรือนเท่านั้นไม่ใช่ข้อสรุปทั้งชุมชน เนื่องจากความเหมาะสมในด้านระยะเวลาในการวิจัย

3.8.3 ข้อจำกัดในด้านความร่วมมือ ในการลงพื้นที่แต่ละครั้งข้อจำกัดที่พบประการหนึ่งคือความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์บางกลุ่มตัวอย่างไม่ต้องการให้สัมภาษณ์เนื่องจากความต้องการความเป็นส่วนตัวบ้าง ทำให้การเก็บข้อมูลและการขอความร่วมมือเพื่อให้เกิดการพัฒนาในชุมชนเป็นอุปสรรคเนื่องจากบางหลังคาเรือนไม่ให้ความสำคัญ

ตารางที่ 3.2 แสดงสรุปกรอบในการวิจัย

วัตถุประสงค์	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรรอง	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัย	ลักษณะทางกายภาพ	รูปแบบที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัย กรรมสิทธิ์ในที่ดิน อายุเรือนที่อยู่อาศัย ประวัติการซ่อมแซม ทางเดิน ระบบการสัญจร สภาพแวดล้อมในชุมชน เอกลักษณ์ของชุมชน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ	ที่อยู่อาศัย ในชุมชน จำนวนกลุ่มประชากร 60 ครัวเรือน	การสังเกต การ สำรวจ และการ สัมภาษณ์แบบมี โครงสร้าง
2. เพื่อศึกษาลักษณะเศรษฐกิจ สังคม ความจำเป็น และความต้องการในการฟื้นฟูชุมชน ในครัวเรือน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน	ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจ ความจำเป็นและความต้องการในการฟื้นฟูชุมชน	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การศึกษา ความสัมพันธ์ในแต่ละครัวเรือน อาชีพ รายได้ รายจ่าย การออมเพื่อที่อยู่อาศัย ระยะเวลาในการอยู่อาศัย เหตุผลของการอยู่อาศัย จำนวนเครือญาติในชุมชน ความสัมพันธ์ในชุมชน ความต้องการในการฟื้นฟู	ผู้อยู่อาศัย ในชุมชน จำนวนกลุ่มประชากร 60 ครัวเรือน	การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาที่อยู่อาศัย ทิศนคติในการแก้ไขปัญหา ในการฟื้นฟูชุมชนชอยวัดหลังบ้าน	ปัญหาที่อยู่อาศัยและชุมชน ทัศนคติการแก้ไข ปัญหา และศักยภาพในการฟื้นฟูชุมชน	ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ การรับรู้และเห็นความสำคัญของปัญหาด้านต่างๆ ความเข้าใจ ความสามารถ ในการฟื้นฟูชุมชน ความรักและเห็นคุณค่า	ผู้อยู่อาศัย ในชุมชน จำนวนกลุ่มประชากร 60 ครัวเรือน	การวิเคราะห์จาก ข้อมูล จากการ ศึกษาวิจัย เบื้องต้น
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ในชุมชนชอยวัดหลังบ้าน	แนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย	ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ	ข้อมูลทุติยภูมิ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาล พอช. การเคหะฯ	การศึกษาข้อมูล ทุติยภูมิ แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง และ การสัมภาษณ์

แผนภูมิที่ 3.2 แสดงสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยในบทที่ 3 ซึ่งเป็นการกำหนดตัวแปรในการศึกษา ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นหลัก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของพื้นที่

“สมุทรสงคราม”¹ เป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย และเป็นหนึ่งในสามของจังหวัดของจังหวัดที่ขึ้นต้นด้วย “สมุทร” จึงมีผู้จำสับสนระหว่างสมุทรสงคราม และสมุทรสาคร อยู่เสมอ เนื่องจากในอดีตมักมีผู้กล่าวถึงจังหวัดสมุทรสาครอยู่เนืองๆ ในฐานะแหล่งของการประมง และอุตสาหกรรม แต่ไม่ค่อยมีใครรู้จักเมืองสมุทรสงครามมากนัก หากแต่ปัจจุบัน “เมืองสมุทรสงคราม” กลับเป็นเมืองที่ใครต่อใครต่างกล่าวถึงในฐานะของเมืองที่อุดมไปด้วยทรัพยากรนาชนิต ตั้งแต่ น้ำท่า ข้าวปลาอาหาร ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เลื่องชื่อและอยู่ไกลจากกรุงเทพมหานคร

คำว่า “สมุทรสงคราม” มีหลักฐานปรากฏขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ โดย ปรากฏชื่อเจ้าเมือง “พระสมุทรสงคราม” อย่างไรก็ดีเมืองนี้ยังมีชื่อเรียกอีกว่า “เมืองแม่กลอง” ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านเมืองดังกล่าว

เมืองแม่กลอง ถูกบันทึกลงในหน้าประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมาเปรียบเสมือนเป็นเมืองหน้าด่านในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยกรุงธนบุรีและต่อมาด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินจึงทำให้เป็นดินแดนแห่งผลิตผลที่ป้อนเข้าสู่เมืองบางกอกในช่วงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นจนมีคำกล่าวที่ว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” ในสมัยพระเจ้าปราสาททองได้สร้างค่ายขึ้น ชื่อว่า “ค่ายแม่กลอง” จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ.2230 แผ่นดินในสมัยพระนารายณ์มีบันทึกเกี่ยวกับเมืองแม่กลองในจดหมายเหตุของ มองซิเออร์ เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส โดยกล่าวถึงป้อมค่ายที่เมืองแม่กลอง นอกจากความสำคัญของการเป็นเมืองหน้าด่านทางปากทะเลแล้วเมืองแม่กลองยังมีความสำคัญด้านการค้า ดังปรากฏในคำให้การของคุณหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ซึ่งพรรณนาเกี่ยวกับการค้ารอบเมืองกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า

“เรือปากใต้ ปากกว้าง 9 คอก 7 คอก ชาวบ้านยี่สาร (อยู่ในแม่กลอง) บ้านแหลม เมืองเพชรบุรี และบ้านบางตะบูนและบ้านบางทะเล บรรทุกกะปิ น้ำปลา ทุเรียน ปลาทุเลา ปลาทุ ปลากระเบนย่าง มาจอดขายแถววัดพระนางเชิง”

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร, แผนที่ ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม, (กรุงเทพฯ:คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร, 2553),หน้า 12.

แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองเป็นเมืองแถวชายทะเล “ปากใต้” เป็นแหล่งที่มาของอาหารทะเลในกรุงศรีอยุธยา นอกจากบทบาททางการค้าทางทะเลแล้ว ถัดจากปากอ่าวเข้ามาบริเวณที่เรียกว่า “แขวงบางช้าง” ยังเป็นสวนผลไม้ และพืชผักที่อุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่ก่อนสมัยพระเจ้าปราสาททอง โดยมี ตลาดบางช้าง ซึ่งอยู่ในอำเภออัมพวาปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนผลผลิตจากสวนโดยเฉพาะมะม่วง มะพร้าว และพริก

ในปี พ.ศ. 2307 พม่ายกทัพเข้าตีเมืองเพชรบุรีส่งผลให้ชาวบ้านแหลมซึ่งอาศัยอยู่ปากแม่น้ำเพชรบุรี อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ปากแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อชุมชนว่า บ้านแหลม ตามบ้านเกิดเมืองนอนของตน

ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศน์ ได้โปรดให้ยกกองทัพเรือมาประจำการอยู่ที่ “ค่ายบางกุ้ง” โดยโปรดให้สร้างกำแพงล้อมวัดบางกุ้งให้อยู่กลางค่าย เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของทหาร ในปี พ.ศ.2310 หลังจากที่พม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกแล้วค่ายบางกุ้งก็ไม่มีทหารอยู่รักษาครั้นต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้คนจันทรวรรณพลมาตั้งเป็นกองทหารรักษาค่ายจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ค่ายจันทรวรรณพล”

ในปี พ.ศ.2311 พระเจ้ากรุงอังวะส่งเจ้าเมืองทวายมาสืบข่าวโดยยกทัพมาทางไทรโยก ให้ทัพบกทัพเรือเข้ามาตั้งที่ค่ายตอกระออม แล้วเข้าล้อมค่ายจันทรวรรณพลไว้มีกำลังทหารทั้งสิ้น สองหมื่นเศษ ทางค่ายจันทรวรรณพลจึงขอกำลังทัพไปยังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้มหามนตรี(บุญมา)จัดกองทัพเรือ 20 ลำแล้วพระองค์ทรงเรือพระที่นั่งสุวรรณพิชัยนาวายกทัพมาถึงค่ายบางกุ้งในเวลากลางคืนเข้าตีพม่าจนแตกพ่ายไปสิ้น

ในช่วงธนบุรีต่อถึงต้นรัตนโกสินทร์ แม่น้ำแม่กลอง กลายเป็นเส้นทางเดินทัพรับศึกพม่า ดังปรากฏใน “นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คราวเสด็จผ่านแม่น้ำแม่กลองตอนหนึ่งว่า

“...พอดศึกแล้วให้ล่องนาวาคลา ประทับท่าเมืองสมุทรบุรีรมย์...”

นอกจากสงครามครั้งนี้แม่กลองยังเป็นเส้นทางเดินของกองทัพเรือของพระเจ้าแผ่นดินอีกหลายครา ไม่ว่าจะเป็นสงครามเก้าทัพ ปี พ.ศ.2328 ตีไปตีเมืองทวาย พ.ศ.2330 หรือตีพม่าในปี พ.ศ.2336 นอกจากนี้เมืองแม่กลองยังมีความสัมพันธ์กับพระบรมราชจักรีวงศ์เนื่องด้วยท้องที่ บางช้าง อำเภออัมพวาเป็นนิเวศสถานเดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี บรรดาพระประยูรญาติของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีจึงมีศักดิ์เป็น “ราชินิกุลบางช้าง” อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระเลิศหล้าภาลัย รัชกาลที่ 2 ก็ทรงประสูติในท้องที่บางช้างแห่งนี้ นอกจากนี้ความสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่าน และเป็นนิเวศสถานดั้งเดิมของ ราชินิกุล ณ บางช้างแล้ว เมืองสมุทรสงครามยังมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจของกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะแหล่งเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่ถัดจากปากอ่าวเข้ามาคือสวนมะพร้าว และสวนไม้ผลต่างๆ จนเป็นที่รู้จักในนาม “สวนนอก” คู่กับ “สวนใน” บางกอกซึ่งเป็นบริเวณสวนผลไม้ชายฝั่งตะวันตกของเมืองธนบุรี อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิตทางทะเลอีกด้วย

เมืองแม่กลอง หรือ เมืองสมุทรสงคราม ได้รับการตั้งให้เป็นจังหวัดเมื่อปี พ.ศ. 2444 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอคือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม เดิมชื่อ อำเภอลมหวน เปลี่ยนมาเป็นอำเภอแม่กลองในปี พ.ศ.2465 และเปลี่ยนมาใช้ชื่อ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือการสร้างทางรถไฟสายแม่กลอง ในปี พ.ศ.2448 เป็นการเปิดศักราชใหม่ของการคมนาคมทางบกที่ช่วยขนส่งสินค้าเข้าสู่เมืองหลวง ทั้งที่เป็นผลผลิตจากทะเลและสวนแถบแม่กลอง การใช้ “เรือโยง” ที่เคยมีบทบาทในการลำเลียงขนส่งสินค้า ระหว่างเมืองโดยอาศัยแม่น้ำแม่กลองก็ค่อยๆลดบทบาทลง

ในปี พ.ศ. 2484 ประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงด้านคมนาคมส่งผลโดยตรงกับ เมืองแม่กลอง ในอดีตตลาดแม่กลอง และสถานที่ราชการตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองบริเวณวัดใหญ่ และเกิดขึ้นอีกจุดหนึ่งที่บริเวณวัดเพชรสมุทรวรวิหาร เนื่องจากมีการตัดทางรถไฟมาถึงในปี พ.ศ. 2448 ตลาดทางรถไฟเติบโตควบคู่กับ ตลาดแสงวนิช ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำแม่กลองที่เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นต้นถนนสายแม่กลอง-ปากท่อ ในสมัยนั้นจึงเรียก ตลาดที่วัดใหญ่ว่า “ตลาดบน” และเรียกตลาดบริเวณทางรถไฟว่า “ตลาดล่าง”

ภาพที่ 4.1 แสดง ตลาดสด และท่าเรือข้ามฟากบริเวณตลาดล่าง

ในปี พ.ศ. 2449 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้นายพลเรือเอกพระยามหาโยธา(ฉ่าง แสงชูโต) มาอำนวยการสร้าง โรงเรียนพลทหารเรือที่ 1 ชั้นที่ป้อมพิฆาตข้าศึก โรงเรียนพลทหารเรือที่ 1 ยุบลงในปี พ.ศ.2486 และแทนที่ด้วยส่วนราชการที่ย้ายจากตลาดบน และย้ายอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2505 มาอยู่อยู่ที่ตั้งปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2484 ประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งในสงครามมหาเอเชียบูรพา(สงครามโลกครั้งที่ 2)ทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 แม่กลองถูกใช้เป็นทางผ่านไปยังจังหวัดราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี

เรือรบญี่ปุ่นมาแวะที่ตลาดล่างเพื่อซื้อเสบียงขึ้นเรือและอาศัยป่าจากริมแม่น้ำเป็นที่กำบังชาวบ้านต้องกำบังสังกะสีด้วยใบจากสด และใช้ร่องสวนเป็นที่กำบังหลบภัย

ระหว่างปี พ.ศ.2500-2516 มีการสร้างถนนหลายสาย ทั้ง บางแพ-ดำเนินสะดวก สายสมุทรสงคราม-บางแพ สายธนบุรี-ปากท่อ ที่ช่วยร่นระยะทางจากกรุงเทพฯ ได้ได้ถึง 40 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลอง ทำให้ประชาชนที่เคยสัญจรทางน้ำหันไปใช้เส้นทางบกแทนเพราะสะดวกและรวดเร็ว

ถนนพระรามที่ 2 เปิดใช้งานอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2516 ทั้งตลาดบนและตลาดล่างต่างลดบทบาทลง และเกิดตลาดใหม่บริเวณถนนที่เชื่อมต่อกับถนนพระรามที่ 2 และกลายเป็นตลาดแม่กลองในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศเมืองสมุทรสงคราม ปี พ.ศ.2505

4.2 ลักษณะทางภูมิประเทศ

เมืองสมุทรสงคราม หรือที่รู้จักกันคือ เมืองแม่กลอง เป็นเมืองรอยต่อระหว่างทะเลอ่าวไทยตอนบนหรือที่เรียกว่า “อ่าว ก.ไก่” “เนื่องจากฐานฐานคล้าย ก.ไก่ กับแม่น้ำแม่กลองซึ่งเกิดจากการรวมตัวของ “แม่น้ำแควน้อย และแม่น้ำแควใหญ่” ที่จังหวัดกาญจนบุรี ก่อนจะไหลผ่านจังหวัดราชบุรีและลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสงคราม

เมืองแม่กลองตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 13 องศา 15 ลิปดาเหนือ กับละติจูดที่ 13 องศา 30 ลิปดาเหนือ และระหว่างละติจูดที่ 99 องศา 45 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 416.7 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 260.000ไร่เศษมีขนาดเล็กที่สุดในประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลระบบ สามน้ำ คือ รับน้ำจืดจากทางเหนือจากลำน้ำแม่กลอง และลำน้ำย่อย ทิศตะวันตกรับน้ำฝนน้ำจืดจาก ลำน้ำย่อยในเขตอำเภอปากท่อ ในจังหวัดราชบุรี ตามลักษณะพื้นที่ที่สูงจากเทือกเขาตะนาวศรีลงมาหาคลองวัดประดู่ที่แบ่งเขตจังหวัดโดยคลองธรรมชาติทุกคลองในเขต

อำเภอปากท่อ อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรีไหลลงมา ทางด้านได้รับน้ำเค็มหรือน้ำทะเลจากอ่าวบางตะนูนเข้ามา ทางคลองขุดยี่สารและจากปากอ่าวแม่กลองเข้ามาปากแม่น้ำและคลองย่อยต่างๆ²

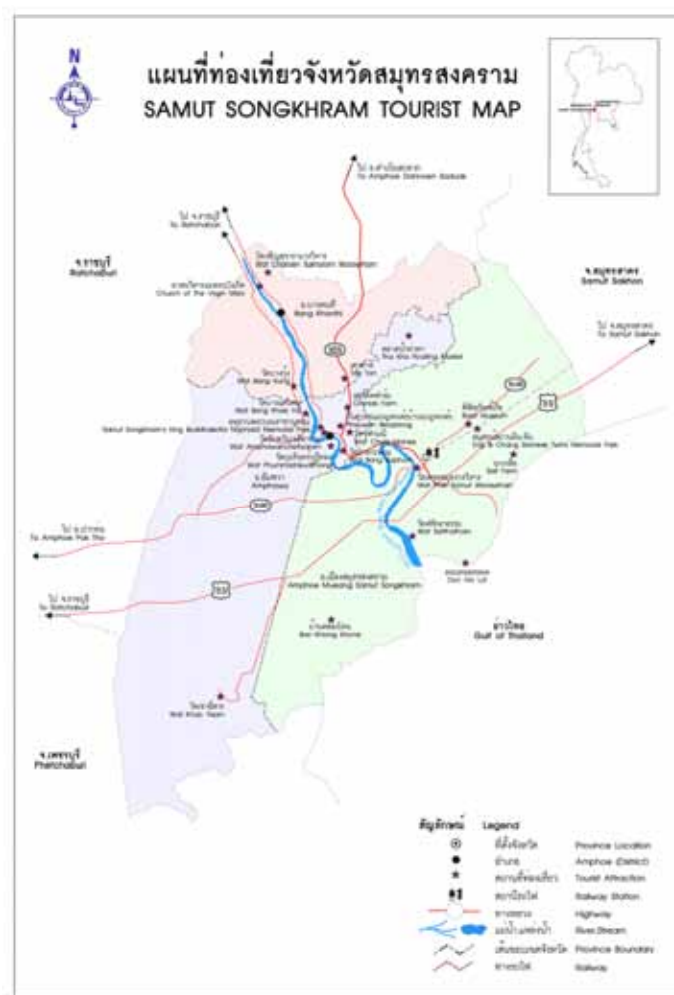
อาณาเขตติดต่อ จังหวัดสมุทรสงครามมีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดราชบุรีและจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีลำคลองดอนมะโนรา และราง ต่ำลิ่งในเขตท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภอเมืองสมุทรสาคร เป็นแนวแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับอ่าวไทย ตรงปากแม่น้ำแม่กลอง และจังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร ที่คลองพรมแดนอำเภอเมืองสมุทรสาคร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี โดยมีลำคลองวัดประดู่เป็นแนวแบ่งเขตในท้องที่อำเภออัมพวา

ภาพที่ 4.3 แสดงอาณาเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม

² สุรจิต ชีรเวทย์, ดินแม่กลอง, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ 5, โรงพิมพ์ บริษัท ส.เอเชียเพรส(1989) จำกัด, 2550) หน้า 46.

4.3 สภาพทั่วไปของชุมชนวัดหลังบ้าน

4.3.1 ประวัติชุมชน³

ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ที่ปากคลองแม่กลอง ถูกเรียกขานตามตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนคือ “มีวัดอยู่หลังบ้าน” จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนวัดหลังบ้านเดิมชื่อ “วัดป่าเลไลย์” มีอายุเท่าใดไม่ปรากฏแน่ชัด ผู้ที่เคยเห็นโบสถ์ร้างก็มีชีวิตย้อนกลับไปได้สองชั่วอายุคน คนในรุ่นปัจจุบันเคยพบเพียงซากอิฐซากปูนบริเวณที่สร้างทางหลวงหมายเลข 325 สมุทรสงคราม-บางแพ ชาวบ้านสันนิษฐานว่า วัดป่าเลไลย์ ได้ยุบรวมกับ วัดศรีจำปา หรือ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร ในเวลาต่อมา ในอดีตชุมชนวัดหลังบ้านรวมอยู่กับ *ตำบลบ้านปรก* ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นตำบลแม่กลองด้วยทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองแม่กลองซึ่งเป็นเส้นทางโบราณที่เชื่อมต่อกับมหาชัย และกรุงเทพมหานคร ก่อนที่จะขุดคลองดำเนินสะดวกและคลองภาษีเจริญ บริเวณด้านเหนือของชุมชนเป็นปากคลองบางพระจันทร์ ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมกับพื้นที่นาเกลือ ชาวชุมชนวัดหลังบ้านบางส่วนจึงมีอาชีพทำนาเกลือ เมื่อถึงฤดูเก็บเกลือชาวบ้านจะนำเกลือใส่เรือมาเก็บไว้ที่ฉางเกลือบริเวณบ้าน ในชุมชนซอยวัดหลังบ้านเคยมีฉางเกลืออยู่ถึง 6 ฉาง อีก 1 ฉางอยู่ฝั่งชุมชนวัดใหญ่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามาทางปากแม่น้ำแม่กลอง และได้ใช้พื้นที่บริเวณปากคลองแม่กลองซึ่งรกทึบด้วยป่าต้นจากเพื่อหลบการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายสัมพันธมิตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นร่องสวนมะพร้าว ทั้งมะพร้าวน้ำตาล และมะพร้าวผล ในช่วงฤดูน้ำหลากหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หน้าน้ำ” ชาวบ้านจะการปลูกข้าวในร่องสวนเพื่อใช้บริโภคกันเองภายในครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวจะมียุ้งข้าวในบริเวณบ้านของตน และมีผลผลิตจากมะพร้าวเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของชุมชน โดยจะนำผลผลิตต่างๆ ใส่เรือนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับผลผลิตของชุมชนอื่น ได้แก่ ผลไม้ กุ้ง และอาหารทะเล เป็นต้นในปัจจุบัน ศักยภาพของฝั่งชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะในอดีตคลองแม่กลองบรรจบกับแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันออกท้ายชุมชน ในปัจจุบันยังคงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “ปากคลองแม่กลอง” ต่อมากระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางไหลตัดไปบรรจบกับแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันตกของชุมชน จนกระทั่งในปัจจุบันปากคลองแม่กลองเดิมตื้นเขินสามารถเดินข้ามถึงกันได้

ภาพที่ 4.4 แสดงแผนที่ระวางชุมชนซอยวัดหลังบ้าน

³ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร, แผนที่ ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม, หน้า 100.

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนซอยวัดหลังบ้านครั้งสำคัญ คือ การตัดถนนสาย 325 สมุทรสงคราม-บางแพ ผ่านชุมชนทำให้แบ่งชุมชนออกเป็นสองส่วน และกลายเป็นกำแพงกันขวางเส้นทางน้ำในคลองลัดคลองแม่กลอง ทำให้คลองลัดตื้นเขินอีกทั้งถูกถมสร้างถนน และปลูกสร้างบ้านเรือนจนไม่สามารถระบุตำแหน่งของคลองดั้งเดิมได้

4.3.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

1) ที่ตั้งและอาณาเขต โดยอาณาเขตติดต่อของชุมชน มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับชุมชนวัดใหญ่
ทิศใต้	ติดกับ ชุมชนวัดเพชร
ทิศตะวันออก	ติดกับ ชุมชนเอกชัย ถนนสาย 325 สมุทรสงคราม-บางแพ
ทิศตะวันตก	ติดกับแม่น้ำแม่กลอง และอยู่ตรงข้ามกับชุมชนสะพาน 4-วัดพวงมาลัย

ภาพที่ 4.5 แสดงตำแหน่งที่ตั้ง และขอบเขตของชุมชน

2) สภาพภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนวัดหลังบ้าน เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง บริเวณปากคลองแม่กลอง เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง มีลักษณะภูมิประเทศที่เกิดจากการพัดพาดินตะกอนมากับแม่น้ำลำคลอง จึงเกิดเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำขึ้น-ลงในแต่ละช่วงเวลาของวัน และมีน้ำท่วมขังเป็นประจำทุกปี ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่จึงเป็นพืชที่อยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน ที่มีความทนทานต่อสภาพน้ำกร่อยได้ เดิมประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวพื้นที่ริมคลองแม่กลอง แต่ปัจจุบันการการสัญจร และการคมนาคมขนส่ง เปลี่ยนเป็นการเดินทางโดยเส้นใช้ทางถนน บ้านเรือนจึงกระจายตัวเป็นไปตามแนวถนนซอยที่ตัดเข้ามายังชุมชน แต่ลักษณะบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมคลอง ที่มีระดับน้ำขึ้นน้ำลงในทุกช่วงเวลาของวัน ส่วนใหญ่ก็ยังมีลักษณะยกพื้นสูงซึ่งไม่มีการใช้พื้นที่ชั้นล่าง

ภาพที่ 4.6 แสดงมุมมองบริเวณปากคลองแม่กลอง

3) สภาพเศรษฐกิจ

เดิมประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพทำสวนในบริเวณพื้นที่ชุมชน และอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ในพื้นที่ดินแปลงใหญ่ แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปจึงได้มีการจัดสรรพื้นที่ออกเป็นสวนย่อย ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนอยู่ในช่วงวัยเด็กและวัยชราจึงมีลักษณะว่างงาน ส่วนวัยรุ่นส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเข้าศึกษาตามสถานศึกษาหรือตามข้อบังคับของภาครัฐ อาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป จะมีไม่กี่ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับราชการ หรือพนักงานตามบริษัทต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะออกไปทำงานนอกเขตพื้นที่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง หรือเข้าไปทำงานหรือศึกษาในกรุงเทพมหานคร จะเดินทางกลับมาบ้างบางครั้ง อาคารส่วนใหญ่จึงเป็นที่อยู่อาศัยมากกว่ากว่ากิจการร้านค้า ซึ่งจะพบได้ว่าในพื้นที่ชุมชนมีร้านค้าขายของทั่วไปอยู่ 4 หลัง ซึ่งเป็นร้านค้ารายย่อยที่มีขนาดเล็กเพื่อที่ขายของใช้ให้กับคนภายในชุมชนเท่านั้น

4) ประชากร

ประชากรทั้งหมด 1,105 คน

จำนวนครัวเรือน 170 ครัวเรือน

5) ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน

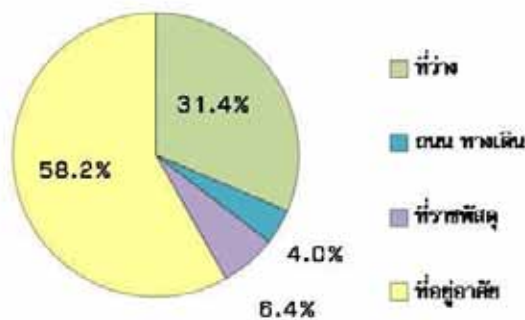
ลักษณะการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย ปัจจุบันไม่มีพื้นที่โล่งเหลืออยู่ แต่ถูกทิ้งร้างให้เป็นพื้นที่ว่างเปล่า มีพื้นที่พาณิชยกรรม บริเวณด้านหน้าปากทางเข้าชุมชน และติดถนนสายหลักสมุทรสงคราม-บางแพ เนื่องจากชุมชนวัดหลังบ้านเป็นชุมชนขนาดเล็กจึงไม่มีการใช้พื้นที่ในส่วนของหน่วยงานของรัฐ เพื่ออุตสาหกรรม หรือสถานศึกษา มีส่วนของพื้นที่สาธารณะและนันทนาการขนาดเล็ก เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมส่วนรวมของชาวชุมชน แต่กรรมสิทธิ์ก็ยังเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลที่เอื้อเพื่อพื้นที่ให้แก่ชาวชุมชน

พื้นที่ส่วนใหญ่(ร้อยละ 58.2)เป็นที่อยู่อาศัย มีพื้นที่โล่งที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา(ร้อยละ31.4) พื้นที่ที่เป็นที่กรมศาสนา (ร้อยละ6.4) และส่วนที่เป็นทางสัญจรในชุมชน (ร้อยละ4.0) พื้นที่ที่เป็นพื้นที่โล่งมีแนวโน้มจะมีการขายให้กับเอกชนมากขึ้นเนื่องจากที่ตั้งชุมชนตั้งอยู่ใจกลางเมืองการคมนาคมสะดวกและใกล้กับถนนสายหลักทำให้ที่ดินมีราคาค่อนข้างสูงหากปล่อยให้มีการเก็งกำไรขายที่ดินในพื้นที่มากขึ้น ความเป็นชุมชนอาจหายไปในที่สุดหากยังไม่การรวมตัวหรือการจัดกลุ่มเพื่อพัฒนาพื้นที่ในชุมชนให้น่าอยู่และทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของความเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์

ภาพที่ 4.7 แสดงผังการใช้ที่ดินในชุมชน

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงสัดส่วนการใช้พื้นที่ในชุมชน

8) ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนซอยวัดหลังบ้านมีลักษณะเป็นชุมชนอยู่อาศัยริมน้ำคลองแม่กลองและบริเวณปากคลองแม่กลองซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุนเดิมมีทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม แม่น้ำลำคลองตลอดจนถึงชีวิตประเภทสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งหาได้ไม่ยากโดยเฉพาะบริเวณใต้สะพานข้ามถนนสาย 325 สมุทรสงคราม-บางแพ และมีต้นไม้ชายเลนเช่น โกงกาง ลำพู แสม จาก เป็นต้น ขึ้นปกคลุมช่วยยึดเกาะหน้าดินป้องกันการพังทลายของพื้นดิน บริเวณตลิ่ง แต่ปัจจุบันได้มีการสร้างสะพานข้ามบริเวณถนนสาย 325 สมุทรสงคราม-บางแพ ทำให้กระแสน้ำไหลแรงเป็นผลทำให้เกิดการกัดเซาะเนื่องจากกระแสน้ำทำให้บริเวณตลิ่งหายไป(จากการสัมภาษณ์) ครอบครัวยุคใหม่ฐานะดีหน่อยก็จะแก้ปัญหาโดยการทำเขื่อนแข็งป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง

ภาพที่ 4.8 แสดงทัศนียภาพบริเวณคลองแม่กลองรอบๆชุมชน

ระบบสัญจรเดิมใช้เรือเนื่องจากเมื่อก่อนยังไม่มีการขุดเจาะได้ว่ามีแม่น้ำลำคลองเป็นหน้าบ้านอันเป็นที่มาของชื่อชุมชนจากคำบอกเล่าว่าเคยมีวัดอยู่หลังชุมชน คือบริเวณถนนสายสมุทรสงคราม-บางแพในปัจจุบัน ภายหลังจากที่มีถนนการเดินทางการก็สะดวกขึ้นผู้คนหันเปลี่ยนมาใช้รถกันการสัญจรทางน้ำจึงค่อยหายไป ในชุมชนมีถนนสายหลักที่เป็นคอนกรีตขนาดเขตทางกว้างประมาณ 10 เมตร ผ่านใจกลางชุมชนทำให้แยกพื้นที่ชุมชนออกเป็น 2 ส่วนส่วนที่อยู่ติดกับถนนใหญ่(ทางหลวงสาย 325)หน้าบ้านหันหน้าออกถนนเพื่อประกอบอาชีพและพาณิชยกรรมทำให้ความสำคัญในชุมชนลดน้อยลงประกอบกับเป็นพื้นที่ใจกลางเมืองจึงมีราคาที่ดินค่อนข้างสูงปัจจุบันได้เริ่มมีโครงการจัดสรรที่ดินประเภทอาคารพาณิชย์ กำลังก่อสร้างขึ้นในชุมชน ทำให้คนในพื้นที่ขายที่ดินแล้วย้ายออกไปอยู่ที่อื่น

ภาพที่ 4.9 แสดงที่ว่างเตรียมก่อสร้างโครงการจัดสรรที่ดินประเภทอาคารพาณิชย์ในชุมชน

1. การเข้าถึงและระบบทางสัญจรในชุมชน

ทางสัญจรในชุมชนที่เป็นทางหลักในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตกว้างประมาณ 9 เมตรในเขตทางใช้เป็นทางรถยนต์และรถมอเตอร์ไซด์ ปัจจุบันได้รับปัญหาด้านความปลอดภัยบนถนนอยู่บ้างเนื่องจากการขับขี่ที่รวดเร็วและรูปแบบของถนนที่ยาวตลอดแนวของชุมชนทำให้ไม่มีการ ลดความเร็ว หรือขับขี่ที่ปลอดภัย ทางสัญจรที่เป็นทางรองมีทางเดินกว้างประมาณ 1.00-1.50 เมตรเป็นทางรองในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยจึงเกิดปัญหาบางพื้นที่ที่เป็นลักษณะที่ดินตบอดรถยนต์เข้าถึงยากลำบาก เข้าได้แต่รถมอเตอร์ไซด์จากการสัมภาษณ์ เมื่อก่อนชาวชุมชนอาศัยเพื่อนบ้านสามารถเดินลอดได้ทุ่นได้ทั้งถึงกัน แต่ปัจจุบันหากเกิดปัญหากระทบกระทั่งกันหรือทะเลาะวิวาทขึ้นก็จะ เป็นปัญหาไม่มีทางเข้าออกได้ เช่นกัน

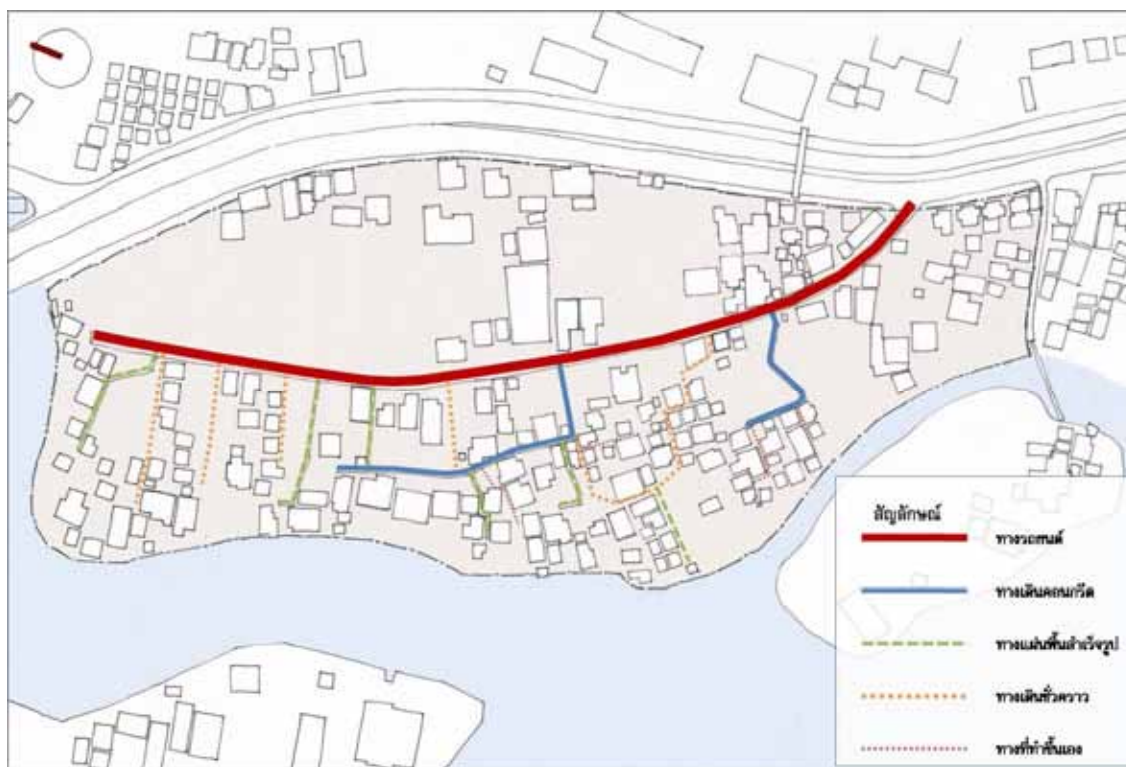
รูปแบบทางเดินมีทั้งที่เป็นส่วนของทางสาธารณะและทางของที่ดินเอกชนหากเป็นที่ดินเอกชนก็จะเป็น ลักษณะของภาระจำยอมในการสัญจรและขาดระบบการระบายน้ำเป็นมาตรฐาน ทำให้บางครั้งเกิดน้ำท่วมขังนางพื้นที่ เกิดขึ้น

ภาพที่ 4.10 แสดงทางสัญจรสายหลักในชุมชน

ภาพที่ 4.11 แสดงทางสัญจรสายรองในรูปแบบต่างๆในชุมชน

ภาพที่ 4.12 แสดงผังทางสัญจรในชุมชน

2. สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ในชุมชนมีระบบสาธารณูปโภครองรับเนื่องชุมชนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม ระบบสาธารณูปโภคประกอบไปด้วย

- 1) **ไฟฟ้า** อยู่ในดูแลของสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดสมุทรสงคราม
- 2) **ประปา** อยู่ในดูแลของการประปาจังหวัดสมุทรสงคราม
- 3) **โทรศัพท์** อยู่ในดูแลของ บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) และได้ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 1 ตู้ในชุมชน
- 4) **การจัดเก็บขยะ** อยู่ในดูแลของเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม และได้วางตำแหน่งถังขยะไว้เป็นจุดๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจัดเก็บแต่จะมีเฉพาะในถนนสายหลักในชุมชน

นอกจากนี้ในชุมชนได้ติดตั้งระบบดวงโคมไฟส่องสว่างทาง และอุปกรณ์ดับเพลิงหากเกิดอัคคีภัยเนื่องจากรถใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยได้หากเกิดอัคคีภัย ขาดแต่ในส่วนของหัวจ่ายดับเพลิง และส่วนของสาธารณูปการ ประกอบด้วย

- 1) **ร้านค้าชุมชน** ซึ่งเป็นทรัพย์สินกลางของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มให้เกิดเศรษฐกิจในชุมชนที่ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของโดยลงหุ้น ปัจจุบันยังใช้พื้นที่ไม่เต็มประสิทธิภาพ
- 2) **ลานอเนกประสงค์** เป็นทั้งลานกีฬา สนามเด็กเล่น และใช้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวกรรมสิทธิ์เป็นของเอกชนที่ให้ชุมชนใช้พื้นที่ชั่วคราวในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ในอนาคตอาจเป็นปัญหาได้ในการทำกิจกรรมแต่ครั้งหากไม่ได้รับการยินยอมจากเจ้าของที่ดิน

ในส่วนของ สถานพยาบาลและสถานศึกษา พบว่าชุมชนอยู่ในเขตเทศบาลจึงพร้อมไปด้วยสถานพยาบาลและสถานศึกษาที่ใกล้กับชุมชนซึ่งเด็กๆในชุมชนจะศึกษา อยู่ในโรงเรียน ถาวรานุกุล ซึ่งตั้งอยู่บนถนนสายสมุทรสงคราม-บางแพ(325) ฝั่งตรงข้ามกับชุมชน

ภาพที่ 4.13 แสดงระบบสาธารณูปโภค ในชุมชน

ภาพที่ 4.14 แสดงร้านค้าชุมชน ในชุมชน

ภาพที่ 4.15 แสดงผังตำแหน่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ในชุมชน

7) ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และรับจ้าง นอกจากนี้ประกอบอาชีพรับราชการบ้างบางส่วน

ศาสนา ประชากรในพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งร้อยละ 97 ของประชากรทั้งหมด ในเขตเทศบาลนับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 3 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น ชุมชนซอยวัดหลังบ้านมีประเพณีที่สืบทอดกันมา ได้แก่ประเพณีทำบุญศาลากลางบ้านซึ่งจะทำในวันสำคัญๆเช่นวันสงกรานต์ วันสารทไทย เป็นต้น ซึ่งจะต้องประกอบพิธีกรรมไม่ให้ตรงกันทั้ง 3 ศาลในชุมชน

8) เอกลักษณ์ของชุมชน

ชุมชนซอยวัดหลังบ้านนอกจากมีที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์แล้วยังมีศาลปู่ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่ 3 ศาลด้วยกันคือ ศาลตาเฝรอก ศาลพ่อปู่ และ ศาลพ่อเสือ ซึ่งตำแหน่งที่ตั้งจะอยู่แตกต่างกัน และวันเวลาในการทำบุญก็จะแตกต่างกันจะทำบุญก็ในช่วงสงกรานต์แต่ชาวชุมชนจะเวียนกันไปแต่ละพื้นที่และต้องไม่วันทำบุญตรงกันด้วย เพื่อให้จะให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำบุญเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงเวลางานบุญต่างๆชาวชุมชนก็จะมารวมกันประกอบพิธีกรรมต่างๆอย่างพร้อมเพรียงกัน ซึ่งนับเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ ทำต่อกันมาทุกปี

ภาพที่ 4.16 แสดงรูปศาลตาเฝรอก ศาลพ่อปู่ และศาลพ่อเสือ

4.4 รูปแบบและสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน

4.4.1 รูปแบบที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถจำแนกรูปแบบที่อยู่อาศัยของชุมชนซอยวัดหลังบ้านได้เป็น 4 รูปแบบได้แก่ 1) เรือนทรงไทย 2) เรือนพื้นดิน 3) เรือนร่วมสมัย 4) เรือนสมัยใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **เรือนทรงไทย**⁴ เป็นเรือนที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ วัสดุโครงสร้าง ผนังพื้นทั่วไปเป็นไม้เครื่องสับ ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่วทรงสูงมีบ้านลมและหาง มีชายคาปีกนกที่ยาวจากจั่ว ชานกว้างและส่วนใหญ่มีการต่อเติมหลังคาคลุม บางหลังใช้หลังคาบ้านหยาดคลุมส่วนชานทำให้มีลักษณะผสมของหลังคาหลายประเภท โครงสร้างเป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี แทนกระเบื้องดินเผา มีลักษณะงานฝีมือช่างที่ประณีตบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างไทย ภายในมีระดับของพื้นที่ใช้สอยที่ต่างกัน

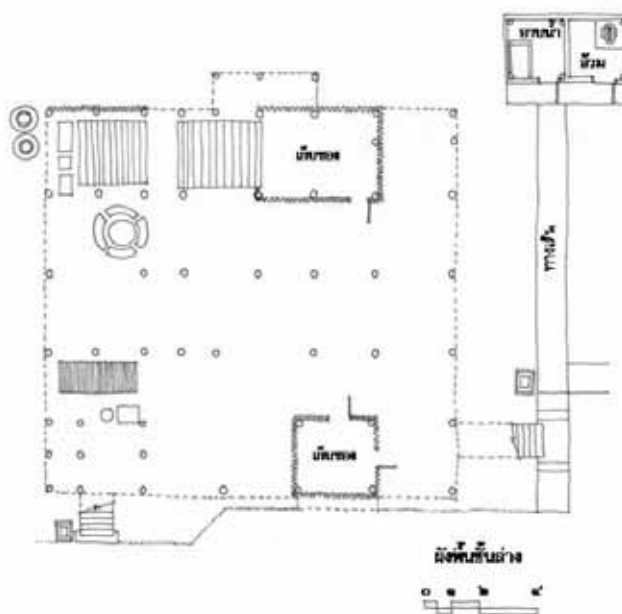
⁴ อวศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539) หน้า 151.

ภาพที่ 4.17 แสดงรูปแบบเรือนทรงไทย

ในชุมชนชอยวัดหลังบ้านมี รูปแบบที่อยู่อาศัยที่เป็นเรือนทรงไทยอยู่ 15 หลังคาเรือนคิดเป็นร้อยละ 8.8 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน กรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของเองเช่าอยู่เพียง 2 หลัง

ตัวอย่างรูปแบบเรือนทรงไทย บ้านเลขที่ 281 เจ้าของ นางสำเนียง นิลอุบล อายุ 82 ปี อายุเรือนประมาณ 200 กว่าปี (จากการสัมภาษณ์) จำนวนผู้อยู่อาศัย 7 คน สภาพที่อยู่อาศัยปานกลาง มีการซ่อมแซมและต่อเติมอยู่เกือบทุกปี วัสดุโครงสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงสังกะสี ปัจจุบันมีการปรับปรุงซ่อมแซมไปบ้าง เช่น ต่อเติมห้องน้ำ เปลี่ยนเสาเนื่องจากทรุดเป็นเสาปูน(ท่อซีเมนต์)

ภาพที่ 4.18 แสดงผังพื้นที่ชั้นล่าง ของบ้านเลขที่ 281

ภาพที่ 4.19 แสดงผังพื้นชั้นบน ของบ้านเลขที่ 281

ภาพที่ 4.20 แสดงสภาพภายนอกและภายใน บ้านเลขที่ 281

รูปแบบเรือนทรงไทยจั่วแฝดใต้ถุนสูงชั้นล่างใช้ประกอบอาชีพและเก็บของใช้แยกห้องน้ำและส้วมออกจากตัวเรือน ชั้นบนอยู่อาศัยเมื่อก่อนใช้ด้านหน้าที่ติดกับคลองแม่กลองเป็นทางเข้าหลักปัจจุบันเปลี่ยนการสัญจรทางบกจึงใช้ทางขึ้นลงทางครัวแทน ปัจจุบันมีการต่อเติม พื้นที่ใช้สอย เช่น ห้องน้ำเพื่อความสะดวกในการใช้งานของ

ผู้สูงอายุ ห้องนอน และชานด้านหน้าบ้าน ระดับพื้นของเรือนมีการแยกระดับออกเป็น 2 ระดับคือ ระดับตัวเรือนที่ใช้พักผ่อน และส่วนที่เป็นทางเดิน ครัว และชานหน้าบ้าน

2) **เรือนไม้พื้นดิน**⁵ เป็นเรือนที่มีอายุรอลงมาจากเรือนทรงไทย เรือนไม้พื้นดินเป็นรูปแบบเรือนที่ถูกก่อสร้างอย่างแพร่หลายหลังสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาเนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายตัวของรูปแบบเรือนพักของข้าราชการที่ได้ก่อสร้างในจังหวัดต่างๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งตัวเรือนจะเป็นเรือนไม้ซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างพื้นฐานที่ใช้กันแพร่หลายกันอยู่ทั่วไปแต่เปลี่ยนจากการใช้วัสดุคองหลังคาเป็นกระเบื้อง และสังกะสี ทำให้ส่งผลต่อรูปทรงของหลังคาที่ไม่ต้องมีความลาดชันมากเช่นเรือนทรงไทย กรรมวิธีก่อสร้างที่เรียบง่ายบ่งบอกถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนไม่ต้องใช้ฝีมือช่างชั้นสูง วัสดุทั่วไปเป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี มีความลาดเอียงพอสมควรน้ำฝนไหลได้สะดวก ไม่สูงแบบเรือนทรงไทย อาจเป็นเรือนใต้ถุนสูง หรือเรือนแถว 2 ชั้น แต่แสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเรือนพื้นดินนั้นๆ มีรายละเอียดขององค์ประกอบเรือนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวสะท้อนถึง ภูมิปัญญาช่างท้องถิ่น

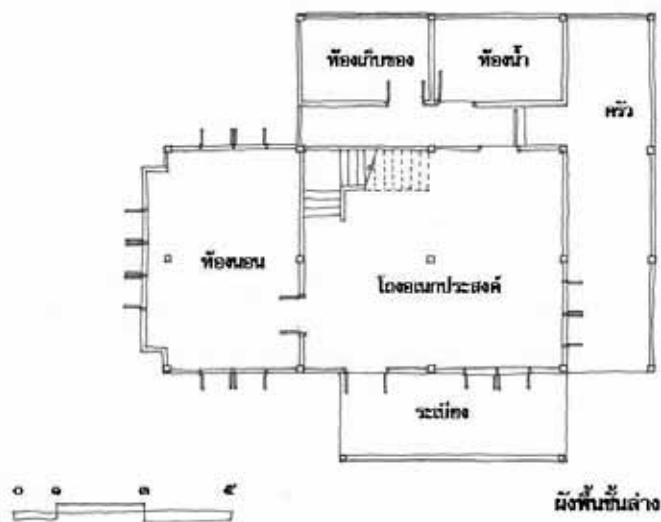

ภาพที่ 4.21 แสดง รูปแบบเรือนพื้นดิน

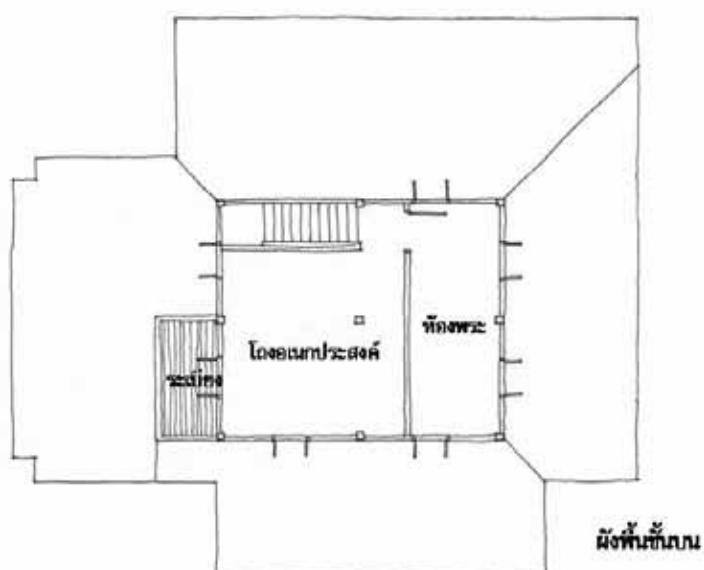
⁵ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร, แผนที่ ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม, หน้า 44.

รูปแบบเรือนพื้นดินมีจำนวนมากพอสมควรมากเป็นอันดับสองรองจากเรือนร่วมสมัย คือมีจำนวน 53 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 31.2 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน กรรมสิทธิ์การครอบครองส่วนใหญ่เป็นประเภทเจ้าของ มีส่วนที่เป็นเช่าอยู่พอสมควร

ตัวอย่างรูปแบบเรือนพื้นดิน บ้านเลขที่ 292 นายสิงห์ บุญมีรอด อายุ 67 ปี อายุเรือนประมาณ 80 ปี จำนวนผู้อยู่อาศัย 3 คน สภาพที่อยู่อาศัย อยู่สภาพดี เป็นเรือนพื้นดินไม้ 2 ชั้น ทั้งชั้นล่างและชั้นบน ใช้อู่อาศัยอย่างเดียววัสดุโครงสร้างทั่วไปเป็นไม้ มีการปรับปรุงต่อเติมไปบ้าง เช่น เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้องลอน ต่อเติมห้องน้ำใหม่ ทาสี ทำกันสาด เป็นต้น

ภาพที่ 4.22 แสดงผังพื้นชั้นล่าง บ้านเลขที่ 292

ภาพที่ 4.23 แสดงผังพื้นชั้นบน บ้านเลขที่ 292

ภาพที่ 4.24 แสดงสภาพภายนอกและภายใน ของบ้านเลขที่ 292

รูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นเรือนพื้นดินไม้ 2 ชั้น ใช้อยู่อาศัย ชั้นล่างประกอบไปด้วยห้องนอน โถงอเนกประสงค์ มีการต่อเติมห้องน้ำและครัวออกไปด้านหลังและด้านข้าง ทำหลังคาคลุมโดยรอบและเปลี่ยนวัสดุผนังเป็นกระเบื้องลอน บริเวณห้องนอนชั้นล่างผนังสร้างแบบย้อมผนังด้านทำให้มีเอกลักษณ์ มีส่วนประกอบที่เป็นช่องลมระบายอากาศ โดยรอบผนังทั้งชั้นล่างและบน ช่วยในกาสรระบายอากาศ และเป็นเอกลักษณ์ที่พบเห็นในรูปแบบเรือนพื้นดิน ชั้นบนเป็นห้องพระเก็บสิ่งของมีค่า และโถงอเนกประสงค์มีระเบียงด้านข้าง หลังคาลาดความลาดชันของหลังคาน้อยลงออกไปทางรูปแบบแบบร่วมสมัย

3) **เรือนร่วมสมัย**เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีอายุในการก่อสร้างน้อยกว่าเรือนไม้พื้นดิน เมื่อพิจารณาในรูปทรงมิได้มีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นเรือนทรงไทย หากแต่มีคุณค่าในแง่ของการแสดงออกถึงพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยที่ได้ก่อรูปขึ้นมาจากความเข้าใจในบริบทแวดล้อมจนกลายเป็นสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมต่อกรู้อาศัยและสืบทอดต่อกันมายังลูกหลาน⁶ เป็นเรือนที่มีรูปแบบหลังคาที่ลาดชันน้อย วัสดุเรือนเป็นไม้ใช้วัสดุก่อสร้างพื้นฐานที่ใช้แพร่หลายกันอยู่ทั่วไป มีอายุน้อยกว่าเรือนไม้พื้นดินส่วนใหญ่จะต่อเติมพื้นที่ชั้นล่างเป็นพื้นที่ใช้สอยก่อผนังปูน วัสดุหลังคาอาจเป็นสังกะสีหรือเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอน รูปทรงเรียบง่ายไม่มีความเป็นเอกลักษณ์เหมือนเรือนทรงไทย แต่แสดงออกถึงพัฒนาการทางการก่อสร้างที่ใช้วัสดุสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45

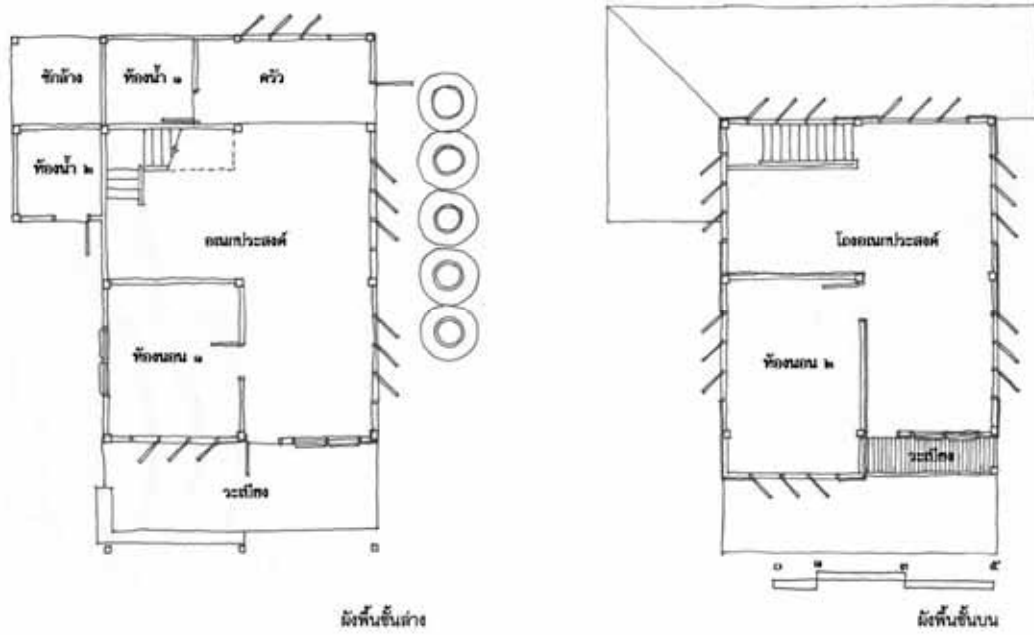

ภาพที่ 4.25 แสดงรูปแบบเรือนร่วมสมัย

เรือนร่วมสมัยมีจำนวนมากที่สุดในชุมชน จำนวน 74 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 43.5 ของจำนวนที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน กรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของที่ดิน มีส่วนที่เป็นเช่าอยู่ไม่มาก

ตัวอย่างเรือนร่วมสมัย บ้านเลขที่ 289/1 เจ้าของ นางฉลอม เนตรมงคล อายุ 78 ปี อายุเรือน 14 ปี (สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2539) จำนวนผู้อยู่อาศัย 8 คน สภาพที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพดี ยังไม่มีการปรับปรุงซ่อมแซม วัสดุโครงสร้างทั่วไปชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นผนังปูน หลังคามุงสังกะสี ก่อสร้างโดยนายลอย จิมเคียววัลย์ (ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน)

รูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นเรือนร่วมสมัย ครึ่งไม้ครึ่งปูน หลังคาลาดชันน้อย ใช้อุ้ยอาศัยและประกอบอาชีพซักรีดชั้นล่างประกอบไปด้วยห้องนอน และโถงเนกประสงค์ มีห้องน้ำ และบริเวณซักล้างและครัวอยู่ด้านหลังบ้าน ด้านหน้าบ้านทำเป็นระเบียงนั่งเล่นทำหลังคาผ้าใบคลุมชั่วคราว ชั้นบนประกอบไปด้วย ห้องนอน โถงเนกประสงค์ และระเบียงด้านหน้าบ้าน

ภาพที่ 4.26 แสดงผังพื้นที่ล่างและชั้นบน ของบ้านเลขที่ 289/1

รูปที่ 4.27 แสดงสภาพที่อยู่อาศัย บ้านเลขที่ 289/1

4) **เรือนสมัยใหม่** เป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุถาวรเช่น คอนกรีต หรือ คอนกรีต ผสมไม้และวัสดุสมัยใหม่ที่มีขายตามท้องตลาดปัจจุบัน มีรูปแบบที่ทันสมัยเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน โครงสร้างทั่วไปเป็น ปูน และเหล็ก มีรูปแบบและพื้นที่ใช้สอยที่แบ่งไว้ชัดเจนคล้ายกับตะวันตก ตกแต่งด้วยวัสดุสมัยใหม่ ส่วนใหญ่จะปลูกติดพื้นดิน

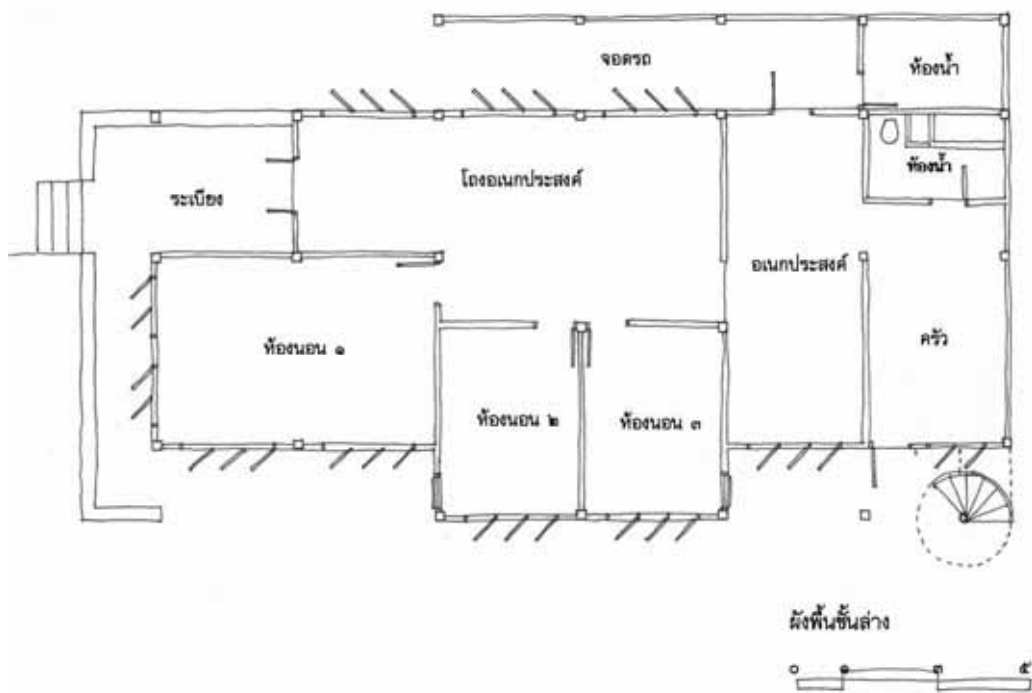

ภาพที่ 4.28 แสดงรูปแบบเรือนสมัยใหม่

รูปแบบที่อยู่อาศัยสมัยใหม่ มีจำนวนที่อยู่อาศัย 28 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 16.5 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน กรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่เป็นเป็นเจ้าของที่เพราะฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ประเภทเช่ามีบ้างบางส่วน.

ตัวอย่างรูปแบบเรือนสมัยใหม่ **บ้านเลขที่ 278** เจ้าของ นายมณฑล เห่งสุข อายุ 61 ปี อายุเรือน 19 ปี ลักษณะเป็นเรือนพักอาศัยชั้นเดียว สภาพที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพดี วัสดุโครงสร้างทั่วไปเป็นคอนกรีต ผังปูนตีปิดทับด้วยไม้เนื้อแข็ง และหลังคามุงกระเบื้องคอนกรีต

ลักษณะผังพื้นเป็นแบบสมัยใหม่ที่นิยมกันทั่วไปในปัจจุบัน โดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นส่วนๆการใช้พื้นที่จำกัดและประหยัดใช้วัสดุที่หาได้ในท้องตลาดและราคาที่ค่อนข้างสูง ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะและมีการแก้ไขปัญหามาโดยการทำเขื่อนแข็งเพื่อป้องกันปัญหาน้ำกัดเซาะและแก้ไข ปัญหาโดยการการเจาะพื้นบริเวณข้างกำแพงเขื่อนเพื่อป้องกันการระเบิดของพื้นด้านล่าง

ภาพที่ 4.29 แสดงผังพื้น ของบ้านเลขที่ 278

ภาพที่ 4.30 แสดงสภาพภายนอกและภายในของ บ้านเลขที่ 278

ภาพที่ 4.31 แสดงผังจำนวนรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน

จากรูปภาพที่ 4.32 พบว่าที่อยู่อาศัยที่อยู่ติดกับถนนสายสมุทรสงคราม-บางแพและทางสัญจรกลางชุมชนจะเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยแบบเรือนร่วมสมัยและเรือนสมัยใหม่ส่วนใหญ่อายุอาคารจะไม่มากแสดงให้ถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยมากขึ้น ส่วนที่อยู่อาศัยที่อยู่ริมน้ำยังเป็นรูปแบบเรือนทรงไทยและเรือนไม้พื้นถิ่นอยู่แสดงให้เห็นถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานเดิมในชุมชนยังคงมีอยู่ แต่ก็เริ่มเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่ต้องการความแข็งแรงถาวรมากขึ้นเพื่อป้องกันการกัดเซาะของกระแสน้ำที่มีผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยริมน้ำมาก

จากการสำรวจพบว่าชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง(ร้อยละ 40) ซึ่งมีประกอบด้วยเรือนทรงไทยและเรือนไม้พื้นถิ่นกระจายอยู่ทั่วชุมชนบ่งบอกถึงการที่ชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมอยู่และชุมชนควรให้ความสำคัญในการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดีเพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์และเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองเป็นศักยภาพทางทุนทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งควรที่จะหวงแหนและรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชุมชน

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชน

รูปแบบที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
เรือนทรงไทย	15	8.8
เรือนไม้พื้นถิ่น	53	31.2
เรือนร่วมสมัย	74	43.5
เรือนสมัยใหม่	28	16.5
รวม	170	100

4.4.2 สภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน

จากการสำรวจและสังเกตสามารถจำแนกสภาพที่อยู่อาศัยออกได้ดังนี้

สภาพทรุดโทรม หมายถึง สภาพความแข็งแรงของโครงสร้างและวัสดุประกอบเรือนที่อยู่อาศัยที่สังเกตได้อย่างชัดเจนมีสภาพไม่แข็งแรงไม่มีมั่นคงปลอดภัย ขาดการดูแลรักษาไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัยต่อไปในอนาคต

สภาพปานกลาง หมายถึง สภาพโครงสร้างความแข็งแรง แต่วัสดุประกอบเรือนที่อยู่อาศัยที่สังเกตได้อย่างชัดเจนมีสภาพไม่แข็งแรงหรือชำรุด ขาดการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง

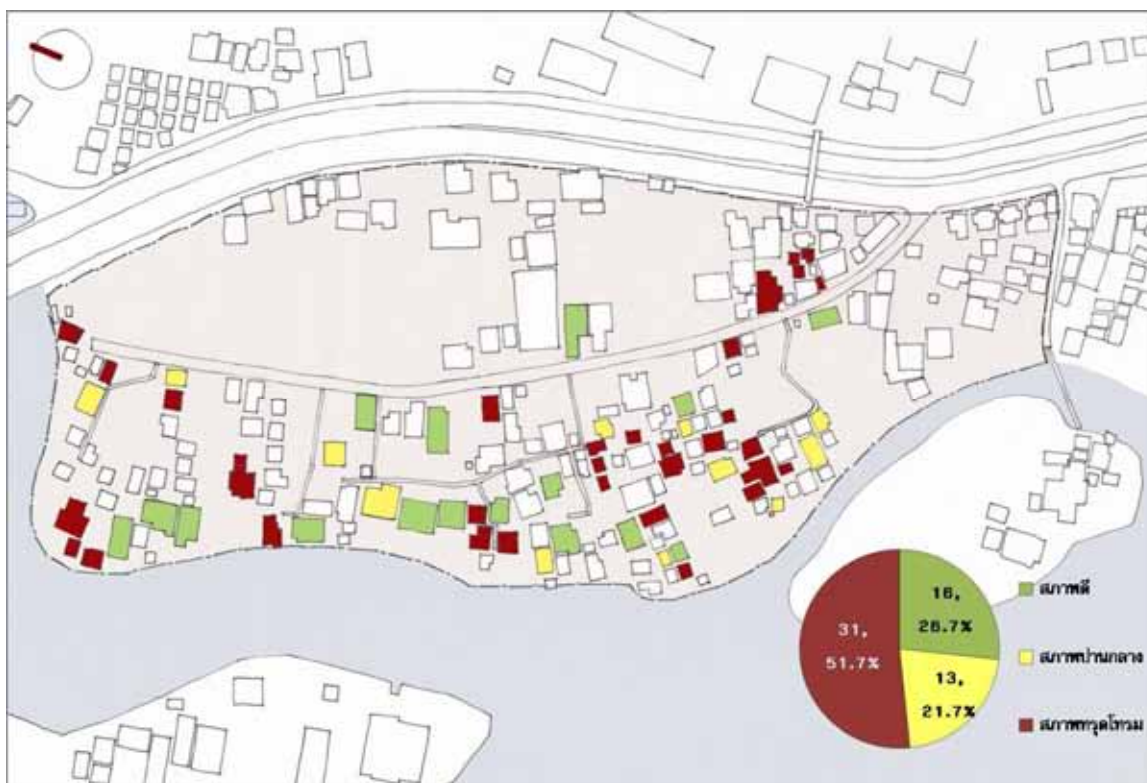
สภาพดี หมายถึง โครงสร้างอยู่ในสภาพแข็งแรงดี วัสดุประกอบเรือนที่อยู่อาศัยที่สังเกตได้อย่างชัดเจนมีสภาพแข็งแรงมีการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง

1) **สภาพที่อยู่อาศัย** จากการสำรวจและการสังเกตกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 หลังคาเรือนพบที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมมากที่สุดจำนวน 31 หลังคา(ร้อยละ 51.7) รองลงมาเป็นสภาพดี จำนวน 16 หลังคาเรือน (ร้อยละ 26.7) และสภาพปานกลาง จำนวน 13 หลังคาเรือน (ร้อยละ 21.6) ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง แยกตามประเภทรูปแบบที่อยู่อาศัยพบว่า กลุ่มเรือนพื้นดินมีสภาพทรุดโทรมมากที่สุด จำนวน 15 หลังคาเรือน รองลงมาเป็นกลุ่มเรือนร่วมสมัยจำนวน 8 หลังคาเรือน และเรือนทรงไทยจำนวน 6 หลังคาเรือน และจากการสังเกตพบว่ามี **ที่อยู่อาศัยที่ควรปรับปรุง** จำนวน 38 หลังคาเรือน (ร้อยละ 63.3)

จากการสังเกตพบว่ามีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้พื้นดินและเรือนทรงไทยซึ่งมีอายุอาคารอยู่พอสมควรวัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ทำให้การดูแลรักษาต้องใช้ช่างฝีมือชั้นสูงทำให้ขาดการดูแลบำรุงรักษา ประกอบกับวัสดุที่ใช้ทดแทนหายากและราคาแพง ในส่วนของเรือนร่วมสมัยส่วนใหญ่มีการใช้วัสดุที่ไม่แข็งแรงและมีโครงสร้างและวัสดุแบบชั่วคราวทำให้ที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมประกอบกับวัสดุโครงสร้างเป็นไม้ที่มีสภาพไม่แข็งแรงผู้พึ่งไปตามกาลเวลา

ตารางที่ 4.2 แสดงปริมาณสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน

สภาพที่อยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				จำนวนหลังรวม	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นดิน	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
สภาพดี	4	2	6	4	16	26.67
สภาพปานกลาง	2	6	4	1	13	21.67
สภาพทรุดโทรม	6	15	10	0	31	51.67
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ภาพที่ 4.32 แสดงผังจำนวนสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชน

2) วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย

วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนในการสำรวจจะระบุเฉพาะส่วนที่เป็นโครงสร้างและผนังที่เป็นลักษณะภาพรวมในแต่ละหลังคาเรือน เนื่องจากมีส่วนสำคัญที่แสดงถึงสภาพของที่อยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 หลังคาเรือน พบว่าเป็นวัสดุไม้ทั้งหลังเป็นหลักมีจำนวน 32 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 53.3 เป็นกลุ่มรูปแบบเรือนพื้นดินมากที่สุด จำนวน 17 หลังคาเรือน รองลงมาเป็นวัสดุไม้ผสมปูนที่พบมากในกลุ่มรูปแบบเรือนร่วมสมัยมีลักษณะ 2 ชั้น ครึ่งไม้ครึ่งปูน จำนวน 19 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 31.7 วัสดุที่เป็นไม้ผสมกับกระเบื้องแผ่นเรียบ ซึ่งมีลักษณะที่ไม่แข็งแรงเป็นลำดับสาม มีจำนวน 7 หลังคาเรือนคิดเป็นร้อยละ 11.7 เป็นกลุ่มของเรือนร่วมสมัยซึ่งมีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมเนื่องจากวัสดุไม่แข็งแรงและถาวร ส่วนวัสดุที่เป็นคอนกรีตผสมปูนพบมากในเรือนสมัยใหม่ซึ่งมีความแข็งแรงและค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างสูง จำนวน 2 หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ 3.3 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 60 หลังคาเรือน

จะพบได้ว่าวัสดุ ส่วนใหญ่ที่นำมาก่อสร้างเป็นไม้ซึ่งมีอายุใช้งานอยู่พอสมควร และจากการสังเกตพบว่าในบางพื้นที่ มีอยู่อาศัยกันหนาแน่นขึ้นในชุมชนหากไม่มีมาตรการรองรับและป้องกันการเกิดอัคคีภัยก็จะเป็นอันตรายอยู่มากหากเกิดเหตุขึ้นเนื่องจากรดดับเพลิงไม่สามารถเข้าถึงได้และไม่มีหัวจ่ายน้ำดับเพลิงเตรียมไว้ อีกประการวัสดุที่เป็นไม้ในปัจจุบันราคาค่อนข้างแพงหากนำมาซ่อมแซมที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมจะหายากและมีราคาค่อนข้างแพงในการที่จะซ่อมแซมและดูแลบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดีดังเดิมได้จึงควรที่มองหาวัสดุที่เป็นทางเลือกหรือนำไม้เก่ามาบำรุงรักษาซ่อมแซมใหม่ที่สำคัญคือต้องค้นหาช่างที่มีฝีมือในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียงมาให้คำปรึกษาและรวมกลุ่มกันในการที่จะซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีดังเดิม

ตารางที่ 4.3 แสดงปริมาณวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างในชุมชน

วัสดุที่ใช้ปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวน หลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นถิ่น	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
ไม้ทั้งหลัง	11	17	3	1	32	53.3
ไม้ผสมกระเบื้องแผ่นเรียบ	0	1	6	0	7	11.7
ไม้ผสมปูน	1	5	11	2	19	31.7
คอนกรีตผสมปูน	0	0	0	2	2	3.3
รวม	12	23	20	5	60	100.0

3) อายุเรือนที่อยู่อาศัย

จากการสำรวจพบว่าช่วงอายุเรือนที่อยู่อาศัยที่พบมากที่สุดคือช่วงอายุเรือนระหว่าง 26-50 ปีซึ่งมีจำนวน 29 หลังคาเรือน (ร้อยละ 48.3) พบมากในกลุ่มรูปแบบเรือนพื้นถิ่นและร่วมสมัยตามลำดับ รองลงมาเป็นช่วงอายุเรือนไม่เกิน 25 ปี มีจำนวนเท่ากันคือ 11 หลังคาเรือน (ร้อยละ 18.3) มีรูปแบบที่เป็นเรือนร่วมสมัยอยู่ 8 หลังคาเรือน ช่วงอายุ มากกว่า 100 ปี มีจำนวน 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 16.7) ช่วงอายุเรือนระหว่าง 51-75 ปี มีจำนวน 8 หลังคาเรือน (ร้อยละ 13.3) สุกตายเป็นช่วงอายุ 76-100 ปีมีจำนวน 2 หลังคาเรือน (ร้อยละ 3.3) หากเปรียบเทียบคุณค่าของที่อยู่อาศัยในช่วงอายุ 51 ปีขึ้นไปซึ่งมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์และมีมือช่างก่อสร้างที่สืบทอดต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาพบว่ามีจำนวนที่อยู่อาศัย จำนวนถึง 20 หลังคาเรือน (ร้อยละ 33.3) ของกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจพบว่าชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าด้านศิลปะ วัฒนธรรม ไม่น้อยทีเดียว

ตารางที่ 4.4 แสดงช่วงอายุเรือนที่อยู่อาศัย

ช่วงอายุเรือน ที่อยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวน หลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นถิ่น	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
ไม่เกิน 25 ปี	0	1	8	2	11	18.3
26-50 ปี	0	14	12	3	29	48.3
51-75 ปี	1	7	0	0	8	13.3
76-100 ปี	1	1	0	0	2	3.3
มากกว่า 100 ปี	10	0	0	0	10	16.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ตารางที่ 4.5 แสดงประวัติการซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัย

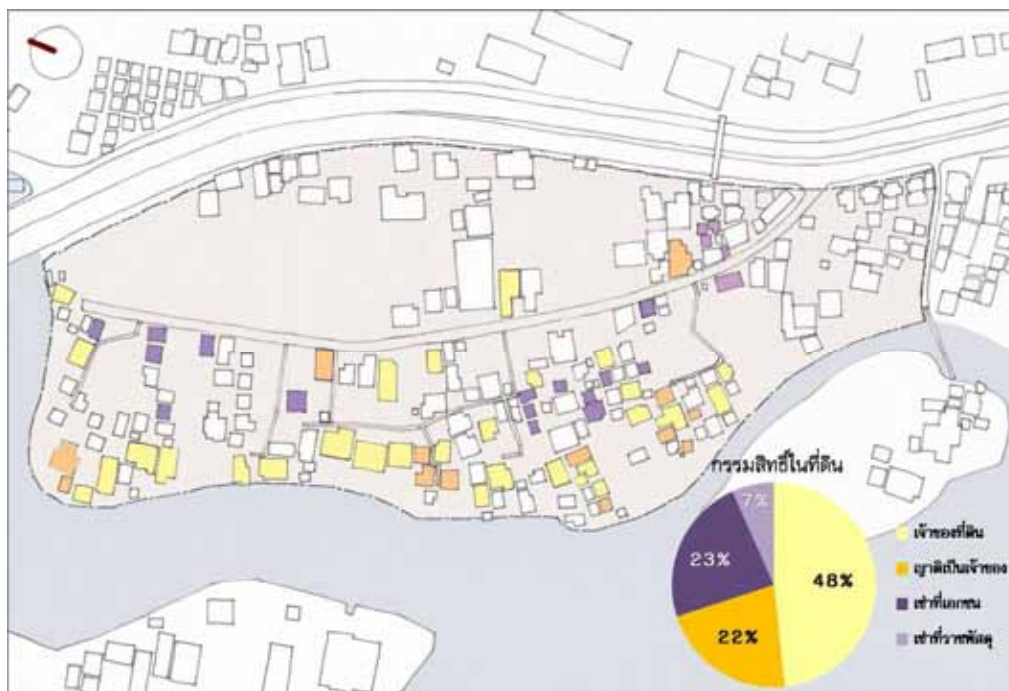
ประวัติการซ่อมแซม	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นดิน	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
1 ครั้ง	0	8	6	0	14	23.3
2 ครั้ง	1	5	5	0	11	18.3
3 ครั้ง	2	1	2	3	8	13.3
มากกว่า 3 ครั้ง	6	1	0	0	7	11.7
ไม่เคย	3	8	7	2	20	33.3
รวม	12	23	20	5	60	100.0

4.4.3 กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย

กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่าง ในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน สามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือกลุ่มที่เป็นเจ้าของและกลุ่มผู้เช่า กลุ่มที่เป็นเจ้าของแยกย่อยออกได้เป็นกลุ่มผู้เจ้าของที่ดินกับกลุ่มที่อาศัยญาติเช่น พ่อแม่ญาติพี่น้องอยู่อาศัย ซึ่งกลุ่มนี้ไม่ต้องเสียค่าเช่าที่ดิน และกลุ่มเช่าก็จะเป็นกลุ่มเช่าที่ดินเอกชน กับเช่าที่ราชพัสดุซึ่งในส่วนของกลุ่มเจ้าของที่ดินมากที่สุดจะมีปริมาณ 29 หลังคาเรือนคิดเป็นร้อยละ 48.3 และกลุ่มที่ญาติเป็นเจ้าของมีจำนวน 13 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 21.7 พบมากที่สุดในรูปแบบบ้านเรือนร่วมสมัยและเรือนพื้นดินตามลำดับ ในส่วนของผู้เช่าพบมากในกลุ่มผู้เช่าที่ดินเอกชน จำนวน 14 หลังคาเรือนคิดเป็นร้อยละ 23.3 และกลุ่มเช่าที่ราชพัสดุมีจำนวน 4 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.7 ในภาพรวมมีที่อยู่ที่เป็นเจ้าของที่ดิน และญาติเป็นเจ้าของที่ดิน อยู่ 42 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 70 และกลุ่มผู้เช่า จำนวน 18 หลังคาเรือนคิดเป็นร้อยละ 30 ของกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์

ตารางที่ 4.6 แสดงรูปแบบกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย

กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นดิน	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
เจ้าของที่ดิน	7	8	11	3	29	48.3
ญาติเป็นเจ้าของ	3	6	4	0	13	21.7
เช่าที่เอกชน	2	8	3	1	14	23.3
เช่าที่ราชพัสดุ	0	1	2	1	4	6.7
รวม	12	23	20	5	60	100.

ภาพที่ 4.33 แสดงกรรมสิทธิ์ในกลุ่มตัวอย่าง

4.4.4 รูปแบบและเหตุผลของการอยู่อาศัย

1) รูปแบบการอยู่อาศัย

รูปแบบการอยู่อาศัยส่วนใหญ่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างเดียว จำนวน 46 หลังคาเรือน (ร้อยละ 76.7) และมีการประกอบอาชีพในครัวเรือนเช่น อาชีพทำอาหาร ทำขนม และรับจ้างทั่วไป มีจำนวน 13 หลังคาเรือน (ร้อยละ 21.7) มีเพียง 1 หลังที่ประกอบอาชีพค้าขาย (จากกลุ่มตัวอย่าง) ในส่วนของรูปแบบที่ใช้เป็นอยู่อาศัยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพนอกชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม ในด้านการประกอบอาชีพในครัวเรือนจากการสัมภาษณ์เมื่อก่อนมีการประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชนประเภท ขนม ท็อฟฟี่ กาละแม เป็นต้น แต่ปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอดต่อ ผู้ที่เคยทำอยู่ปัจจุบันก็ทำไม่ไหว ทำให้การประกอบอาชีพในชุมชน ขาดเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

ตารางที่ 4.7 แสดงรูปแบบการอยู่อาศัย

รูปแบบการอยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นถิ่น	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
อยู่อาศัย	9	18	16	3	46	76.7
ค้าขาย	1	0	0	0	1	1.7
อยู่อาศัยประกอบอาชีพ	2	5	4	2	13	21.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ภาพที่ 4.34 แสดงรูปแบบการอยู่อาศัย

2) เหตุผลของการอยู่อาศัย

จากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดเป็นจำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 46.7) และเป็นของญาติพี่น้องเช่นของพ่อของแม่และคุณปู่คุณย่าที่ยังไม่รับการโอนกรรมสิทธิ์อีก หรืออาศัยญาติพี่น้องอยู่อาศัยหรือดูแลรักษา ที่อยู่อาศัยโดยไม่ได้มีค่าเช่าในการครอบครองที่อยู่อาศัย จำนวน 11 หลังคาเรือน (ร้อยละ 18.3) ส่วนเหตุผลอื่น ๆ เป็นในลักษณะครอบครัวขยายและการเดินทางที่สะดวกสบาย อยู่กลางเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จำนวน 6-7 หลังคาเรือน (ร้อยละ 11.7) มีเพียง 1 หลังคาเรือนที่เกิดจากการได้รั้

จากการศึกษาพบว่าผู้อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินและเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่มีความคิดที่จะย้ายออกไปจากชุมชน ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความรักและหวงแหนที่อยู่อาศัยของตน ชุมชนจึงควรที่จะรักษาความเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ในท้องถิ่นให้สามารถคงอยู่ตลอดไปในอนาคต

ตารางที่ 4.8 แสดงเหตุผลของการอยู่อาศัยในชุมชน

เหตุผลที่เลือกอยู่	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวน หลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
เป็นมรดก	8	9	8	3	28	46.7
อาศัยญาติ	2	6	3	0	11	18.3
เดินทางสะดวก	0	3	2	2	7	11.7
ขยายครอบครัว	0	3	4	0	7	11.7
ถูกได้รั้	1	0	0	0	1	1.7
สะดวกสบาย	1	2	3	0	6	10.0
รวม	12	23	20	5	60	100.0

สรุปศักยภาพของชุมชนด้านกายภาพ

จากการศึกษา การสำรวจ การสังเกต ลักษณะทั่วไปทางกายภาพของชุมชนตลอดจนที่อยู่อาศัยในชุมชน สามารถสรุปศักยภาพของชุมชนในด้านกายภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์เนื่องจากมีเรือนทรงไทยอายุเก่าแก่กว่า 200 ปี และเรือนไม้พื้นถิ่นมีคุณค่าในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์

ภาพที่ 4.35 แสดงผังสำรวจที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญา

- 2) ชุมชนมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน เป็นเอกลักษณ์ ควรที่จะส่งเสริมภูมิหลังของชุมชนให้เห็นคุณค่าของชุมชนและที่อยู่อาศัย
- 3) ชุมชนมีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์หากแต่จากการสำรวจและการสังเกต ยังพบเห็นน้อยในการนำทรัพยากรดังกล่าว มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เช่น ทรัพยากรน้ำ ต้นไม้ชายเลน เป็นต้น

บทที่ 5

ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

ในการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนซอยวัดหลังบ้านสามารถแบ่งประเด็นการศึกษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนได้ดังนี้

- 5.1 ลักษณะครัวเรือน
- 5.2 ทศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย
- 5.3 ปัญหาที่อยู่อาศัยและปัญหาทั่วไปในชุมชน
- 5.4 ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

5.1 ลักษณะสังคมและเศรษฐกิจ

ในการศึกษาลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน สามารถสรุปประเด็นที่ศึกษาได้ดังนี้

- 5.1.1 จำนวนสมาชิก และช่วงอายุ
- 5.1.2 ระยะเวลาในกาอยู่อาศัย
- 5.1.3 การศึกษา
- 5.1.4 การประกอบอาชีพ
- 5.1.5 ระดับรายได้และการออม
- 5.1.6 ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน

5.1.1 จำนวนสมาชิกและช่วงอายุ

1) **จำนวนสมาชิก** จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างพบผู้อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนมากที่สุดคือ 18 คน(มากกว่า 10 คน) จำนวนหนึ่งหลัง ในกลุ่มของรูปแบบที่อยู่อาศัย เรือนพื้นดิน ซึ่งอาศัยอยู่รวมกันประมาณ 4 ครอบครัว ซึ่งนับมากที่สุดในการสัมภาษณ์ และจำนวนสมาชิกในแต่หลังมีมากที่สุดคือ 4 คน จำนวน 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 16.7)และพบสมาชิกในที่อยู่อาศัยจำนวน 3 คน ในรูปแบบ เรือนร่วมสมัย มากที่สุดจำนวน 5 หลังคาเรือน

จำนวนสมาชิกที่รองลงมาได้แก่ 2 ,3 และ 6 คน มีจำนวนละ 9 หลังคาเรือน(ร้อยละ 15.0) ดังแสดงในตารางที่ 5.1

จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรพบว่า ที่อยู่อาศัยบางหลังที่มีจำนวนสมาชิกน้อย 1-2 คนจะพบว่าแม้ผู้สูงอายุอยู่อาศัยส่วนที่เป็นวัยทำงานจะไปทำงานที่อื่นเดือนจะกลับมาเยี่ยมเยียนครั้งทำให้มีผู้สูงอายุอยู่ในที่อยู่อาศัยมีจำนวนไม่น้อยในชุมชน ส่วนในกลุ่มของสมาชิกมากขึ้น 4 คนขึ้นไปมักอยู่เป็นครอบครัวขยายคืออาศัยอยู่กัน

ตั้งแต่ 2 ครอบครัวขึ้นไปมากที่สุดคือ 4 ครอบครัวเนื่องจากชุมชนอยู่ใจกลางเมืองสมุทรสงครามการเดินทางสะดวก
ขึ้นและโรงเรียนอยู่ใกล้ชุมชนทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการที่จะอาศัยอยู่ในชุมชน

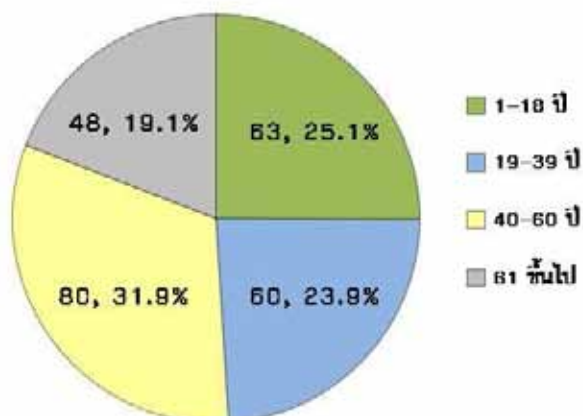
ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนสมาชิกในแต่ละครัวเรือน

จำนวน สมาชิก (คน)	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
1	1	2	1	0	4	6.7
2	2	4	3	0	9	15.0
3	0	3	5	1	9	15.0
4	2	3	3	2	10	16.7
5	2	1	3	1	7	11.7
6	2	4	2	1	9	15.0
7	1	3	2	0	6	10.0
8	0	1	1	0	2	3.3
9	1	0	0	0	1	1.7
10	1	1	0	0	2	3.3
10 คนขึ้นไป	0	1	0	0	1	1.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

2) **ช่วงอายุ** จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า มีช่วงอายุของผู้ให้สัมภาษณ์อยู่ในช่วง 26-60 ปี จำนวน 38 คน (ร้อยละ 63.3) ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 19 คน (ร้อยละ 31.7) และช่วงอายุ 1-25 ปี จำนวน 3 คน (ร้อยละ 5.0) และช่วงอายุของสมาชิกในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 40-60 ปี จำนวน 80 คน (ร้อยละ 31.9) รองลงมาคือ 1-18 ปี จำนวน 63 คน (ร้อยละ 25.1) 19-39 ปี จำนวน 60 คน (ร้อยละ 23.9) และช่วงอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 48 คน (ร้อยละ 19.1) (ดูแผนภูมิ 5.1)

จากลักษณะดังกล่าวซึ่งเป็นข้อสังเกตว่าช่วงอายุของสมาชิกพบว่า มีช่วงอายุของวัยทำงานอยู่พอสมควร (ร้อยละ 57) แสดงให้เห็นถึงทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการที่จะช่วยกันฟื้นฟูชุมชนยังมีอยู่ ซึ่งยังไม่นับรวมกันทั้งชุมชน

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงช่วงอายุของสมาชิกในครัวเรือน

5.1.2 ระยะเวลาในการอยู่อาศัย

ในช่วงเวลาที่อาศัย อยู่ในชุมชนพบมากที่สุดคือช่วงเวลา 41-50 ปี จำนวน 14 หลังคาเรือน (ร้อยละ 23.33) พบมากในกลุ่มของรูปแบบเรือนร่วมสมัย คือมีจำนวน 7 หลังคาเรือนด้วยกัน รองลงมาคือ 31-40 ปีมีจำนวน 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 13.33) พบมากในกลุ่ม ของเรือนพื้นถิ่น จำนวน 5 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นช่วงของวัยกลางคนที่เติบโตมากับชุมชนและมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงที่อยู่อาศัย ส่วนในช่วงเวลามากที่สุด 61 ปีขึ้นไปจะพบในกลุ่ม บ้านเรือนทรงไทยและพื้นถิ่นมีจำนวน 3 และ 4 หลังคาเรือนตามลำดับในกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยที่สุดเป็นกลุ่ม บ้านเช่าที่เพิ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งมีอายุน้อยสุดคือ 2 ปีและมากที่สุดคือ ประมาณ 80 ปี คืออยู่ตั้งแต่เกิดตลอด ช่วงอายุของคน

ผลของการศึกษาระยะเวลาอยู่อาศัยสรุปได้ว่าผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) มีระยะเวลาในการอยู่อาศัย มากกว่า 30 ปีขึ้นไป แสดงให้เห็นถึงความผูกพันต่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ในชุมชนกันมาอย่างยาวนานเป็นชุมชนดั้งเดิม จึงมีความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนและที่อยู่อาศัยของตนเอง

ตารางที่ 5.2 แสดงช่วงระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน

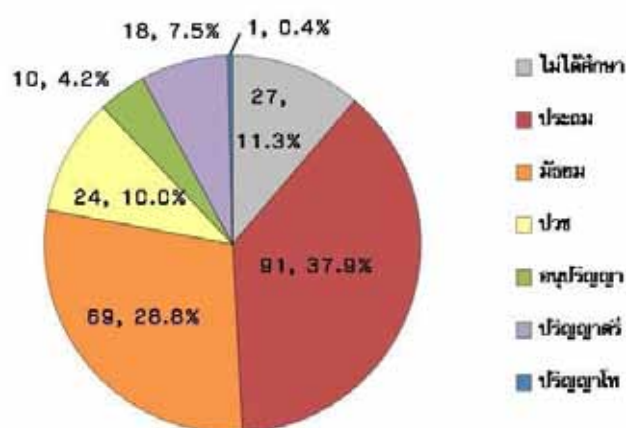
ช่วงเวลาอยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวน หลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
1-10 ปี	1	2	1	0	4	6.67
11-20 ปี	2	2	2	0	6	10.00
21-30 ปี	2	4	2	0	8	13.33
31-40 ปี	1	5	4	2	12	20.00
41-50 ปี	2	4	7	1	14	23.33
51-60 ปี	1	2	3	1	7	11.67
61 ขึ้นไป	3	4	1	1	9	15.00
รวม	12	23	20	5	60	100.00

5.1.3 การศึกษา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ด้านการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุดจำนวน 91 คน(ร้อยละ 37.9) รองลงมาคือระดับมัธยม จำนวน 69 คน(ร้อยละ 28.8) ไม่ได้รับการศึกษา จำนวน 27 คน(ร้อยละ11.3) ระดับอาชีวะ 24 คน(ร้อยละ10.0) ระดับปริญญาตรีจำนวน 18 คน(ร้อยละ 7.5) อนุปริญญาหรือ ปวส. จำนวน 10 คน (ร้อยละ 4.2) และปริญญาโท จำนวน 1 คน(ร้อยละ 0.4)

ข้อสังเกต ชุมชนมีปริมาณของระดับการศึกษายังน้อยอยู่ส่วนใหญ่เป็นระดับประถม มัธยม และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเป็นอุปสรรคด้านหนึ่งของศักยภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความสามารถในการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

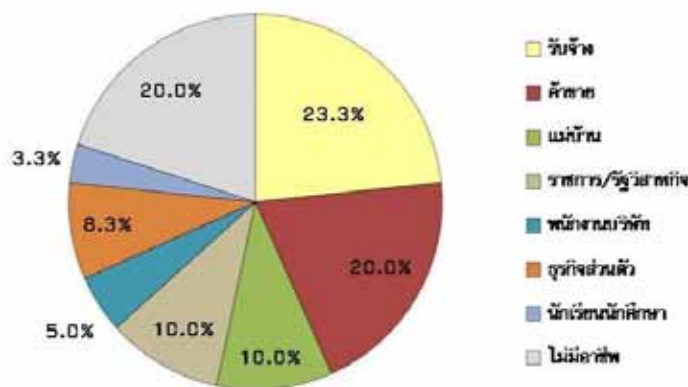
แผนภูมิที่ 5.2 แสดงสัดส่วนของระดับการศึกษาของสมาชิกในชุมชน

5.1.4 การประกอบอาชีพ

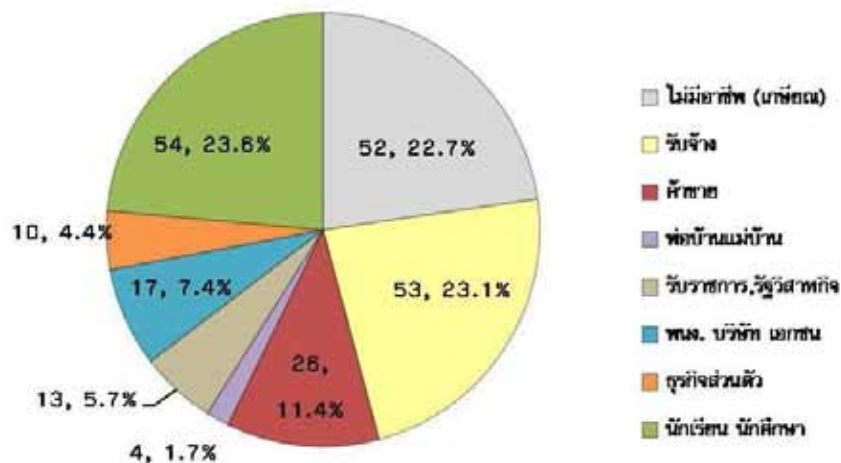
จากการศึกษาการประกอบอาชีพในกลุ่มตัวอย่างประชากรพบว่า มีรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ มีจำนวน 14 หลังคาเรือน (ร้อยละ 23.3) เป็นในกลุ่มเรือนร่วมสมัย 6 หลังคาเรือน และเรือนพื้นถิ่น จำนวน 5 หลังคาเรือน ตามลำดับ และอาชีพรองลงมาคืออาชีพค้าขายซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน และโรงเรียน จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ค้าขายอาหารมีจำนวน 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 20) พบมากในกลุ่มเรือนพื้นถิ่น กลุ่มที่ไม่ประกอบอาชีพก็มีจำนวนไม่น้อยคือ 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 20) ซึ่งส่วนวัยอยู่ในวัยเกษียณอายุหรือช่วยดูแลบ้านให้เจ้าของที่อยู่อาศัย พบมากในกลุ่มเรือนร่วมสมัยจำนวน 6 หลังคาเรือน อาชีพรองลงมาเป็นอาชีพแม่บ้าน และรับราชการ มีจำนวน 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 10) ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร

แผนภูมิที่ 5.3 แสดงสัดส่วนอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์อาชีพของสมาชิกในครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเป็นนักเรียนนักศึกษา(ร้อยละ 23.6)อาชีพรับจ้าง ได้แก่รับจ้างเข็นของ ขับรถ ซักรีด กรรมกร เป็นต้น (ร้อยละ23.1) ไม่มีอาชีพ(ร้อยละ 22.7) ค้าขาย (ร้อยละ 11.4) สรุปได้ว่าในชุมชนไม่มีอาชีพที่จะส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และจากการสัมภาษณ์ด้านอาชีพพบว่าอาชีพที่เป็นช่างก่อสร้างมีอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น หัวหน้าช่าง(ปัจจุบันอายุมากทำไม่ไหวแล้ว) ช่างฝีมือ ช่างทำเชี่ยน ซึ่งหากที่จะต้องการฟื้นฟูทั้งชุมชนจะต้องนำบุคคลเหล่านี้มามีส่วนร่วมในการพัฒนาและมีบทบาทมากขึ้น อีกทั้งอาชีพที่เป็นกลุ่มข้าราชการในชุมชนหากส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆมากขึ้นจะมีส่วนสนับสนุนให้ชาวชุมชนเข้ามาส่วนร่วมมากขึ้นเนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีศักยภาพอยู่แล้ว

แผนภูมิที่ 5.4 แสดงสัดส่วนอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน

5.1.5 ระดับรายได้และการออม

จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนวัดหลังบ้านมีรายได้ค่อนข้างน้อยถึงปานกลาง คืออยู่ในช่วง 5,001-15,000 บาทต่อเดือนจำนวน 22 หลังคาเรือน (ร้อยละ 36.7) พบมากในกลุ่มเรือนพื้นถิ่นและเรือนร่วมสมัยและ รองลงมาคือรายได้ช่วง 15,000-25,000 บาทต่อเดือนมีจำนวน 20 หลังคาเรือน (ร้อยละ 33.3)พบมากในกลุ่มเรือนพื้นถิ่น เนื่องจากส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายที่รายได้ไม่ค่อยแน่นอนอยู่แล้ว ในส่วนของช่วงของระดับรายได้ตั้งแต่ 50,000บาท ขึ้นไปจะเป็นกลุ่มที่มีรายได้มั่นคงซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับราชการหรือมีรายได้เสริมจากการให้เช่าบ้าน เป็นต้น ซึ่งอยู่ในกลุ่มเรือนทรงไทย

ตารางที่ 5.3 แสดงรายได้ครัวเรือนต่อเดือน

ระดับรายได้ครัวเรือน/เดือน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม่พื้นถิ่น	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
น้อยกว่า 5,000 บาท	0	1	3	0	4	6.7
5,001-15,000 บาท	4	9	9	0	22	36.7
15,001-25,000 บาท	3	10	5	2	20	33.3
25,001-35,000 บาท	2	2	2	2	8	13.3
35,001-50,000 บาท	1	1	1	0	3	5.0
มากกว่า 50,000 บาท	2	0	0	1	3	5.0
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ในส่วนของหนี้สินและการออมพบมากในกลุ่มรายได้ที่เพียงพอแต่ไม่มีเหลือเก็บ เป็นจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 28.3) พบมาก ในกลุ่มของเรือนร่วมสมัย จำนวน 8 หลังคาเรือน และรองลงมาคือไม่เพียงพอและมีหนี้สิน มีจำนวน 16 หลังคาเรือน (ร้อยละ 26.7) พบมากในกลุ่มเรือนพื้นถิ่นจำนวน 8 หลังคาเรือน และลำดับสามได้แก่มิทั้งเงินออมและหนี้สิน จำนวน 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 25)จำนวนน้อยที่สุดเป็น การที่มีการออมจำนวน 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 20) จะเห็นได้ว่าทั้ง 4 สภาวะมีค่าเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกันมากแทบไม่เห็นความแตกต่างกันเท่าไร

สรุปได้ว่าส่วนใหญ่มีหนี้สินและมีรายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่าย มีส่วนน้อยที่มีการออม (ร้อยละ 20)แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนที่มีน้อยในการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยและเป็นทุนสนับสนุนให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนได้

ตารางที่ 5.4 แสดงภาวะหนี้สินและการออม

ความเพียงพอในการออม	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นถิ่น	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
ไม่เพียงพอมีหนี้	3	8	4	1	16	26.7
เพียงพอไม่มีออม	1	7	8	1	17	28.3
มีการออม	5	3	3	1	12	20.0
มีทั้งเงินออม/หนี้	3	5	5	2	15	25.0
รวม	12	23	20	5	60	100.0

5.1.6 ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกระบบความสัมพันธ์ในชุมชนได้เป็น 2 ระบบคือ 1) ความสัมพันธ์กันในละแวกบ้านใกล้เคียง 2) ความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์กันในละแวกบ้านใกล้เคียง

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจากการสัมภาษณ์สมัยก่อนมีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเล็กๆแยกเป็นกลุ่มๆต่อมา มีการปลูกสร้างบ้านเรือนมากขึ้นเนื่องจากขยายครอบครัวเกิดขึ้น ดังนั้นส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนเป็นที่รู้จักกันดีในชุมชนเนื่องจากอยู่อาศัยกันเป็นระยะเวลาานาน พบว่าความสัมพันธ์ในละแวกบ้าน มีความสัมพันธ์รู้จักกันทั้งชุมชนจำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 46.7) ส่วนใหญ่พบในกลุ่มเรือน พื้นถิ่นและร่วมสมัย จำนวนกลุ่มละ 11 หลังคาเรือน รองลงมาคือรู้จักประมาณ 6-10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 18.3) พบในกลุ่มเรือนร่วมสมัย ที่ไม่รู้จักเลยพบเพียง 1 หลังคาเรือน (ร้อยละ 1.7) ในรูปแบบเรือนพื้นถิ่น

ตารางที่ 5.5 แสดงความสัมพันธ์กับละแวกบ้าน

ความสัมพันธ์ ละแวกบ้าน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
ไม่รู้จักเลย	0	1	0	0	1	1.7
ไม่เกิน 5 หลัง	3	0	0	0	3	5.0
6-10 หลัง	2	4	5	0	11	18.3
11-15 หลัง	2	4	2	1	9	15.0
16-20 หลัง	3	3	2	0	8	13.3
รู้จักทั้งชุมชน	2	11	11	4	28	46.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

2) ความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ

ชุมชนวัดหลังบ้านมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติเนื่องจากบางครอบครัวมีการขยายครอบครัวออกไปซึ่งอาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันจากการศึกษาพบว่า ในกลุ่มเครือญาติสนิทสนมกันมีอยู่ไม่เกิน 5 หลังคาเรือนคือมีตั้งแต่ 2 หลังคาเรือนเป็นต้นไป จำนวน 43 หลังคาเรือน (ร้อยละ 71.7) ของกลุ่มตัวอย่าง พบมากในกลุ่มเรือนพื้นดิน และรองลงมาคือ 6-10 หลังคาเรือน มีจำนวน 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 20) ที่ไม่มีเครือญาติเลย มีจำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.7) ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้เช่า

ตารางที่ 5.6 แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

จำนวนญาติใน ชุมชน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรง ไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
ไม่มีเลย	1	1	2	0	4	6.7
ไม่เกิน 5 หลัง	10	18	12	3	43	71.7
6-10 หลัง	1	4	5	2	12	20.0
มากกว่า 10 หลัง	0	0	1	0	1	1.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ภาพที่ 5.1 แสดงผังความสัมพันธ์แบบกลุ่มเครือญาติในชุมชน

จากการศึกษาระบบความสัมพันธ์ในชุมชน สรุปได้ว่าชุมชนมีระบบความสัมพันธ์อันดีต่อกันในลักษณะที่เป็นกลุ่มเครือญาติ และกลุ่มละแวกบ้านใกล้เคียง หากส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกันในระหว่างกลุ่มเครือญาติ และละแวกบ้าน ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบปะพูดคุยกันมากขึ้น จะช่วยกระชับความสัมพันธ์อันดีต่อกันช่วยให้ชุมชนเกิดความรักและสามัคคีกันทั้งชุมชนก็จะทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาขึ้นได้ เพราะจากความสัมพันธ์อันดีต่อกันประสานให้เกิดความร่วมมือ ความร่วมแรงและความร่วมใจกันทั้งชุมชน

5.2 ทศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

ทศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย สามารถจำแนกได้ 2 ระดับคือ ในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน โดยมีประเด็นในการศึกษาดังต่อไปนี้

- 5.2.1 ทศนคติต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน
- 5.2.2 ทศนคติต่อชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย
- 5.2.3 ทศนคติต่อผู้นำและการรวมกลุ่ม

5.2.1 ทักษะการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มตัวอย่างสามารถจำแนกทัศนคติต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือนได้ดังนี้ 1) ความต้องการการปรับปรุงที่อยู่อาศัย 2) การยอมเพื่อที่อยู่อาศัย 3) ความต้องการ การสนับสนุน 4) การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัย

1). ความต้องการการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาความต้องการ และแผน ที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชนกลุ่มตัวอย่างพบว่าส่วนใหญ่ต้องการปรับปรุง จำนวน 38 หลังคาเรือน (ร้อยละ 63.3) พบในกลุ่มเรือนพื้นดิน 15 หลังคาเรือน เรือนร่วมสมัย 11 หลังคาเรือน เรือนทรงไทย 9 หลังคาเรือน ส่วนที่ไม่ต้องการปรับปรุงจำนวน 22 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นเรือนเรือนร่วมสมัย 9 หลังคาเรือน ทั้งนี้หากเปรียบเทียบกับสภาพที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมจะต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยมากที่สุดคือ จำนวน 23 หลังคาเรือน (ร้อยละ 38.3) ดูตารางที่ 5.9 จากจำนวนหลังที่มีสภาพทรุดโทรมทั้งหมด 31 หลังคาเรือน แต่จากการสังเกตพบว่ามีที่อยู่อาศัยที่อยู่ในสภาพควรปรับปรุงจำนวน 38 หลังคาเรือน (ร้อยละ 63.3) ของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 5.7 แสดงความต้องการการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ความต้องการปรับปรุง	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม่ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
ต้องการปรับปรุง	9	15	11	3	38	63.3
ไม่ต้องการปรับปรุง	3	8	9	2	22	36.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ตารางที่ 5.8 แสดงความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยกับสภาพที่อยู่อาศัย

สภาพที่อยู่อาศัย	ความต้องการปรับปรุง		รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	มีความ ต้องการ	ไม่ต้องการ		
สภาพดี	8	8	16	26.7
สภาพปานกลาง	7	6	13	21.7
สภาพทรุดโทรม	23	8	31	51.7
รวม	38	22	60	100.0

ตารางที่ 5.9 แสดงเปรียบเทียบความต้องการการปรับปรุงกับรายได้ต่อครัวเรือน

ความต้องการปรับปรุง	รายได้/ครัวเรือน (บาท)						รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	น้อยกว่า 5,000	5,001-15,000	15,001-25,000	25,001-35,000	35,001-50,000	50,000 ขึ้นไป		
ต้องการ	3	12	14	6	2	1	38	63.3
ไม่ต้องการ	1	10	6	2	1	2	22	36.7
รวม	4	22	20	8	3	3	60	100.0

ในส่วนของผู้ที่ต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้ปานกลางค่อนข้างน้อย จำนวน 31 หลังคาเรือน (ร้อยละ 51.7) (ดูตารางที่ 5.10) แสดงให้เห็นถึงความสามารถในจ่ายเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองมีค่อนข้างน้อย

2) การออมเพื่อที่อยู่อาศัย

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในส่วนของ การออมเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองพบว่าใหญ่ไม่มีการออม (ดูตารางที่ 5.11) จำนวน 48 หลังคาเรือน ร้อยละ 60) เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจรายได้ครัวเรือนเป็นหลัก พบในรูปแบบเรือนพื้นถิ่น 20 หลังคาเรือน และเรือนร่วมสมัยจำนวน 16 หลังคาเรือน ที่มีการออมมีจำนวน 12 หลังคาเรือน (ร้อยละ 20) ที่มีการออมเพื่อที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีสภาพทางเศรษฐกิจดีและต้องการหาที่อยู่ใหม่ในกลุ่มของที่เช่าที่อยู่อาศัย

ข้อสังเกตหากต้องการให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่เป็นรูปธรรมสามารถคัดเลือกกลุ่มที่มีการออมเพื่อที่อยู่อาศัยและมีความต้องการในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีศักยภาพในการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง

ตารางที่ 5.10 แสดงการออมเพื่อที่อยู่อาศัย

การออมเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัย	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวมจำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้พื้นถิ่น	เรือนร่วมสมัย	เรือนสมัยใหม่		
มีเงินออม	4	3	4	1	12	20.0
ไม่มีเงินออม	8	20	16	4	48	80.0
รวม	12	23	20	5	60	100.0

3) ความต้องการ รับการสนับสนุน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยที่มี ในส่วน ของความต้องการ การสนับสนุน พบว่าส่วนใหญ่ต้องการ สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก(ดูตารางที่ 5.12)จำนวน 51 หลังคาเรือน(ร้อยละ 85) และต้องการสนับสนุนในด้าน ของวัสดุก่อสร้าง(ดูตารางที่ 5.13)จำนวน 38 หลังคาเรือน (ร้อยละ 63.3) รองลงมาเป็นการสนับสนุนเงินกู้เพื่อที่อยู่ อาศัยในดอกเบี้ยที่ต่ำ

ข้อสังเกตพบได้ว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความต้องการรับการสนับสนุนจากทางภาครัฐ ในระบบรัฐอุปถัมภ์ มองภาครัฐสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนได้ มากกว่าการพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาแต่จากการสัมภาษณ์บางกลุ่มตัวอย่าง ให้ข้อคิดเห็นว่า ภาครัฐไม่สามารถที่จะให้ความช่วยเหลือได้ในส่วนของ การสนับสนุนได้ต้องอาศัยคนในชุมชนเอง

ตารางที่ 5.11 แสดงความต้องการ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ความต้องการ รับการสนับสนุน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือนสมัยใหม่		
มีความต้องการ	11	20	16	4	51	85.0
ไม่ต้องการ	1	3	4	1	9	15.0
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ตารางที่ 5.12 รูปแบบของการรับการสนับสนุน

รูปแบบของการ รับการสนับสนุน	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือนสมัยใหม่		
เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ	5	5	5	1	16	26.7
วัสดุก่อสร้าง	8	15	14	1	38	63.3
ความรู้	2	1	1	1	5	8.3
ช่างชำนาญการ	4	2	3	0	9	15.0
ไม่ตอบ	2	3	3	1	9	15.0

4) การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัย

1. **คุณค่าของที่อยู่อาศัย** เป็นทัศนคติเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยของตนเอง แนวคิดในการที่จะอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ให้มีสภาพดี จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยถึงความ ต้องการที่จะอนุรักษ์เห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยของตนเองพบว่าส่วนใหญ่ เห็นว่าควรที่จะอนุรักษ์ไว้ จำนวน 29 หลังคา เรือน (ร้อยละ 48.3)ส่วนที่ไม่ตอบ(ร้อยละ 31.7) เนื่องจากไม่ทราบคุณค่าของที่อยู่อาศัย และไม่มีคุณค่า(ร้อยละ 20) เนื่องจากการบำรุงรักษายาก ข้อสังเกต ในส่วนของทัศนคติของกลุ่มเรือนร่วมสมัยมองว่าที่อยู่อาศัยของตนเองไม่มีคุณค่า ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม แต่มีคุณค่าด้านจิตใจ และจากการสัมภาษณ์บางรายในกลุ่มของเรือนทรงไทยที่มีที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม เห็นว่าต้องมีการซ่อมแซมดูแลรักษาอยู่ตลอดผู้อยู่อาศัยไม่สามารถที่จะซ่อมแซมดูแลรักษาไว้ได้จึงเห็นว่าไม่มีความต้องการที่จะเก็บรักษาไว้ นับว่าเป็นปัญหาในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ให้มีสภาพคงเดิมต่อไปได้ ในอนาคต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควร ตระหนักและให้ความสำคัญและให้ความช่วยเหลือทางออกร่วมกันในการที่จะเก็บรักษาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 5.13 แสดงทัศนคติต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

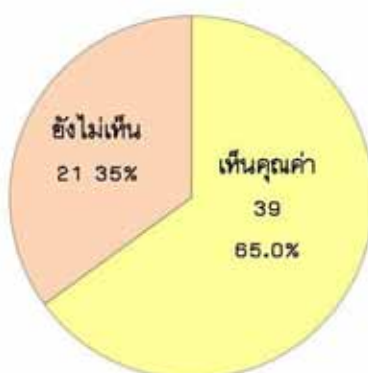
ทัศนคติการอนุรักษ์	รูปแบบที่อยู่อาศัย				รวม จำนวนหลัง	ร้อยละ
	เรือนทรงไทย	เรือนไม้ พื้นดิน	เรือนร่วม สมัย	เรือน สมัยใหม่		
มีคุณค่า	9	15	3	2	29	48.3
ไม่มีคุณค่า	2	3	6	1	12	20.0
ไม่ตอบ	1	5	11	2	19	31.7
รวม	12	23	20	5	60	100.0

ภาพที่ 5.2 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีสภาพทรุดโทรม

2. **คุณค่าของการอยู่อาศัยร่วมกัน** จากการสัมภาษณ์ในทัศนคติต่อการอยู่อาศัยร่วมกันได้สอบถามถึงความสัมพันธ์ในอดีตกับปัจจุบันว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรพบว่าส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันในอดีตมีการอยู่อาศัยเป็นกลุ่มเล็กๆแต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันซึ่งพาคาศัยกันไปมาหาสู่กันได้โดยสะดวก ในส่วนของปัจจุบันมีความสัมพันธ์น้อย อยู่อาศัยต่างคนต่างอยู่ แต่มีการรวมกลุ่มเป็นชุมชนมากขึ้นมีการทำกิจกรรมมากขึ้นพบว่าส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของการอยู่อาศัยร่วมกัน จำนวน 39 ราย(ร้อยละ 65) และยังไม่เห็นคุณค่าจำนวน 21 ราย(ร้อยละ 35)

แผนภูมิที่ 5.5 แสดงสัดส่วนการเห็นคุณค่าของการอยู่อาศัยร่วมกัน

5.2.2 ทัศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างสามารถจำแนกประเด็นในทัศนคติต่อการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในระดับชุมชน ได้ดังนี้

- 1) ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย
- 2) เอกลักษณ์ของชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัย
- 3) ความภาคภูมิใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน
- 4) ความต้องการ ในการฟื้นฟูชุมชน
- 5) รูปแบบในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย
- 6) องค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชน

1) ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน พบว่าผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน จำนวน 39 ราย(ร้อยละ 65) และที่ที่มีความเข้าใจ จำนวน 21 ราย(ร้อยละ 35) ส่วนใหญ่ที่ตอบให้ความหมาย คือการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยการรื้อฟื้นของที่มีคุณค่าในชุมชน

เช่นเรือนทรงไทย ประเพณีอันดีงาม เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มีเพียงส่วนน้อยที่ตอบได้ตรงประเด็น แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจมีน้อยอยู่ในชุมชน

ข้อสังเกต จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการนวัตกรรมเคหะชุมชน อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอจะสามารถอธิบายได้ถึง ความหมาย คุณค่า และเอกลักษณ์ของชุมชนในการที่จะฟื้นฟูชุมชนซึ่งหากส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ก็จะช่วยเพิ่มศักยภาพในด้านความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชนให้กับผู้อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น

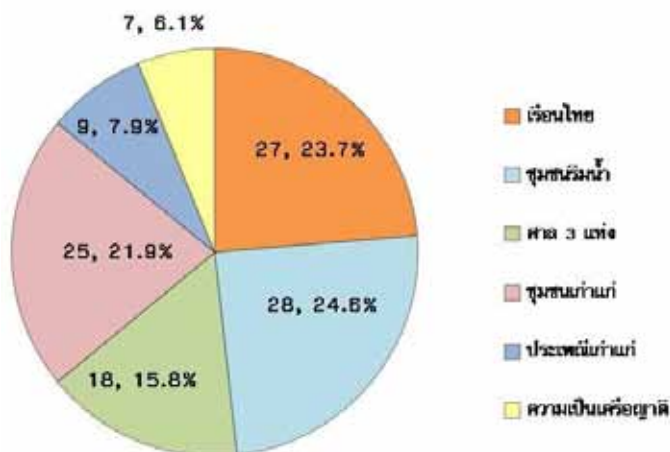
แผนภูมิที่ 5.6 แสดงสัดส่วนความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูชุมชน

2) เอกลักษณ์ของชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัย

ด้านเอกลักษณ์ในชุมชนโดยการสอบถามเป็นคำถามปลายเปิดโดยเปิดโอกาสให้ผู้อยู่อาศัยสามารถเลือกตอบ พบว่าส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นเอกลักษณ์คือเป็นชุมชนริมน้ำที่มีเรือนทรงไทยเป็นเอกลักษณ์ และความเก่าแก่ของชุมชนที่อยู่อาศัยกันมาอย่างยาวนาน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน รองลงมาคือมีศาลพ่อปู่ 3 ศาลอยู่ห้วงกลางและท้ายชุมชน.

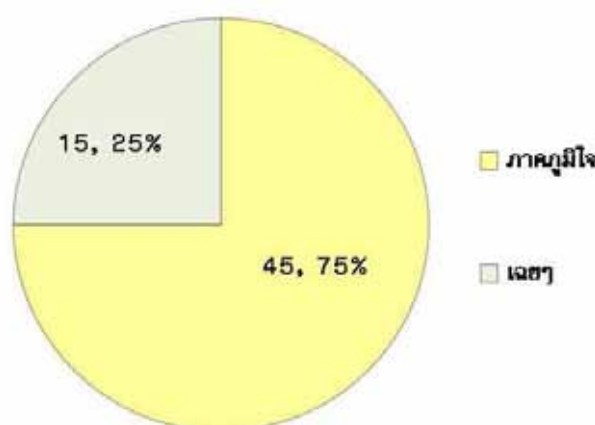
แผนภูมิที่ 5.7 แสดงสัดส่วนเอกลักษณ์ของชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

3) ความภาคภูมิใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความภาคภูมิใจในถิ่นฐานและชุมชนของที่ตนอาศัยอยู่ พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชน จำนวน 45 ราย (ร้อยละ 75) และ 15 ราย (ร้อยละ 25) รู้สึกเฉยๆ ไม่มี ความรู้สึกภาคภูมิใจอะไร ส่วนที่มีความภาคภูมิใจให้เหตุผลว่าเพราะเป็นคนในชุมชนเกิดและโตในชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่เด็ก จึงมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชน ส่วนที่มีความรู้สึกเฉยๆมีความเห็นว่าเป็นเรื่องปกติไม่ ความรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ต้องภาคภูมิใจและเห็นความสำคัญมากนัก สรุปได้ว่าคนในชุมชนยังมีความรู้สึกและ ภาคภูมิใจในภูมิหลังของชุมชน มีความรักและผูกพันต่อถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นส่วนที่ส่งเสริม ศักยภาพ น ด้าน ทัศนคติความรัก ห่วงแหน ภาคภูมิใจ ในเอกลักษณ์ชุมชน

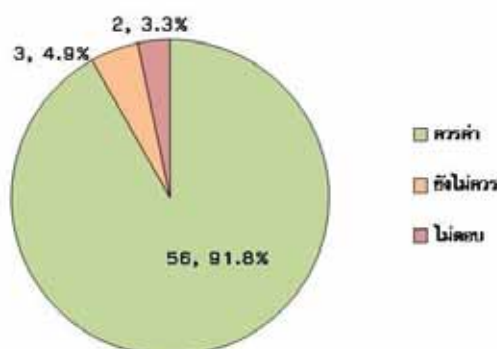
แผนภูมิที่ 5.8 แสดงสัดส่วนความภาคภูมิใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

4) ทัศนคติต่อความต้องการในการฟื้นฟูชุมชน

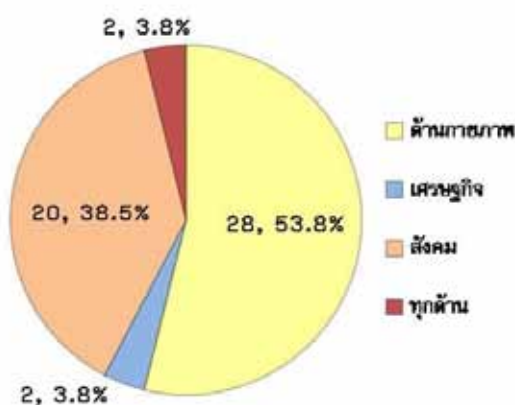
จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนในกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าชุมชนควรค่าแก่การ ฟื้นฟูชุมชนจำนวน 56 ราย (ร้อยละ 91.8) และยังไม่ควร 3 ราย (ร้อยละ 4.9) ในส่วนที่เห็นว่าชุมชนควรค่าแก่การฟื้นฟู เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ริมน้ำมีบ้านทรงไทยที่เป็นเอกลักษณ์ในควมมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและ สถาปัตยกรรม จึงเห็นว่าชุมชนควรค่าแก่การฟื้นฟูชุมชน ส่วนที่ไม่เห็นด้วยให้เหตุผลว่าชุมชนยังไม่ควรฟื้นฟูเนื่องจาก ยังไม่มีการรวมกลุ่มในด้านต่างๆที่เพียงพอ ต้องเริ่มจากคนในชุมชนเองเป็นสำคัญ

แผนภูมิที่ 5.9 แสดงสัดส่วนทัศนคติต่อการกรกรฟื้นฟูชุมชน

ความต้องการการฟื้นฟูต้องการให้ฟื้นฟูด้านกายภาพก่อน จำนวน 28 ราย(ร้อยละ 53.8)รองลงมาคือด้านสังคม จำนวน 20 ราย(ร้อยละ 38.5) เศรษฐกิจ และทุกด้าน อย่างละ จำนวน 2 ราย(ร้อยละ 3.8) ด้านกายภาพที่ต้องการการฟื้นฟูได้แก่ทางเดินและการเชื่อมต่อในชุมชน ที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรม น้ำกัดเซาะตลิ่ง และสภาพแวดล้อม ด้านสังคมควรฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน เนื่องจากปัญหาความสามัคคีและยาเสพติด

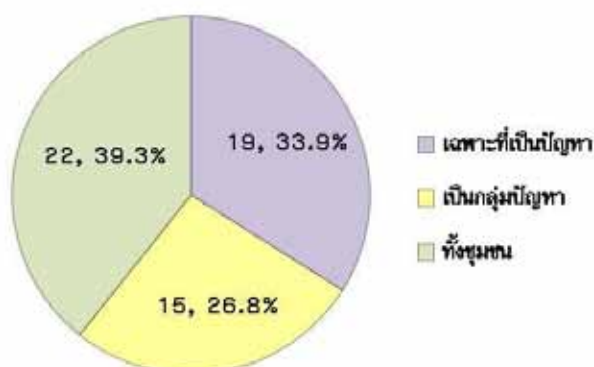
แผนภูมิที่ 5.10 แสดงสัดส่วนความต้องการในการฟื้นฟูชุมชนด้านต่างๆ

5) ด้านรูปแบบการฟื้นฟู

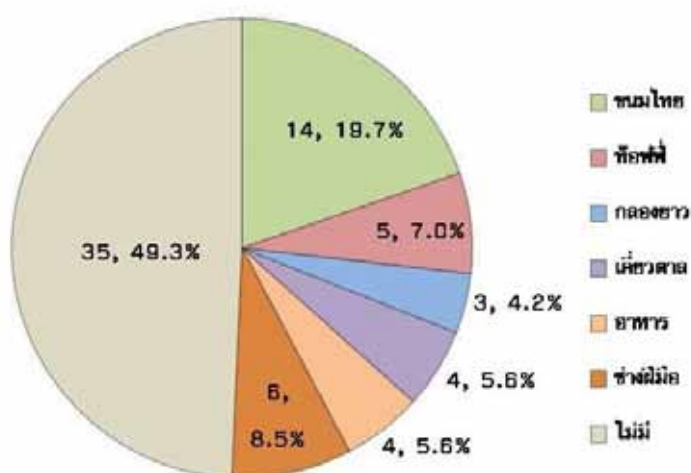
ต้องการการฟื้นฟูทั้งชุมชน 22 ราย(ร้อยละ 39.3) ฟื้นฟูเฉพาะที่เป็นปัญหา จำนวน 19 ราย(ร้อยละ 33.9) และฟื้นฟูเฉพาะกลุ่มปัญหา จำนวน 15 ราย(ร้อยละ 26.8) จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยยังมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่อันเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการฟื้นฟูชุมชนโดยส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นการปรับปรุงให้ดีขึ้นมากกว่าการรื้อฟื้นสิ่งที่มีคุณค่าในอดีตทุกด้านหรือรักษาส่งที่มีคุณค่าในชุมชนให้คงอยู่จึงมีความเห็นที่แตกต่างกัน หากแต่การที่จะฟื้นฟูชุมชนให้ประสบผลได้นั้น ต้องร่วมกันทั้งชุมชนและฟื้นฟูในทุกๆด้านไปพร้อมกัน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าต้องอาศัยระยะเวลาและการทำความเข้าใจกับชุมชนให้มากกว่าการสัมภาษณ์ในช่วงระยะเวลาอันสั้น

แผนภูมิที่ 5.11 แสดงสัดส่วนรูปแบบการฟื้นฟูชุมชน

6) **ด้านภูมิปัญญาในชุมชน** จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนในการสอบถามว่าชุมชนมีภูมิปัญญาใดบ้างส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าชุมชนมีภูมิปัญญาใดบ้าง จำนวน 35 ราย(ร้อยละ 49.3) ที่คิดว่ามีคือการทำขนมไทย จำนวน 14 ราย(ร้อยละ 19.7) รองลงมาคือ ช่างฝีมือ จำนวน 6 ราย(ร้อยละ 8.5) ขนมท้อพีพี จำนวน 5 ราย(ร้อยละ 7.0) โดยที่ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในด้านภูมิปัญญาของชุมชน

แผนภูมิที่ 5.12 แสดงสัดส่วนภูมิปัญญาในชุมชน

5.2.3 ทักษะต่อผู้นำและการรวมกลุ่ม

จากการสัมภาษณ์ในทัศนคติต่อผู้นำและการรวมกลุ่มสามารถแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

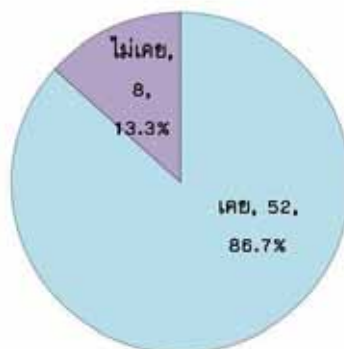
1) การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม 2) ผู้นำและองค์กรชุมชน

1) การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม

สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นได้แก่ 1.การร่วมกิจกรรม 2. การมีส่วนร่วม 3.การรวมกลุ่มออกม
ทรัพยากร 4. การประชาสัมพันธ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

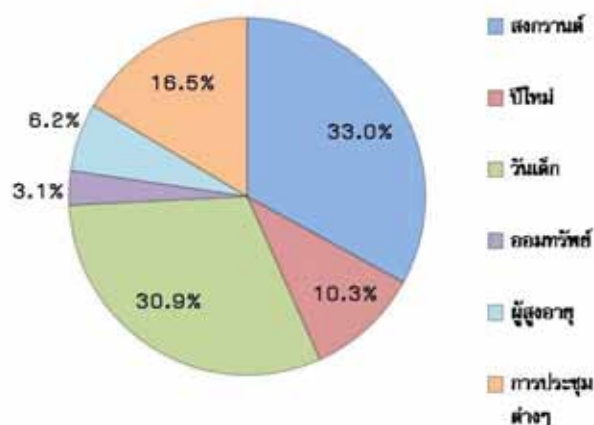
1. **การร่วมกิจกรรม** จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในด้านการร่วมกิจกรรมต่างๆพบว่าส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 52 ราย (ร้อยละ 86.7) และไม่เคยเข้าร่วม จำนวน 8 ราย (ร้อยละ 13.3) (ดูแผนภูมิที่ 5.16) ส่วนที่ไม่เคยเข้าร่วมส่วนใหญ่ผู้ที่เข้าฟังมาอยู่อาศัยไม่กี่ปีหรือผู้ที่มีอายุมากแล้วการที่จะไปร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งนั้นลำบาก

แผนภูมิที่ 5.13 แสดงการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้อาศัยในชุมชน

ลักษณะของกิจกรรมที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านประเพณีวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ วันเด็ก และการประชุมต่างๆรวมถึงกิจกรรมตรวจสุขภาพของ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน(อสม.) ด้วย(สัดส่วนตาม แผนภูมิที่ 5.14)

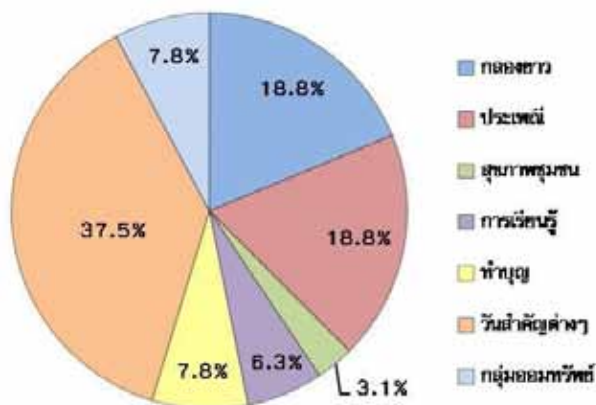
แผนภูมิที่ 5.14 แสดงลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วม

ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับด้านกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนพบว่ากิจกรรมที่ผู้อยู่อาศัยคิดว่า เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุดคือ กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ (ร้อยละ 37.5) รองลงมาคือกิจกรรมกลองยาวและ กิจกรรมด้านประเพณีในชุมชน (ร้อยละ 18.8) เช่นการทำบุญกลางบ้านทำบุญศาลเป็นต้น และกิจกรรมการทำบุญ

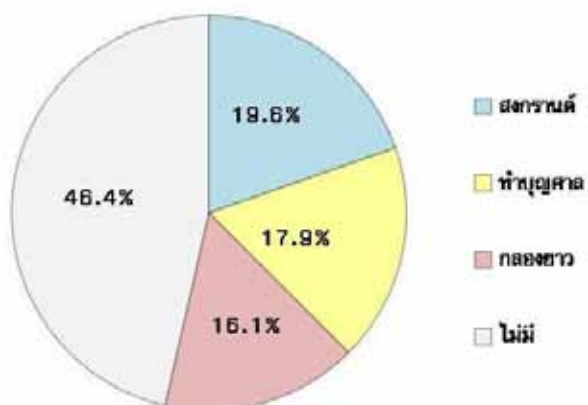
ตามวัดต่างๆ กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และกิจกรรมสุขภาพชุมชน (ดูแผนภูมิที่ 5.15) ตามลำดับเป็นต้น

แผนภูมิที่ 5.15 แสดงกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

จากการสอบถามในด้านกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนพบว่าส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าชุมชนยังไม่มีกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ร้อยละ 46.4 ที่คิดว่ากิจกรรมสงกรานต์เป็นเอกลักษณ์ ร้อยละ 19.6 กิจกรรมทำบุญศาล ร้อยละ 17.9 และกิจกรรมกลองยาว ร้อยละ 16.1 ตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังมีความเข้าใจในเอกลักษณ์ของชุมชนค่อนข้างน้อยจึงตอบว่าไม่มีเป็นส่วนใหญ่ แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยชุมชนมีประเพณีการทำบุญศาลกลางบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยึดโยงความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น หากขาดประเพณีนี้ไปแล้วชุมชนอาจจะขาดความสัมพันธ์ขาดการร่วมแรงร่วมใจในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนนับว่าเป็นศักยภาพด้านวัฒนธรรมที่มีมานานแล้ว

แผนภูมิที่ 5.16 แสดงกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

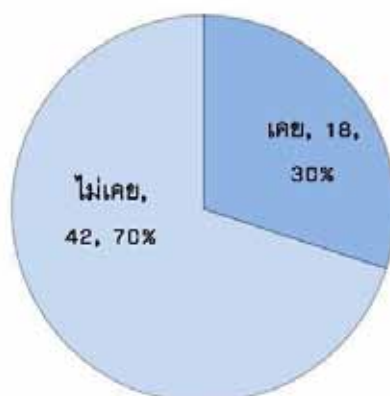

ภาพที่ 5.3 แสดงกิจกรรมประเพณีทำบุญสงกรานต์ที่สืบทอดต่อกันมา

2. **ด้านการมีส่วนร่วม** จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมหรือแสดงความคิดเห็นในแต่ละครั้ง พบว่าส่วนใหญ่ไม่เคยแสดงความคิดเห็นหรือเป็นเพียงการยกมือออกเสียงในการประชุมแต่ละครั้ง จำนวน 42 ราย(ร้อยละ70) และในส่วนที่เคยแสดงความคิดเห็นจะอยู่กลุ่มของคณะกรรมการชุมชนหรือเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ จำนวน 18 ราย(ร้อยละ 30) จากการสังเกตในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งของชุมชนจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นเด็กและผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ซึ่งว่างจากการทำงานเข้าร่วมทำให้การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะในการทำกิจกรรมในอันที่จะส่งเสริมศักยภาพของชุมชนน้อยลงไปด้วย การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่ในวัยที่จะเป็นกำลังสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยให้ประสบผลสำเร็จจึงมีน้อย เนื่องจากการมีส่วนร่วมในทุกๆด้านจะเป็นส่วนที่สำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาและ

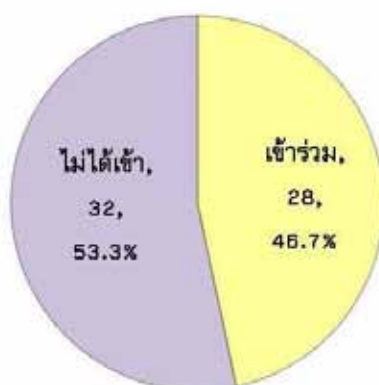
ข้อสังเกตจากการสังเกตเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งของผู้อยู่อาศัยมีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็นแต่ละกิจกรรมน้อย เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยเห็นควรว่า ควรสร้างบรรยากาศแบบไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยกันเฉพาะ กลุ่มเล็กๆก่อนแล้วจึงขยายกลุ่มเพื่อให้ชาวชุมชนเกิดความคุ้นเคยในการแสดงความคิดเห็น และเกิดความรู้สึกร่วมไปกับบรรยากาศการพูดคุยมากกว่าการเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นในเวทีใหญ่ที่เป็นลักษณะทางการมากเกินไป

แผนภูมิที่ 5.17 การแสดงคิดเห็นในการประชุม

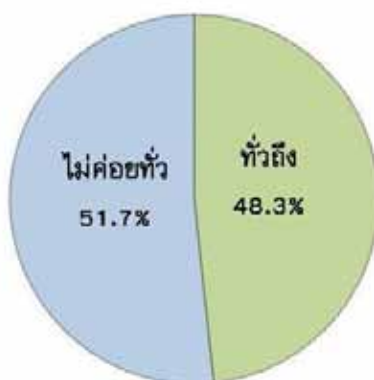
3. การรวมกลุ่มออมทรัพย์ ในส่วนของการรวมกลุ่มออมทรัพย์ ในอันจะเป็นประโยชน์ในการใช้จ่ายและเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่างๆในแต่ละครัวเรือนและชุมชน ได้เริ่มมีการก่อตั้งมาได้ระยะเวลาหนึ่ง พบว่าในกลุ่มตัวอย่างมีผู้เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ (ดูแผนภูมิ 5.18) จำนวน 28 ราย(ร้อยละ46.7) และที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 32 ราย(ร้อยละ 53) ส่วนที่ยังไม่เข้าร่วมให้ความเห็นว่าเนื่องจากเพิ่งเริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ยังไม่แน่ใจในเรื่องการบริหารจัดการและยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งกลุ่มจึงยังไม่เข้าร่วมกลุ่ม และบางรายไม่ทราบว่ามีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ในการจัดตั้งเป็นการจัดตั้ง 2 กลุ่มคือ กลุ่มออมวันละบาท และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบโดยทั่วถึงและชี้แจงวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนในการจัดตั้งกลุ่ม ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสามารถนำเครื่องมือการออมมาใช้ในการแก้ปัญหาในชุมชนได้ขึ้นอยู่กับบริหารจัดการและต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใสตรวจสอบได้ หากส่งเสริมกระบวนการนี้ให้เข้มแข็งก็จะสามารถแก้ปัญหาทุกด้านในชุมชนได้อย่างไม่ยากเย็น

แผนภูมิที่ 5.18 แสดงการเข้าร่วมกิจกรรมออมทรัพย์

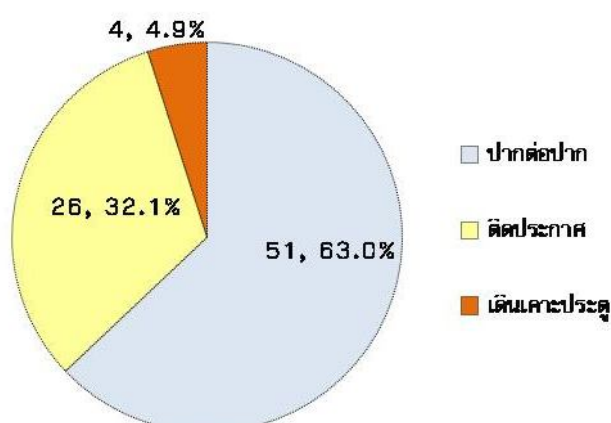

4. การประชาสัมพันธ์ เป็นการศึกษาถึงการติดต่อสื่อสารในชุมชนว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดเพื่อแสดงถึงความเอาใจใส่ความพร้อมและ การกระตือรือร้นของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในด้านการประชาสัมพันธ์ จากการสัมภาษณ์พบว่าความเห็นไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าไม่ค่อยทั่วถึง ร้อยละ 51.7 และทั่วถึง ร้อยละ 48.3 ที่เห็นว่าไม่ค่อยทั่วถึงส่วนใหญ่เป็นเพียงการบอกปากต่อปากซึ่งข้อมูลอาจตกหล่น และมีการติดประกาศซึ่งต้องเป็นผู้ที่สนใจจริงๆในการที่จะรับข้อมูลข่าวสารโดยส่วนใหญ่ในแต่ละพื้นที่ในชุมชนจะมีตัวแทนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ถ้าพบเจอกันก็จะบอกต่อกันทำให้บางครั้งได้ข้อมูลข่าวสารอาจไม่ครบถ้วน

แผนภูมิที่ 5.19 แสดงทัศนคติเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์

แผนภูมิที่ 5.20 แสดงรูปแบบการประชาสัมพันธ์

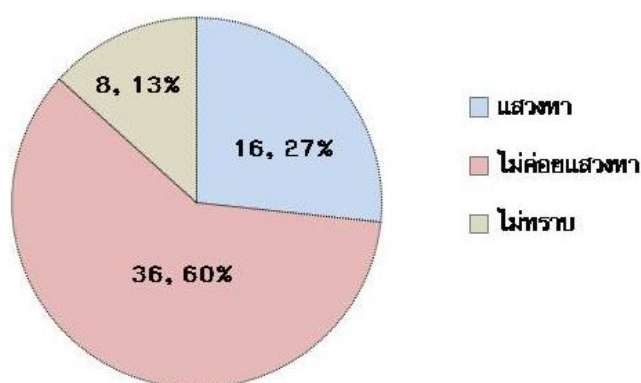
2) ผู้นำและองค์กรชุมชน

เนื่องจากผู้นำจะมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้การฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสอบถามทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อผู้นำและกรรมการชุมชน และจากการสัมภาษณ์สามารถแบ่งประเด็นออกได้ ดังนี้

1. การแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกและภายในชุมชน
2. ความเชื่อมั่นต่อผู้นำและกรรมการชุมชน
3. ความต้องการลักษณะผู้นำ
4. ความร่วมมือจากภายนอกและภายในชุมชน
5. บุคคลและหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชน
6. ความต้องการในอนาคตของชุมชน

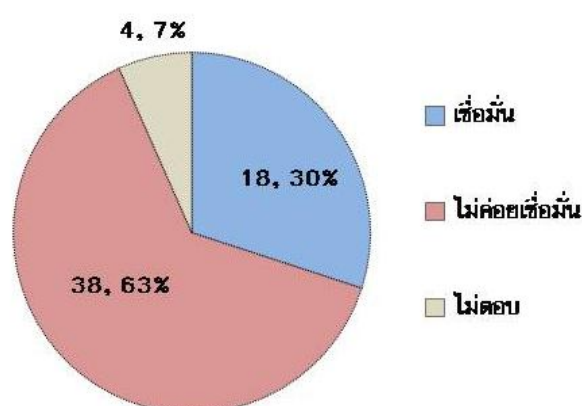
1. การแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกและภายในชุมชน จากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นว่าผู้นำไม่ค่อยแสดงออกและแสวงหาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเท่าที่ควร จำนวน 36 ตัวอย่าง (ร้อยละ 60) และที่เห็นว่ามี การแสวงหาความช่วยเหลือ จำนวน 16 ตัวอย่าง (ร้อยละ 27) และไม่ทราบอยู่ 8 ตัวอย่าง (ร้อยละ 13) และจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนพบว่าผู้นำใน ความเข้าใจของชุมชนเป็นผู้นำที่เป็นที่ยอมรับกันเป็นเฉพาะกลุ่มและเป็นการแต่งตั้งกันเองในชุมชนโดยไม่มีการเลือกตั้งหากไม่มีคู่แข่งและไม่ผลตอบแทนเนื่องจากผู้นำไม่ได้แต่งตั้งเป็นทางการเป็นความสมัครใจเข้ามาบริหารจัดการในชุมชนเพียงเท่านั้น และเนื่องจากไม่มีผู้เสนอชื่อผู้นำเพิ่มเติมจึงเป็นโดยการแต่งตั้งกันภายในชุมชน

แผนภูมิที่ 5.21 แสดงการแสวงหาความช่วยเหลือ

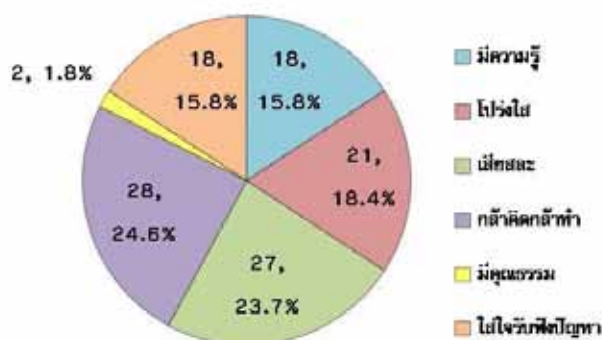
2. ความเชื่อมั่นในผู้นำ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้นำเป็นลักษณะที่เป็นโดยตำแหน่งชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า มีความไม่ค่อยเชื่อมั่น จำนวน 38 ตัวอย่าง (ร้อยละ 63) และเชื่อมั่น จำนวน 18 ตัวอย่าง (ร้อยละ 30) และไม่ตอบ จำนวน 4 ตัวอย่าง (ร้อยละ 7) ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าผู้นำไม่ค่อยแสดงออก

แผนภูมิที่ 5.22 แสดงความเชื่อมั่นในผู้นำ

3. **ความต้องการลักษณะของผู้นำ** จากการสัมภาษณ์การแสวงหาและความเชื่อมั่นของผู้นำพบว่าส่วนใหญ่มีความต้องการอยากเห็นลักษณะของผู้นำที่กล้าแสดงออก กล้าคิดกล้าทำ และเสียสละ (ร้อยละ 24) รองลงมาคือโปร่งใส (ร้อยละ 18) และมีความรู้และใส่ใจรับฟังปัญหาร้อยละ 16 (ดูแผนภูมิที่ 5.23)

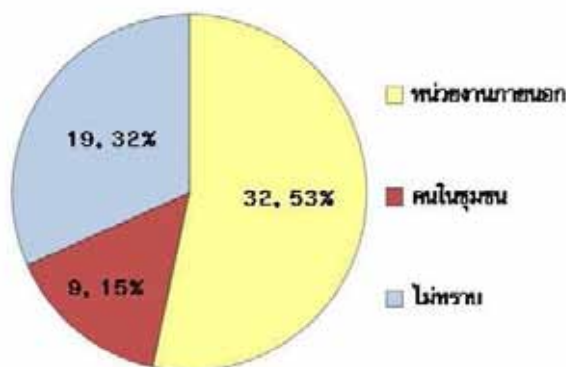
แผนภูมิที่ 5.23 แสดงสัดส่วนลักษณะของผู้นำที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนต้องการ

4. **ความร่วมมือจากภายนอกและภายในชุมชน** จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มตัวอย่างในเรื่องทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการที่จะขอความร่วมมือจากบุคคลใดบ้างในการแสวงหาความร่วมมือในการที่จะฟื้นฟูชุมชนให้ประสบความสำเร็จ พบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นว่าจะขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกมากกว่าจำนวน 32 ราย (ร้อยละ 53) รองลงมาคือ ไม่ทราบจะขอความร่วมมือจากใครได้บ้าง จำนวน 19 ราย (ร้อยละ 32) และ คิดว่าเป็นคนในชุมชนเอง จำนวน 9 ราย (ร้อยละ 15) (ดูแผนภูมิที่ 5.24)

ข้อสังเกต พบว่าส่วนใหญ่เห็นความสำคัญ การรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมากกว่าการเห็นความสำคัญของศักยภาพของคนในชุมชนเองในการที่จะขอช่วยเหลือและความร่วมมือในการฟื้นฟูชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

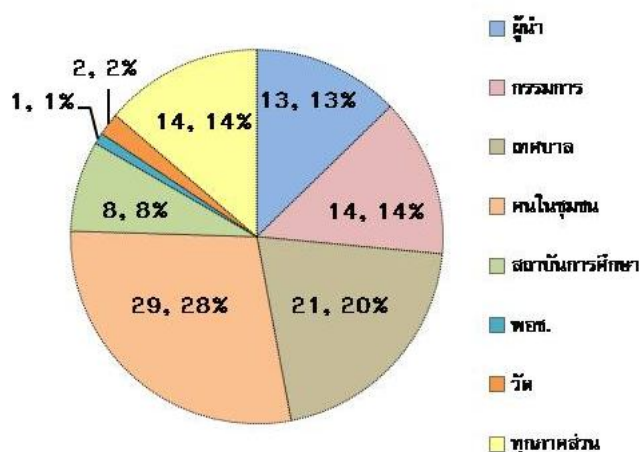
แผนภูมิที่ 5.24 แสดงสัดส่วนทัศนคติในการที่จะขอความร่วมมือ

5. บุคคลและหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชน จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบุคคลที่จะมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนให้ประสบความสำเร็จ พบว่าส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า คนในชุมชนเองจำนวน 29 ราย (ร้อยละ 28) เทศบาล หน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 21 ราย (ร้อยละ 20) ทุกภาคส่วน และผู้นำกรรมการชุมชนจำนวน 14 ราย(ร้อยละ 14) และ สถาบันการศึกษา จำนวน 8 ราย(ร้อยละ 8) เป็นต้น

ข้อสังเกต พบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังมีความเห็นว่าการฟื้นฟูชุมชนจะต้องเริ่มจากคนในชุมชนเป็นอันดับแรกเป็นปัญหาของชุมชนของตนเองต้องแก้ไขด้วยตัวเองเป็นสำคัญ แต่ยังมีความต้องการความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่บ้างเช่น เทศบาล และสถาบันการศึกษา เป็นต้น ซึ่งโดยหลักของการฟื้นฟูโดยชุมชนเป็นหลักแล้วต้องเริ่มจากภายในชุมชนหากชุมชนมรรการรวมตัวพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกันมากขึ้นมีการแสดงออกถึงความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกันทั้งชุมชนมากขึ้นก็จะทำให้เกิดกระบวนการ สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกก็จะตามมาอีกมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป็นสำคัญในการแก้ปัญหาในเบื้องต้นก่อน

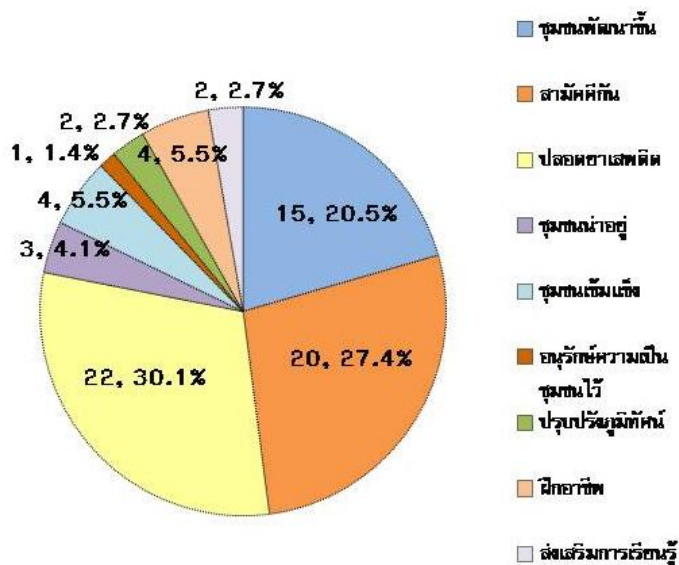
แผนภูมิที่ 5.25 แสดงสัดส่วนบุคคลที่ควรมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชน

6. ความต้องการในอนาคตของชุมชน เป็นการสอบถามถึงความต้องการในอนาคตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อสอบถามทัศนคติและความต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงอะไรในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจำนวน 60 ตัวอย่างพบว่าส่วนใหญ่ อยากเห็นชุมชน ปลอดภัยเสพติด ร้อยละ 30.1 รองลงมาคือ อยากให้ชาวชุมชนมีความสามัคคีกัน ร้อยละ 27.4 ลำดับสามคือ อยากเห็นชุมชนมีการพัฒนา ร้อยละ 20.5 ลำดับสี่ คือ อยากให้มีการฝึกอาชีพ และ เป็นชุมชนเข้มแข็ง น่าอยู่ ร้อยละ 5.5 ลำดับห้าอยากให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์และส่งเสริมการเรียนรู้ ร้อยละ 2.7 และสุดท้าย อยากให้อนุรักษ์คงความเป็นชุมชนเอาไว้ ร้อยละ 1.4

ข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่เป็นความต้องการด้านสังคมมากกว่าได้แก่ ชุมชนปลอดภัยเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญในหลายๆชุมชน และอยากให้ชุมชนมีความสามัคคี รองลงมาคือด้านกายภาพ ที่ต้องการเห็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับชุมชน และเศรษฐกิจ

แผนภูมิที่ 5.26 แสดงความต้องการเห็นชุมชนในอนาคต

5.3 ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาทั่วไปในชุมชน

จากการสำรวจ การสังเกตและการสัมภาษณ์สามารถแบ่งแยกปัญหาที่อยู่อาศัยและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยในชุมชน ออกได้เป็น 2 ประเด็นได้แก่

5.3.1 ปัญหาที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน

5.3.2 ปัญหา และทัศนคติในระดับชุมชน

5.3.1 ปัญหาที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ สามารถจำแนกปัญหาที่อยู่อาศัยในระดับครัวเรือน ออกได้เป็น 4 ประเด็นได้แก่

- 1) ปัญหาที่อยู่อาศัยได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ
- 2) ปัญหาส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ
- 3) ปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมมีสภาพทรุดโทรมต้องการ การซ่อมแซม
- 4) ปัญหาที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้

1) ปัญหาที่อยู่อาศัยได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์พบที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะตลิ่งและที่อยู่อาศัยจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 28.33) ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง มีทั้งการกัดเซาะตลิ่งและการกัดเซาะตัวเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยริมน้ำที่ตั้งอยู่ชิดติดคลองแม่กลองจากการสัมภาษณ์พบที่

อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบแล้วที่ดินหายไปบ้างแล้วแล้วมีการรื้อย้ายของที่อยู่อาศัยมาเป็นระยะกลุ่มที่อยู่อาศัยที่มีฐานะหน่อยก็จะมีวิธีการแก้ปัญหาโดยการสร้างเขื่อนแข็งป้องกันตลิ่งพัง รูปแบบที่อยู่อาศัยที่พบเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยเรือนไทย จำนวน 5 หลังคาเรือน(ร้อยละ 29.4) เรือนพื้นดิน และเรือนร่วมสมัย จำนวนละ 5 หลังคาเรือน (ร้อยละ 29.4) เรือนสมัยใหม่ จำนวน 2 หลังคาเรือน(ร้อยละ 11.8)

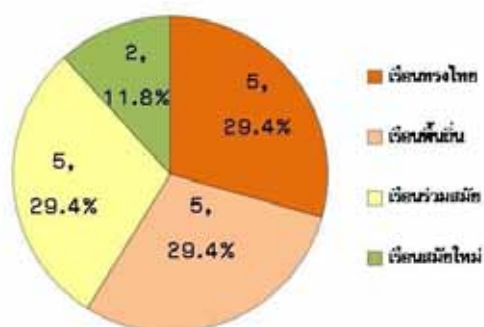

ภาพที่ 5.4 แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ

ภาพที่ 5.5 แสดงที่อยู่อาศัยที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ

แผนภูมิที่ 5.27 แสดงสัดส่วนรูปแบบที่อยู่อาศัยที่ได้ผลกระทบจากน้ำกัดเซาะ

2) ปัญหาส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

จากการสำรวจ สังเกต และการสัมภาษณ์พบที่อยู่อาศัยที่ส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะอยู่จำนวน 15หลังคาเรือน (ร้อยละ 25) ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีที่อยู่รูปแบบพื้นถิ่น จำนวน 9 หลังคาเรือน (ร้อยละ 52.9) เรือนทรงไทย จำนวนอย่างละ 4 หลัง (ร้อยละ 23.5) ลักษณะที่พบคือ บ่อเกรอะบ่อซึม ที่ไม่ได้มาตรฐานอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ลำราง ระบายน้ำ แสงสว่าง การระบายอากาศ และความสะอาด ไม่เพียงพอ เนื่องจากวัสดุที่ใช้ไม่ถาวรเช่นสังกะสี ตำแหน่งใกล้แหล่งน้ำได้รับผลกระทบจากน้ำขึ้นน้ำลงอยู่ติดดินเกิดปัญหาส้วมเต็มบางขณะเป็นต้น

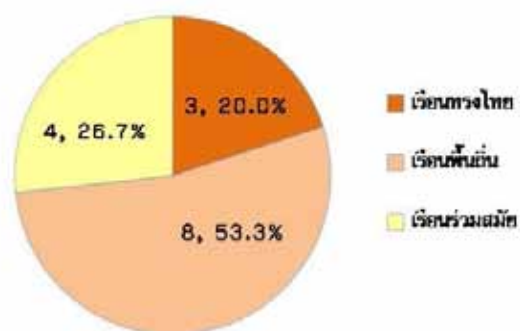

ภาพที่ 5.6. แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

ภาพที่ 5.7 แสดงที่อยู่อาศัยที่ส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

แผนภูมิที่ 5.28 แสดงสัดส่วนรูปแบบที่อยู่อาศัยที่ส้วมและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

3) ปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมขาดการดูแลรักษา

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์สามารถ สรุปปัญหาและความต้องการของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีปัญหาสภาพทรุดโทรมต้องการที่จะซ่อมแซมได้จำนวน 14 หลังคาเรือน (ร้อยละ 23.33) จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด พบว่าเป็นรูปแบบทรงไทยจำนวน 11 หลังคาเรือน (ร้อยละ 65 ของกลุ่มปัญหา) และเรือนพื้นถิ่น 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 35 ของกลุ่มปัญหา) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมตาม

กาลเวลาต้องมีการซ่อมแซมบำรุงรักษาทุกปีในกลุ่มของผู้เช่า ไม่มีความสามารถที่จะซ่อมแซมเองได้เนื่องจากไม่ได้เป็นเจ้าของหรือบางหลังมีแต่ผู้สูงอายุอยู่อาศัยก็จะสามารถซ่อมแซมเองได้ทั้งยังต้องใช้ช่างที่มีความชำนาญในการซ่อมแซมบางหลังที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็จะปล่อยให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

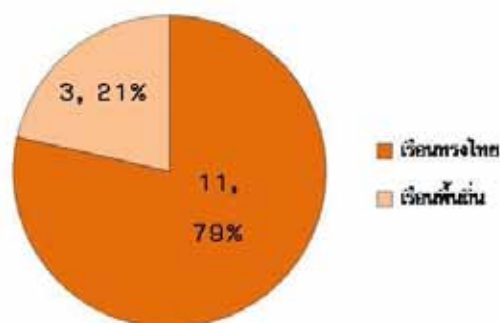

ภาพที่ 5.8 แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าต้องการซ่อมแซม

ภาพที่ 5.9 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมขาดการดูแลรักษา

แผนภูมิที่ 5.29 แสดงสัดส่วนรูปแบบที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าต้องการการซ่อมแซม

4) ปัญหาที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ พบปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมและเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเองได้ อยู่จำนวน 31 หลังคาเรือน (ร้อยละ 51.7) ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง พบกลุ่มรูปแบบเรือนพื้นถิ่น จำนวน 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 48.4) เรือนร่วมสมัย 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 32.3) และเรือนทรงไทย 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 19.3) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นวัสดุไม้ที่มีลักษณะพุพังและทรุดตัวทางด้านโครงสร้างทำให้ไม่แข็งแรง หลังคาที่ส่วนใหญ่เป็นสังกะสีที่เป็นสนิมแล้วก็มักจะมีการรั่วซึมที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรมอีกกลุ่มคือกลุ่มเช่าที่อยู่อาศัย ที่ผู้อยู่อาศัยไม่สามารถซ่อมแซมเองได้เนื่องจากความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย และจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยบางหลังพบว่าทางเจ้าของที่อยู่อาศัยเองห้ามให้มีการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของตน บางหลังใช้วัสดุชั่วคราวที่ไม่แข็งแรง เช่น กระเบื้องแผ่นเรียบ ทำให้ง่ายต่อการชำรุดผุพังเมื่ออายุการใช้งานมากขึ้น ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งคือผู้อยู่อาศัยไม่มีเงินออมเพื่อการซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองเนื่องจาก ด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่

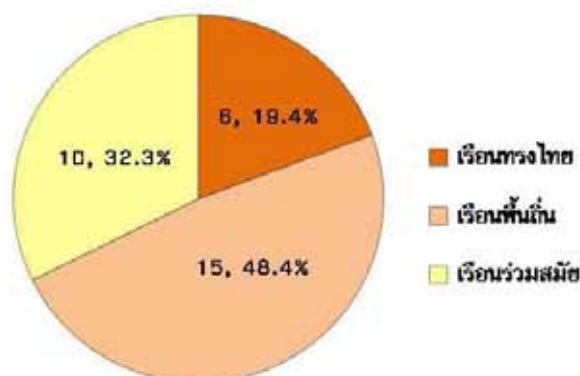

ภาพที่ 5.10 แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้

ภาพที่ 5.11 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้

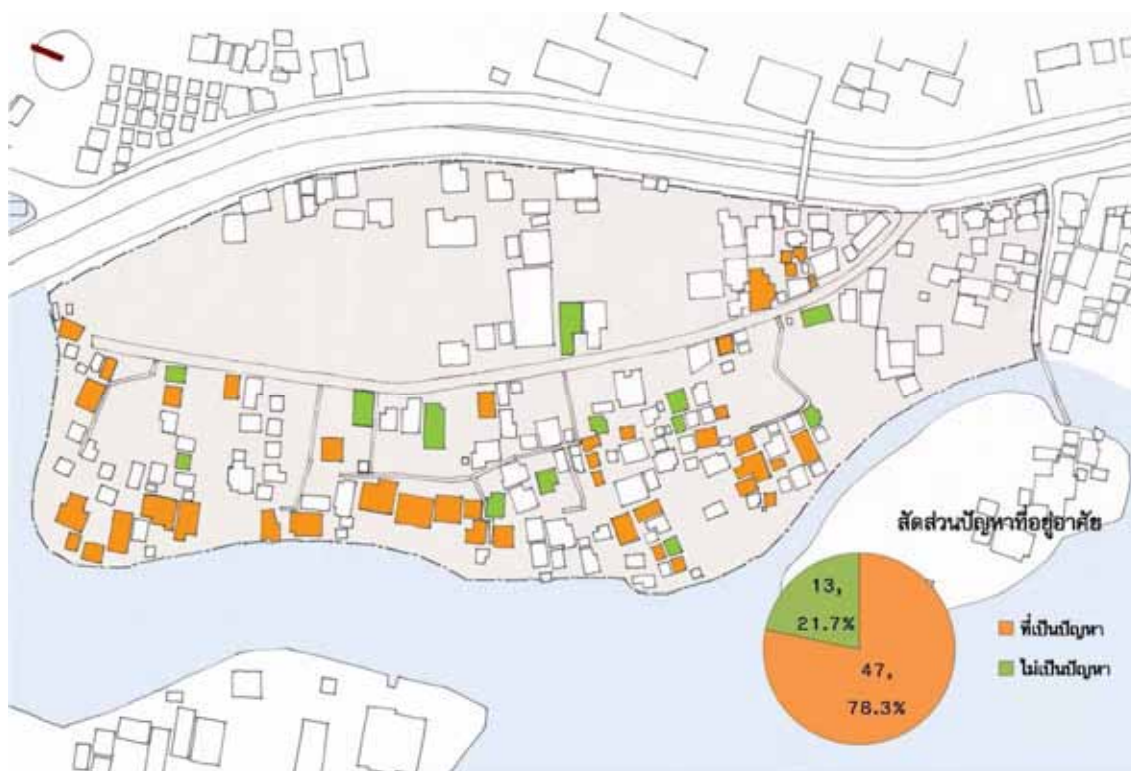
แผนภูมิที่ 5.30 แสดงสัดส่วนรูปแบบที่อยู่อาศัยที่สภาพทชุดโทรมเจ้าของไม่สามารถซ่อมแซมได้

สรุปปัญหาที่อยู่อาศัย จากการสำรวจและสังเกตสามารถสรุปที่อยู่อาศัยที่พบปัญหาที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างวิกฤติอยู่ 6 หลังคาเรือน ซึ่งพบปัญหาที่อยู่อาศัยหลายปัญหาในหลังคาเรือน และปัญหาที่อยู่อาศัย ที่พบในกลุ่มตัวอย่างในชุมชนมีจำนวน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไขปัญหา และปัญหาที่อยู่อาศัยที่พบในกลุ่มตัวอย่างของชุมชน จำนวน 47 หลังคาเรือน (ร้อยละ 78.3)และไม่มีปัญหา จำนวน 13 หลังคาเรือน (ร้อยละ 21.66)

ภาพที่ 5.12 แสดงผังตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่พบปัญหาที่อยู่อาศัยหลายปัญหาในหลังคาเรือน

ภาพที่ 5.13 แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่พบปัญหาที่อยู่อาศัยในกลุ่มตัวอย่าง

5.3.2 ปัญหา และทัศนคติในระดับชุมชน

จากการสำรวจการสังเกตในพื้นที่ศึกษาสามารถสรุปปัญหาในชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ, สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้ดังนี้

1) **ปัญหาด้านกายภาพ** ปัญหาที่พบในชุมชนได้แก่สามารถแบ่งได้เป็น 1.ปัญหาน้ำกัดเซาะตลิ่ง 2. ปัญหาที่อยู่อาศัยทรุดโทรมแออัด 3. ปัญหาการระบายน้ำ 4. ปัญหาทางเดินและทางเข้าออก 5. ปัญหาขาดพื้นที่ส่วนกลาง

1. **ปัญหาน้ำกัดเซาะตลิ่ง** เป็นปัญหาการกัดเซาะทั้งตัวบ้านและที่ดินพบในพื้นที่ริมคลองแม่กลองและมีบางหลังที่พังลงและพื้นที่ดินถูกน้ำกัดเซาะจนไม่เหลือพื้นที่ดิน โดยเฉพาะบริเวณด้านทิศตะวันตกของชุมชนหากปล่อยให้เป็นปัญหาต่อไปชุมชนอาจเสียพื้นดินเพิ่มขึ้นเนื่องจากปัญหาน้ำกัดเซาะตลิ่ง

ภาพที่ 5.14 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมซ้อนทับกับจุดที่ดินในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน¹

2. ปัญหาที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมและแออัด พบในพื้นที่ราชพัสดุบริเวณด้านหน้าชุมชน จำนวนหลายหลังที่มีสภาพไม่เหมาะกับอยู่อาศัยและมีบางส่วนที่เป็นอาคารเดิมมีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา มีปัญหาด้านอื่นตามมาเช่นน้ำขังไม่มีทางระบายเนื่องจากพื้นที่บางส่วนอยู่ในบริเวณคลองระบายน้ำเดิมทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังเกิดขึ้นเป็นประจำ สภาพที่อยู่อาศัยบางส่วนเป็นตู้เช่าช่วงจึงไม่ค่อยดูแลรักษาที่อยู่อาศัยของตน วัสดุก่อสร้างที่ไม่ได้มาตรฐานเช่น สังกะสี กระเบื้อง เป็นต้น

¹ มนัญญา ไธแสง ,แนวการแก้ไขปัญหาน้ำกัดเซาะที่อยู่อาศัยริมน้ำ : กรณีศึกษา ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงครามจ.สมุทรสงคราม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2554)

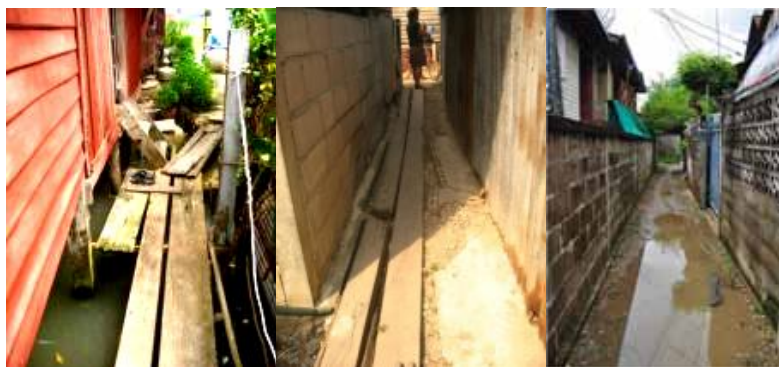
ภาพที่ 5.15 แสดงที่อยู่อาศัยสภาพทรุดโทรมและแออัด

3. ปัญหาการระบายน้ำ เนื่องจากพื้นที่ดั้งเดิมเป็นใกล้พื้นที่แหล่งระบายน้ำทำให้เกิดปัญหาน้ำขังและขาดการระบายน้ำปัจจุบันชุมชนได้สร้างร้านค้าชุมชนรวมทางระบายน้ำทำให้การระบายน้ำไม่สะดวก และปัญหาน้ำขังน้ำนองของบริเวณคลองแม่กลอง และแม่น้ำแม่กลองพื้นที่บางพื้นที่เป็นที่เอกชนไม่เป็นที่สาธารณะทำให้ไม่มีระบบระบายน้ำรองรับทำให้เกิดปัญหาน้ำขัง

ภาพที่ 5.16 แสดงปัญหาน้ำขังและการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

4. **ปัญหาทางเดินและทางเข้าออก** ทางเชื่อมต่อสายรองไม่ได้มาตรฐานบางพื้นที่มีปัญหาน้ำขัง เนื่องจากไม่เป็นทางสาธารณะทำให้ไม่มีการปรับปรุงทางเดินให้ได้มาตรฐานเกิดปัญหาน้ำขัง ทางเดินบางส่วนผู้อยู่อาศัยแก้ไขปัญหาเองโดยทำเป็นทางเดินชั่วคราวเพื่อแก้ไขปัญหา และในบางพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ตบอดเกิดปัญหาเข้าออกลำบากหากเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ทำให้เป็นปัญหาทางเข้าออกไม่มีความสะดวกในการไปมาหาสู่กันในชุมชน ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งและการรวมกลุ่ม เนื่องจากเมื่อก่อนเคยใช้เป็นทางเข้าออกอยู่เป็นประจำ

ภาพที่ 5.17 แสดง ทางเดินที่เป็นลักษณะชั่วคราวในชุมชน

ภาพที่ 5.18 แสดงทางเข้าออกในชุมชนที่เป็นปัญหา

5. **ปัญหาพื้นที่ส่วนกลาง** ในชุมชนมีลานอเนกประสงค์ที่ใช้ทำกิจกรรมต่างๆที่เป็นลักษณะพื้นที่ชั่วคราวที่เป็นที่เอกชนให้ยืมใช้พื้นที่ชั่วคราวในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน ทั้งยังเป็นสนามเด็กเล่น แต่ ณ ปัจจุบันได้ถูกใช้ทำเป็นโครงการจัดสรรที่ดินประเภทอาคารพาณิชย์ทำให้ชุมชนไม่มีพื้นที่ส่วนกลางในการจัดทำกิจกรรมแต่ละครั้ง นับเป็นปัญหาสำคัญในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆเกี่ยวกับชุมชน

ภาพที่ 5.19 แสดงบริเวณลานอเนกประสงค์ชั่วคราวที่ถูกแทนที่ด้วยโครงการก่อสร้างอาคารพาณิชย์

6. **ปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดิน** ในชุมชนยังพบอีกว่าส่วนหนึ่งผู้อยู่อาศัยเป็นผู้ที่เช่าที่ดินทั้งราชพัสดุและเช่าที่เอกชนทั้งเช่าที่ดินและเช่าบ้านอยู่อาศัย ในลักษณะสัญญาเช่าปีต่อปี ทำให้เป็นปัญหาในความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย จากการสัมภาษณ์บางรายเจ้าของอนุญาตให้อยู่อาศัยเฉพาะรุ่นๆไปหมายถึงรุ่นที่เป็นลูกหรือหลานต้องหาที่อยู่อาศัยใหม่

7. **ปัญหาการรुक้าที่สาธารณะ** จากการสำรวจ และสังเกตบริเวณด้านทิศตะวันออกของชุมชนที่เดิมเคยเป็นปากคลองแม่กลองปัจจุบันมีสภาพดีขึ้นสามารถเดินผ่านได้เนื่องจากเกิดการทับถมของตะกอนดินเลนจนกลายเป็นที่ดินนอก เทศบาลมีโครงการที่จะใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นสวนสาธารณะให้กับชุมชนโดยรอบแต่ปัจจุบันยังพบการรुक้าการใช้พื้นที่อยู่

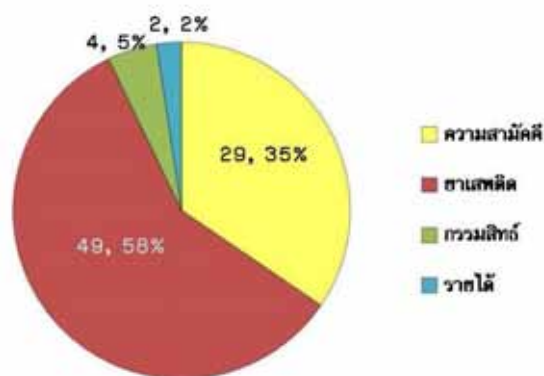
ภาพที่ 5.20 แสดงพื้นที่เป็นทุ่งอกมีปัญหาการรुक้าที่สาธารณะ

2) ปัญหาด้านสังคม ปัญหาที่พบได้แก่

1. **ปัญหาความสามัคคี** จากการสัมภาษณ์พบว่าชุมชนยังขาดความสามัคคีคืออยู่บ้าง ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าจำนวน 29 ราย(ร้อยละ 48.3)ตอบว่าชุมชนมีปัญหาเรื่องความสามัคคีในชุมชน จากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งพบว่ามิใช่ที่เข้าร่วมกิจกรรมน้อย และจากการสังเกตการจัดกิจกรรม

ประเพณีวันสงกรานต์ได้มีการจัดกิจกรรมแบบแยกส่วนกันตามตำแหน่งของศาลตามแต่ละพื้นที่เนื่องจาก วันและเวลาตรงกันสอดคล้องกับทัศนคติของชาวชุมชนที่มีความเห็นว่าชุมชนไม่ค่อยสามัคคีกัน จากการสัมภาษณ์การจัดกิจกรรมเนื่องวันสำคัญๆแบบแยกกลุ่มจัดเป็นต้น

แผนภูมิที่ 5.31 แสดงสัดส่วนทัศนคติปัญหาด้านสังคมในชุมชน

2. **ปัญหายาเสพติด** จากการสัมภาษณ์พบว่าในชุมชนมีทั้งผู้ขายและผู้เสพ และจำนวนผู้ที่ตอบแบบสัมภาษณ์พบว่ามีจำนวน 49 ราย (ร้อยละ 81.7) เป็นปัญหาที่มาจากยาเสพติดเป็นส่วนใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยทำงาน

3. **ปัญหาการศึกษา** เป็นปัญหาหนึ่งเด็กและเยาวชนยังไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีโอกาสทางการศึกษาพบว่ามีผู้คิดว่าเยาวชนในชุมชนยังขาดโอกาสทางการศึกษาอยู่จำนวน 4 ราย (ร้อยละ 6.7) แต่ในปัจจุบันจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างบางรายได้มีการสอนการเขียนหลังจากเลิกเรียนแล้วในชุมชนซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่จะส่งเสริม และสนับสนุนให้ยิ่งๆขึ้นไปเพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษา

3) **ปัญหาด้านเศรษฐกิจ** ปัญหาที่พบได้แก่

ปัญหารายได้ไม่แน่นอน เนื่องจากอาชีพของคนในชุมชนที่ประกอบส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้าง เช่น ชนของ กรรมกร ขับรถ เป็นต้น รายได้จึงไม่แน่นอน ทำให้เป็นปัญหารายได้ไม่เพียงพอในด้านเศรษฐกิจ

4) **ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม** ปัญหาที่พบได้แก่

ปัญหาขยะมูลฝอยตกค้าง ตามแหล่งน้ำและบริเวณคลองระบายน้ำ เป็นขยะที่มาจากบริเวณปากคลองแม่กลองบ้างและบริเวณทางระบายน้ำบ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ส่วนบุคคลที่ว่างเปล่าและพื้นที่สาธารณะในชุมชนซึ่งเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและมลภาวะเป็นพิษหากไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ และจากการสังเกตถึงขยะที่บริการในชุมชนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณถนนสายหลักที่รถเก็บขยะเข้าถึงแต่ในถนนสายรองยังไม่ค่อย

พบเห็นถังขยะเก่าที่ควรและจากการสัมภาษณ์มีผู้ที่ตอบแบบสัมภาษณ์พบว่าขยะตกค้าง เป็นปัญหาอยู่ในชุมชนอยู่
จำนวน 5 ราย(ร้อยละ 8.3)ของกลุ่มตัวอย่าง

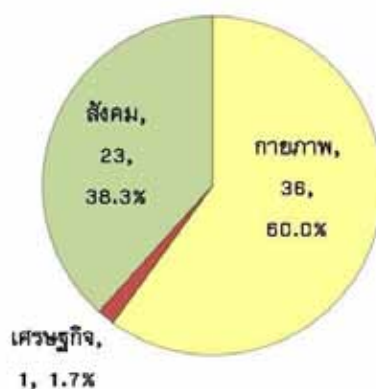
ภาพที่ 5.21 แสดงปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างในชุมชน

ตารางที่ 5.14 แสดงสรุปปัญหาในชุมชนในทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ปัญหาในชุมชน		จำนวน ผู้ตอบ	ร้อยละ
ด้านกายภาพ	น้ำกักเซาะตลิ่ง	26	43.3
	ที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรม	25	41.7
	น้ำท่วมขัง และการระบายน้ำ	24	40.0
	ทางเดินเชื่อม	20	33.3
	พื้นที่ส่วนกลาง	10	16.7
	ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะ	2	3.3
	ความแออัดของพื้นที่	2	3.3
	กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	4	6.7
ด้านสังคม	ยาเสพติด	49	81.7
	ความสามัคคี	29	48.3
	การศึกษา	4	6.7
เศรษฐกิจ	รายได้	2	3.3
สิ่งแวดล้อม	ขยะตกค้าง	5	8.3

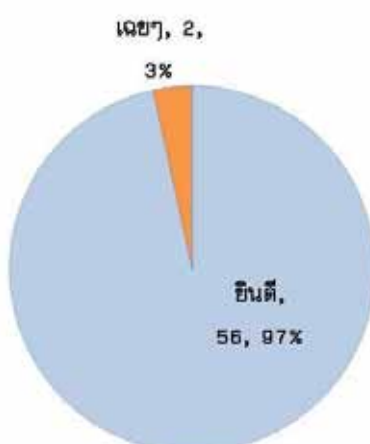
จากการสัมภาษณ์ความต้องการในการแก้ไขปัญหามุมชน พบว่าจำนวน 36 ราย(ร้อยละ 60.0) ต้องการให้แก้ปัญหาด้านกายภาพก่อน รองลงมา จำนวน 23 ราย(ร้อยละ 38.3) ต้องการให้แก้ปัญหาด้านสังคม และจำนวน 1 ราย(ร้อยละ 1.7)ต้องการให้แก้ปัญห เศรษฐกิจเรื่องรายได้ปากท้อง

แผนภูมิที่ 5.32 แสดงสัดส่วนความต้องการในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ

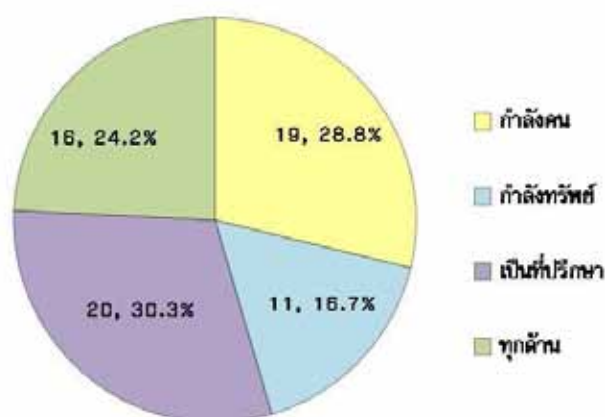
ในการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวของผู้อยู่อาศัยในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในทัศนคติในการที่จะให้ความร่วมมือในอนาคตหากเกิดการพัฒนากแก้ไขปัญหและฟื้นฟูชุมชนนั้น จำนวน 56 ราย(ร้อยละ 96.6) ยินดีที่จะให้ความร่วมมือหากเกิดการพัฒนารึ้นในอนาคต ส่วนที่เหลือ จำนวน 2 ราย (ร้อยละ 3.4)รู้สึกเฉยๆ แต่จากาสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งที่มีการจัดขึ้นของโครงการนวัตกรรมเคหะชุมชนมักไม่ค่อยได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็กมากกว่าแสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะมีทัศนคติในการให้ความร่วมมือแต่ข้อสำคัญคือความกระตือรือร้น หรือความอยากให้เกิดการพัฒนาโดยการเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหและหาทางออกร่วมกัน

แผนภูมิที่ 5.33 แสดงสัดส่วนความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อการพัฒนา

ในส่วนของความร่วมมือที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความร่วมมือและสนับสนุนนั้นส่วนใหญ่คือในด้านที่เป็นที่ปรึกษา จำนวน 20 ตัวอย่าง(ร้อยละ 30.3) รองลงมาคือ กำลังคน จำนวน 19 ตัวอย่าง(ร้อยละ 28.8) และการให้ความร่วมมือในทุกด้าน จำนวน 16 ตัวอย่าง และให้การสนับสนุนด้านกำลังทรัพย์ จำนวน 11 ตัวอย่าง (ร้อยละ 16.7)

แผนภูมิที่ 5.34 แสดงสัดส่วนของรูปแบบความร่วมมือให้การสนับสนุนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

5.4 ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

5.4.1 เครื่องมือตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชน

จากการศึกษาสามารถกำหนดเครื่องมือชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ได้ดังนี้

ด้านกายภาพ

- 1) มีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และเป็นเอกลักษณ์
- 2) มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชนเอื้อต่อการอยู่อาศัย
- 3) มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่พอเพียง และสามารถนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- 4) มีระบบความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และละแวกบ้านใกล้เคียง
- 5) มีความรักและสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งชุมชน
- 6) มีการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
- 7) มีประเพณีเก่าแก่ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา
- 8) ทรัพยากรบุคคลในชุมชนมี ความรู้ ความสามารถ ในการจัดการ
- 9) มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนในด้านต่างๆที่เป็นเอกลักษณ์

ด้านเศรษฐกิจ

- 10) มีรายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนและเหลือเก็บออมไว้สำหรับปรับปรุงที่อยู่อาศัย
- 11) มีการออมและการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในระดับชุมชน
- 12) มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ด้านทัศนคติ

- 13) ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชน
- 14) การตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยและชุมชน และแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
- 15) ความกระตือรือร้น ความอยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน
- 16) การเห็นคุณค่าและความสำคัญของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยในชุมชน
- 17) ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจต่อถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่
- 18) การพึ่งพาตนเองและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน

- 19) ความสามารถและการบริหารจัดการ ในด้านต่างๆ
- 20) การแสวงหาความร่วมมือและช่วยเหลือทั้งจากภายในชุมชนและจากภายนอกชุมชน

5.4.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของผู้อยู่อาศัยในชุมชนชอยวัดหลังบ้านสามารถสรุปปัจจัยที่เกิดจากภายในชุมชนได้เป็น 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยที่ส่งเสริม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

1) ปัจจัยที่ส่งเสริม ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชน ได้แก่

1. **ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน** เนื่องจากเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำและมีที่อยู่อาศัยที่เป็นกลุ่มเรือนทรงไทยอยู่เป็นจำนวนหนึ่งและกลุ่มเรือนพื้นถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์จากการสั่งสม ของภูมิปัญญาช่างท้องถิ่นในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบไทยในสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ริมน้ำได้

2. **สภาพแวดล้อมที่สวยงาม** แวดล้อมและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ แม่น้ำลำคลองตลอดจนพืชพรรณไม้ป่าชายเลน เหมาะแก่การอยู่อาศัย ส่งเสริมความมีเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอาศัยอยู่ริมน้ำ

3. **ประเพณีเก่าแก่ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา** เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและเกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการร่วมกิจกรรมต่างๆในอันที่จะเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ในการทำกิจกรรมด้านประเพณี แสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนชุมชนในทุกหลังคาเรือน สามารถที่จะยึดโยงความสัมพันธ์

ของคนในชุมชนเอาไว้ให้เป็นส่วนหนึ่งเดียวกันในชุมชน ซึ่งเป็นอีกกิจกรรมที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ทั้งยังเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การทำบุญศาล เป็นต้น

4. **ความรักและผูกพันต่อถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่** ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการที่จะอยู่อาศัยในชุมชนตลอดไป ลดอัตราการย้ายออกจากชุมชนหรือการขายที่ดินไปอยู่ที่อื่นอันเป็นสาเหตุที่จะทำให้ความเป็นชุมชนหายไป และนอกจากนี้ผู้อยู่อาศัยที่มีความรักและห่วงแหน และรู้สึกเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยของตนก็ย่อมมีความคิดที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนและเกิดความภาคภูมิใจต่อที่อยู่อาศัยและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ในที่สุด

5. **การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัย** จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนแนวคิดในการอนุรักษ์เก็บรักษาสิ่งที่มีคุณค่าในอดีตไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าตลอดจนวิถีชีวิตในอดีต ในการอยู่ร่วมกันให้สามารถคงอยู่ และรื้อฟื้นให้ดีขึ้นเติมตลอดจนเห็นความสำคัญของคุณค่าในประวัติศาสตร์ความเป็นมา รากเหง้าของบรรพบุรุษ เป็นต้น ในอันที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนในแนวทางอนุรักษ์ได้

6. **ระบบความสัมพันธ์อันดีทั้งในกลุ่มเครือญาติ และละแวกบ้านใกล้เคียง** ในชุมชนชอยวัดหลังบ้านมีความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติ อยู่หลายหลังคาเรือนที่เป็นทั้งกลุ่มบ้านและกระจายอยู่รอบๆชุมชนซึ่งเป็นส่วนที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและมีความคิดเห็นที่คล้อยตามได้ เพราะความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติมีความสนิทแน่นแฟ้นอยู่พอสมควร ในการที่จะช่วยยึดโยงให้เกิดการพัฒนาได้ง่ายขึ้น อีกทั้งความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นละแวกบ้านด้วยกันยังเป็นส่วนเสริม เนื่องจากรู้จักเห็นหน้าตากันหมดจะเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันจะยิ่งส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ง่ายขึ้น

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. **ขาดทุนทรัพย์ รายได้ที่ไม่เพียงพอ** เนื่องจาก อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้างหาเช้ากินค่ำทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่มีเวลาที่จะเข้ากระบวนการการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเพราะยุ่งอยู่กับรายได้ที่ไม่แน่นอนทั้งยังมีพอเหลือเก็บไว้สำหรับปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของตน ขาดปัจจัยทางทุนทรัพย์ในอันที่จะช่วยให้เกิดการออมเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง

2. **ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการฟื้นฟูชุมชน** ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนเนื่องจากการรับรู้และพื้นฐานที่แตกต่างกัน ทำให้เข้าใจไปคนละทิศคนละทาง จึงควรที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและทำ ความเข้าใจร่วมในการสร้างเป้าหมายร่วมกันให้ชัดเจน

3. **ขาดความสามารถในการนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน** ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งมีความรู้ความสามารถไม่ถูกนำมาใช้หรือบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ทั้งนี้ในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในหลายด้านมามีส่วนร่วมในการพัฒนาจากการสัมภาษณ์ในชุมชนมีทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถแตกต่างกันไปแต่ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแสดง

ความคิดเห็น ทรัพยากรทางธรรมชาติเช่นแม่น้ำลำคลอง ต้นไม้ชายเลน เป็นต้น ยังไม่ถูกนำใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งสามารถทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นได้

4. ขาดความรักและความสามัคคีกันในกลุ่ม ความสามัคคีในกลุ่มชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชนประสบผลสำเร็จหากชุมชนขาดความสามัคคีก็จะทำให้เป็นอุปสรรคอย่างมากเพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์ยังพบปัญหาทางด้านสังคมที่ผู้อยู่อาศัยยังมีทัศนคติว่าชุมชนยังขาดความสามัคคีกันอยู่

5. ขาดการรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็น ในชุมชนชอยวัดหลังบ้านมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมน้อยส่วนใหญ่เป็น กลุ่มกลองยาว และออมทรัพย์ซึ่งเริ่มก่อตั้งได้ไม่นานนัก ทำให้ชุมชนขาดรายได้ที่จะมาสนับสนุนการทำกิจกรรมและก่อให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนขึ้นเพื่อจะเป็นรายได้เสริมให้กับแต่ละครัวเรือน ชุมชนยังพบเห็นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งจากการสังเกตส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของกรรมการชุมชน ชาวชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจน้อย

6. ขาดการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาในชุมชน ซึ่งในชุมชนนี้ภูมิปัญญาหลายด้านเช่นการทำขนม ทำอาหาร ช่างฝีมือเป็นแต่ไม่ได้มีการถ่ายทอดมายังคนรุ่นหลัง

7. ไม่มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนไม่พบว่ามีความอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้างและค้าขาย เนื่องจากเป็นชุมชนอยู่อาศัยเป็นหลักจึงไม่ได้มีการประกอบอาชีพในชุมชน

8. ขาดความกระตือรือร้นที่อยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน ถึงแม้จะมีทัศนคติในการให้ความร่วมมือในการที่จะพัฒนาแต่จากการสังเกตพบว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมน้อยในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งแสดงให้เห็นถึง ความไม่กระตือรือร้นในการพัฒนา ซึ่งพบว่ามีเพียงบางกลุ่มที่ให้ความสนใจซึ่งเป็นปัจจัยแรกของการแสดงออกถึงความอยากให้เกิดการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนที่ผู้อยู่อาศัย

9. ขาดการตระหนักถึงปัญหาที่ผู้อยู่อาศัยและแสวงหาแนวทางแก้ไข ทำให้กระบวนการพัฒนาไม่เกิดขึ้นเพราะผู้อยู่อาศัยจะมองไม่เห็นปัญหาที่จำเป็นเร่งด่วนสำหรับที่ผู้อาศัยของตน มีการแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าไป จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยยังมีความรู้ความเข้าใจน้อยเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชน และมองปัญหาแบบแยกส่วนไม่มองเห็นปัญหาทั้งชุมชน ต้องอาศัยระยะเวลาทำความเข้าใจพอสมควร

10. ขาดการพึ่งพาตนเอง และไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตน ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองมองข้ามขีดความสามารถของตน ไม่กล้าแสดงออก ยังมีแนวคิดการพึ่งพาแบบอุปถัมภ์อยู่ ไม่เห็นความสำคัญของพลังในการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิ

11. ขาดความสามารถของผู้นำและการแสวงหาความช่วยเหลือทั้งภายในและภายนอกชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ไม่เชื่อมั่นในตัวผู้นำ ผู้นำไม่ค่อยแสดงออกและแสวงหาความช่วยเหลือทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะผลักดันให้เกิดกระบวนการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนขึ้นได้

5.4.3 สรุปศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถกำหนดเกณฑ์ในการวัดศักยภาพของชุมชนโดยผู้วิจัยได้ดังนี้

1) **มีศักยภาพมาก** หมายถึง ผู้อยู่อาศัยและชุมชนมีศักยภาพในด้านนั้นๆ โดยการสังเกตและรับรู้ได้จากการสำรวจ การสังเกตและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ของผู้อาศัยในชุมชนที่แสดงได้อย่างชัดเจน และเป็นปริมาณที่มากพอสมควร

2) **มีศักยภาพปานกลาง** หมายถึง ผู้อยู่อาศัยและชุมชนมีศักยภาพในด้านนั้นๆ โดยการสังเกตและรับรู้ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ของผู้อาศัยในชุมชนที่แสดงได้ไม่มากนัก มีปริมาณอยู่พอสมควร

3) **มีศักยภาพน้อย** หมายถึง ผู้อยู่อาศัยและชุมชนมีศักยภาพในด้านนั้นๆ โดยการสังเกตและรับรู้ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ของผู้อาศัยในชุมชนที่แสดงได้น้อยหรือไม่มีเลย

ตารางที่ 5.15 สรุปศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

ตัวชี้วัดศักยภาพ	มาก	ปานกลาง	น้อย
ด้านกายภาพ			
1. ที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์มีคุณค่าทั้งทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา	●		
2. สภาพแวดล้อมของชุมชนที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเหมาะแก่การอยู่อาศัย	●		
3. มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่พอเพียง และความสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน			●
ด้านสังคมและวัฒนธรรม			
4. ระบบความสัมพันธ์อันดีทั้งในกลุ่มเครือญาติ และละแวกบ้านใกล้เคียง	●		
5. ความรักและสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งชุมชน			●
6. การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ			●
7. ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน	●		
8. ทรัพยากรบุคคลในชุมชนมี ความรู้ ความสามารถ ในการจัดการ		●	
9. มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนในด้านต่างที่เป็นเอกลักษณ์			●
ด้านเศรษฐกิจ			
10. รายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่ายเหลือเก็บออมสำหรับการปรับปรุงที่อยู่อาศัย			●
11. มีการออมและการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน		●	
12. กลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชน			●
ด้านทัศนคติ			
13. ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชน			●
14. การตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยและชุมชน และแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา			●
15. ความกระตือรือร้น ความอยากให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน			●
16. การเห็นคุณค่าและความสำคัญของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยในชุมชน		●	
17. ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจต่อถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่	●		
18. ความคิดที่จะพึ่งพาตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง			●
ด้านผู้นำและองค์กรชุมชน			
19. ความสามารถและการบริหารจัดการชุมชน			●
20. การแสวงหาความช่วยเหลือทั้งจากภายใน และภายนอกชุมชน			●

สรุปศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมท้องถิ่นนั้นๆ สรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยและชุมชนมีศักยภาพอยู่ในระดับ “น้อย” เนื่องจากมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือ 1) การขาดทุนทรัพย์เพื่อใช้เป็นทุนในการพัฒนา และฟื้นฟูชุมชน ของผู้อยู่อาศัยและชุมชนเอง 2) การขาดความรู้ ความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย 3) ความสามารถในการนำทรัพยากรในชุมชนทั้งทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน 4) ขาดความรักและสามัคคีกันทั้งชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูชุมชน 5) การมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ในการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและหาหนทางแก้ไขปัญหาในชุมชน 6) ขาดการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาในชุมชน ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน 7) ไม่มีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน 8) ไม่มีความกระตือรือร้นที่อยากจะทำให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูในชุมชน 8) การไม่ตระหนักถึงปัญหาของที่อยู่อาศัย และการแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหา 9) ขาดการพึ่งพาตนเองและไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง 10) ขาดความสามารถของผู้นำและการแสวงความช่วยเหลือทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ถึงแม้จะมีปัจจัยส่งเสริมศักยภาพ คือ 1) ด้านกายภาพที่มีที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ 2) มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่สวยงามอุดมสมบูรณ์ 3) ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา 4) ความรักและความผูกพันต่อถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่ 5) การเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยทางวัฒนธรรม 6) ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งในกลุ่มเครือญาติและละแวกบ้าน

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะ

บทสรุป กรณีศึกษาชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยของชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ของชุมชนซอยวัดหลังบ้าน สรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยมีศักยภาพอยู่ในระดับ “น้อย” เนื่องจากมี ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคศักยภาพคือจุดอ่อนด้านการขาดทุนทรัพย์เพื่อใช้เป็นทุนใน การพัฒนา และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและ ชุมชน ของผู้อยู่อาศัยและชุมชนเอง การขาดความรู้ ความเข้าใจในฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย ที่สำคัญที่สุดใน กระบวนการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน คือ การขาดความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม ของผู้อยู่อาศัยชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและผู้อยู่อาศัยยังมีทัศนคติในการขอความช่วยเหลือจากภายนอก มากกว่าความคิดที่จะพึ่งพาตนเองก่อนเป็นอันดับแรกและความกระตือรือร้นที่อยากให้เกิดการพัฒนา ถึงแม้จะมี ปัจจัยสนับสนุนศักยภาพ คือ ด้านกายภาพที่มีเอกลักษณ์ ความผูกพันที่มีต่อชุมชน ระบบความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชน ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน แต่ยังคงขาดการแสดงออกทั้งทางด้านการรวมกิจกรรมและ การแสดงความคิดเห็นในโอกาสต่างๆ

6.1 ความสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

ในการวางแผนการฟื้นฟูชุมชนซอยวัดหลังบ้าน จะคำนึงถึงการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ จะต้องคำนึงถึงการดำรงชีวิตอยู่ได้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะจะดำรงอยู่และสามารถฟื้นฟูไว้ได้นั้น ต้องมีคนอยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งคนส่วนใหญ่ในชุมชนซอยวัดหลังบ้านอยู่ อาศัยร่วมกันในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีเพียงส่วนน้อยที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่อาศัย คนเหล่านี้มีการประกอบอาชีพที่มี ความสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีฐานะดีหรือยากจนแตกต่างกันอย่างไร จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งมิได้ เนื่องจาก คนทุกคนมีความสำคัญและเกื้อหนุนกัน ทั้งในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นตัวขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิด การเคลื่อนไหวและเป็นชุมชนที่สมบูรณ์ ดังนั้น การฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนวัดหลังบ้าน จำเป็นต้องฟื้นฟูและพัฒนา ที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพราะการฟื้นฟูและพัฒนาที่อยู่อาศัยทำให้สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดี ขึ้นทั้งในทางด้านกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ กระบวนการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นการส่งเสริมศักยภาพของผู้อยู่ อาศัยให้มีความเข้มแข็งขึ้นและยังสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ อันจะทำให้การฟื้นฟูชุมชนซอยวัดหลังบ้านประสบ ผลสำเร็จ

ในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนกันอยู่ 2 ส่วนคือ ปัจจัยที่เกิด จากศักยภาพภายในชุมชน และ ปัจจัยที่เกิดจากภายนอก

6.1.1. ปัจจัยที่เกิดจากศักยภาพภายในชุมชน

ปัจจัยที่ 1 คุณค่า และเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมชุมชน

- เกิดขึ้นจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบทางกายภาพ ที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ และมีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงจุดแข็งและศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนได้ในอนาคต

ปัจจัยที่ 2 ทศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

- เกิดจากความต้องการของผู้อยู่อาศัยชุมชนอย่างแท้จริงที่ต้องการการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยเห็นความสำคัญของปัญหาที่อยู่อาศัยและต้องการให้เกิดการพัฒนา และการฟื้นฟูชุมชน เป็นการให้ความสำคัญอันดับแรก

- ผู้อยู่อาศัยและชาวชุมชนเองต้องตระหนักถึงคุณค่าของที่อยู่อาศัย มีความรักและความภาคภูมิใจในถิ่นและที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่อยากจะทำพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย และการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นชุมชนให้คงอยู่ตลอดไปโดยไม่มีการย้ายออก

- หลักคิดในการจะพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง และเชื่อมั่นในตัวเอง

ปัจจัยที่ 3 สร้างความเข้มแข็งของชุมชน

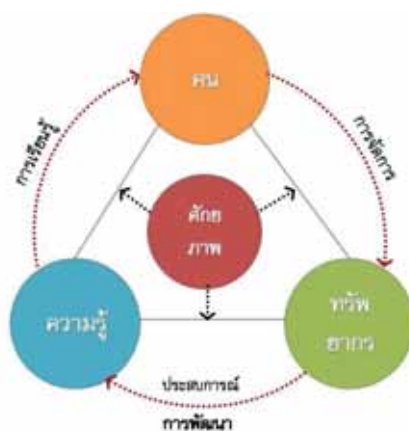
- ความสามารถของทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

- การมีส่วนร่วมและการจัดตั้งกลุ่มต่างๆของผู้อยู่อาศัยในชุมชนในการกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนา ตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆในชุมชน

- มีการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทำขนมจากคนรุ่นเก่าไปสู่อีกรุ่นใหม่, การสืบทอดวิถีชีวิตของผู้คน วัฒนธรรม และประเพณี ต่างๆในชุมชน

- มีการรวมกลุ่มอาชีพ โดยชุมชนที่พึ่งตนเอง มี โดยใช้ทุน และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงกระบวนการพัฒนาศักยภาพ¹

¹ เสรี พงศ์พิศ, วิถีคิด วิถีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา, 2550) หน้า 17

6.1.2 ปัจจัยที่เกิดภายนอก หรือปัจจัยสนับสนุน

- หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้อง ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ตลอดจนหามาตรการต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจ เช่น การออกกฎหมาย การจัดหาเงินทุนช่วยเหลือ และการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการฟื้นฟูชุมชน ให้ความรู้เชิงวิชาการในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ แก่ชุมชน

- ความต่อเนื่องของการสนับสนุน และการกระตุ้นของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั้ง 14 ชุมชน ให้ชุมชนตระหนัก และเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัย ตลอดจนคุณภาพชีวิต ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเอง

- การแสวงหากลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา และฟื้นฟูชุมชน และปลูกคนในชุมชนให้ลุกขึ้นมาปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนตลอดจนชุมชนของผู้อยู่อาศัยเองให้มีชีวิตชีวา ขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการในการฟื้นฟูชุมชนขึ้น ที่มาจกหลาย ภาคส่วน , กลุ่มสหกรณ์เพื่อการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน เป็นต้น หากการดำเนินการเพื่อการฟื้นฟูชุมชนชอยวัดหลังบ้าน ได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยภายในคือการมีศักยภาพภายในชุมชนและปัจจัยสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การที่จะฟื้นฟูชุมชนชอยวัดหลังบ้าน จะประสบผลสำเร็จได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนชอยวัดหลังบ้าน

6.2.1 ข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คุณสุรเชษฐ์ ไตเหมือน ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม ได้ให้ความเห็นว่าชุมชนชอยวัดหลังบ้านควรค่าแก่การฟื้นฟูชุมชนทั้งนี้ในชุมชน มีศักยภาพคือมีเรือนทรงไทยริมน้ำที่เป็นกลุ่มและมีเอกลักษณ์ และมีภูมิปัญญาความรู้ด้านการทำขนมในชุมชนซึ่งไม่ได้ถูกเผยแพร่และสืบทอดต่อซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ด้านการพัฒนาชุมชนเทศบาลได้มีการสนับสนุนงบประมาณทุกปีปีละประมาณ 20,00 บาท เพื่อให้ชุมชนบริหารจัดการด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนโดยเน้นการ พัฒนาครัวเรือนเป็นหลัก ทั้งนี้ในการพัฒนาด้านอื่นๆหากชุมชนต้องการจะต้องมีการทำประชาคมหรือลงความเห็นร่วมกันทั้งชุมชนทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการและ ความจำเป็นที่แท้จริงของชาวชุมชนเป็นสำคัญและคัดเลือกปัญหาความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับชุมชนเป็นอันดับแรก หากต้องการให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนสำหรับด้านกายภาพซึ่งสามารถทำได้โดยทางชุมชนต้องเป็นผู้ร้องขอและนำเสนอเป็นแผนปฏิบัติประจำปี ซึ่งทางเทศบาลมีนโยบายให้การสนับสนุนอยู่แล้ว โดยความคิดเห็นส่วนตัว คุณสุรเชษฐ์ ให้ความคิดเห็นว่า “ชุมชนควรที่จะส่งเสริมความรู้ การประกอบอาชีพ หารายได้เสริมเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยอาศัยทรัพยากรที่อยู่รอบๆชุมชน เช่น การปลูกผักลอยน้ำ เป็นต้น”

คุณเรื่องยุทธ์ ตีระวณิช ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ ให้
 ความเห็นการที่จะฟื้นฟูชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ต้องเริ่มจากคนในชุมชนก่อนเป็นอันดับแรกและควรเริ่มจาก
 การทำสิ่งเล็กๆก่อนให้เห็นผลและเป็นตัวอย่าง บางชุมชนที่ทำให้ลักษณะนี้เกิดการลอกเลียนและทำตามขึ้นมาได้ก็
 เป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาได้ อาจเริ่มจากการดูศักยภาพของแต่ละกลุ่มบ้านก็ได้ ควรให้มีพื้นที่พบปะพูดคุยกัน
 ในแต่ละพื้นที่และสามารถที่จะหมุนเวียนปรับเปลี่ยนไปตามเขตพื้นที่ต่างๆของชุมชนเพื่อช่วยเพิ่มความสัมพันธ์กัน
 และรับรู้ปัญหาซึ่งกันและกันได้ ในการฟื้นฟูชุมชนอาจตั้งคณะทำงานขึ้นมาเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อมีความสามารถใน
 การตัดสินใจและดึงเอาศักยภาพของบุคคลในชุมชนมาช่วยในการบริหารจัดการแทนเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
 โดยต้องอยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองไม่รอความช่วยเหลือจากรัฐ อาจจะมีการดึงภาคีและสร้างเครือข่ายขึ้นทั้งใน
 และนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย คุณเรื่องยุทธ์ให้ข้อเสนอแนะว่าอาจจะส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบแห่งเรียนรู้
 การบริหารจัดการด้านที่อยู่อาศัยตลอดจนคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และ
 สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะเกิดการศึกษาดูงาน ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการรับรองผู้มาเยี่ยมชม มากกว่า
 การฟื้นฟูชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่ใหญ่เกินไปสำหรับชุมชน

คุณจำเนียร ดุริยประณีต รองผู้อำนวยการการเคหะแห่งชาติ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนเมืองใน
 ระดับภูมิภาค ว่าบทบาทของการเคหะแห่งชาติภายหลังจาก พระราชบัญญัติการกระจายอำนาจ ที่ให้ท้องถิ่นดูแล
 จัดการปัญหาที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยเองนั้น การเคหะแห่งชาติได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยการเป็นที่เลี้ยงให้คำแนะนำ
 กับท้องถิ่นในการฟื้นฟูชุมชนเมืองระดับภูมิภาค เว้นแต่ท้องถิ่นมีการร้องขอ ทั้งนี้ ต้องมีเงินทุนในการบริหารจัดการ
 มากพอสมควร แต่การเคหะแห่งชาติไม่มีทุนมากพอเนื่องจากยังไม่มีกฎหมาย หรือ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู
 ชุมชนเมืองที่ชัดเจนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ และยังขาดเจ้าภาพที่จะรับผิดชอบในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ
 การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน คุณจำเนียร ได้ให้ความเห็นอีกว่าในการฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ดีและกำลังมีแนวโน้ม
 เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆเนื่องจากผู้คนโยกย้ายถิ่นกันมากขึ้นกำลังเป็นกระแส แต่ควรที่จะมีมาตรการรองรับจากทางภาครัฐ
 เพิ่มขึ้น และการพัฒนา และฟื้นฟูควรมองไปที่ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสำคัญ

คุณบุญล้อม ฮกเหลี่ยม เครือข่ายบ้านมั่นคง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งเป็นผู้ประสานงานใน
 การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการที่จะให้ชุมชนลุกขึ้นมาฟื้นฟู
 ชุมชนว่าต้องเป็นคนในชุมชนอย่างแท้จริงเป็นคนนอกจะไม่สามารถเข้าใจและเกาะติดกับปัญหาและสถานการณ์ใน
 ชุมชนได้ และต้องอาศัยเครือข่ายทั้ง 14 ชุมชนในเทศบาลเมืองสมุทรสงครามในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็น
 ความสำคัญของปัญหาที่อยู่อาศัยแล้วรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการกับปัญหาในชุมชนเอง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เป็น
 เครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยในการแก้ปัญหาในชุมชนได้ และสามารถใช้เป็นทุนสวัสดิการให้กับชุมชนกลับคืนมา แต่ในทาง
 ปฏิบัติจะต้องมีความโปร่งใสตรวจสอบได้ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและมีความต้องการที่จะแก้ไข
 ปัญหาในชุมชนอย่างจริงจัง ในกรณีบางพื้นที่ในชุมชนที่เข้าที่ติดกรมศาสนาคุณบุญล้อมมีความคิดเห็นว่าหากจะแก้ไข
 ปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยโดยการเช่าระยะยาวต้องมีการทำประชาคมติและเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดและมอง

ปัญหาาร่วมกันและต้องมีกระบวนการจัดทำโครงการอย่างเข้มข้นทั้งนี้ต้องเป็นคนในชุมชนเองที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ เพื่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยและลูกหลานของตนในอนาคต

จากการศึกษา และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และฟื้นฟูชุมชน ศักยภาพของชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยของชุมชนซอยวัดหลังบ้าน ขอเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยดังนี้

6.2.2 ด้านกายภาพ ได้แก่

ระดับครัวเรือน

1) การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตได้มาตรฐาน เนื่องจาก จากการสังเกตสภาพที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในชุมชนมีสภาพทรุดโทรมและแออัดบางหลังคาเรือนไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัย เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยเนื่องจากวัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ และจากการสังเกตที่อยู่อาศัยเริ่มจะหนาแน่นมากขึ้น

2) การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและมีเอกลักษณ์ให้มีสภาพดี คือการอนุรักษ์รักษาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และมีสภาพดีเหมือนเดิม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านที่อยู่อาศัย ตลอดจนภูมิปัญญาช่างชั้นสูง วิถีชีวิตการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมริมน้ำ

รูปที่ 6.1 แสดงการเสนอแนะการปรับปรุงด้านกายภาพในชุมชน

ระดับชุมชน

1) การจัดให้มีพื้นที่ส่วนกลาง ลานอเนกประสงค์ เพื่อช่วยเพิ่มความสัมพันธ์อันดีกันในสังคมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเนื่องจากปัจจุบันชุมชนยังขาดพื้นที่ส่วนกลางที่จะใช้ทำกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากพื้นที่เดิมที่เป็นพื้นที่เอกชนได้ถูกขายทำโครงการอาคารพาณิชย์แล้ว

ภาพที่ 6.2 แสดงการเสนอแนะผังการปรับปรุงชุมชนซอยวัดหลังบ้าน

2) จัดระบบทางเดินเชื่อมต่อภายในชุมชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงและความสะดวกสบายในการสัญจรและการร่วมกิจกรรมต่างๆที่ช่วยแก้ปัญหาพื้นที่ที่ตาดอด ตลอดจนการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเดินให้ดูสวยงามลดความแข็งกระด้างของคอนกรีต เป็นต้น

ภาพที่ 6.3 แสดงแนวคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทางเดินในชุมชน

3) จัดทำทางเดินริมน้ำให้สามารถที่จะเป็นเขื่อนป้องกันดินพังทลายโดยการปลูกไม้ชายเลนเป็นแนวป้องกันและช่วยยึดเกาะหน้าดิน. ในระดับหนึ่งภายใต้เงื่อนไขความสามารถในการจ่ายของเจ้าของที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยการรวมกลุ่มผ่านกระบวนการของกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนเป็นเครื่องมือในการระดมทุนและบริหารจัดการหรืออาจเป็นการร่วมกันทำทั้งชุมชนเพื่อให้สามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

ภาพที่ 6.4 แสดงทัศนียภาพการเสนอแนะการ ปรับปรุงชุมชนด้านกายภาพ

4) การปรับปรุงพื้นที่ที่มีสภาพแออัดและเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัยและมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย โดยการสำรวจความต้องการของผู้อยู่อาศัย ตลอดจนหาทางออกร่วมกันของเจ้าของที่ดิน ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและเกิดจากความต้องการของผู้อยู่อาศัยอย่างแท้จริงผ่านกระบวนการพัฒนาอย่างเข้มข้น

ภาพที่ 6.5 แสดงแนวคิดการปรับปรุงพื้นที่แออัด

5) การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการรองรับในชุมชนและส่วนของร้านค้าชุมชนที่มีอยู่เดิม สามารถปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่เป็นกิจกรรมด้านอื่นๆ เช่นการตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆหรือศูนย์รับเลี้ยงเด็กในชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้สอยอาคารได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกันนี้ได้เสนอความจำเป็นในการกำหนดมาตรฐานสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ชุมชนที่ยังไม่มีในชุมชนขึ้นดัง ตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 แสดงการกำหนดมาตรฐานสาธารณูปการและสาธารณูปโภคในระดับชุมชน²

เกณฑ์มาตรฐาน	ข้อกำหนด	มาตรฐานงานวิจัย	ชุมชนชอยวัดหลังบ้าน	หมายเหตุ
สาธารณูปการ				
ร้านค้าย่อย	มี	มี	มี	
สำนักงานดูแลชุมชน/ศูนย์ชุมชน	มี	มี	ไม่มี	
สถานบริการสาธารณสุข				
คลินิก	มี	ไม่มี	ไม่มี	
ทันตกรรม	มี	ไม่มี	ไม่มี	
ร้านขายยา	มี	ไม่มี	ไม่มี	
สถานบริการทารก/อนุบาล	มี	มี	ไม่มี	
ลานอเนกประสงค์	มี	มี	มี(ชั่วคราว)	ควรรออยู่ใกล้ศูนย์ชุมชน
สาธารณูปโภค				
ถนนและทางเข้าสู่ชุมชน				
ถนน	มี	มี	มี	
ทางเข้า/ทางเท้า	มี	มี	มี	
เครื่องอุปกรณ์ประกอบถนนและทางเข้า/บรรเทาสาธารณภัย/บริการสื่อสาร				
เครื่องหมายจราจร	มี	มี	ไม่มี	
ดวงโคมส่องสว่าง	มี	มี	มี	
ป้ายชื่อถนนและชอย	มี	มี	ไม่มี	
หัวจ่ายดับเพลิง	มี	มี	ไม่มี	
สัญญาณแจ้งอัคคีภัย	มี	มี	ไม่มี	
ตู้ไปรษณีย์	มี	มี	ไม่มี	
โทรศัพท์สาธารณะ	มี	มี	มี	
น้ำประปา				
การระบายและการกำจัดน้ำเสีย	มี	มี	มี(บางส่วน)	
ไฟฟ้า	มี	มี	มี	
โทรศัพท์	มี	มี	มี	
ที่รองรับขยะมูลฝอย	มี	มี	มี	

²บรรณโศภิชฐ์ เมฆวิชัย และคณะ, มาตรฐานที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กันยายน 2547), หน้า 6-11

6.2.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

1) ส่งเสริมให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม เพื่อเกิดความสัมพันธ์อันดีเพื่อลดช่องว่างความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และการขาดความสามัคคีในชุมชน

2) พัฒนาความรู้ ภูมิปัญญา ขนบไทย ของดีในชุมชน ซึ่งมีทุนเดิมอยู่แล้ว ต้องให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาการทำขนมให้คงอยู่ และเผยแพร่ออกสู่ตลาดเป็นรายได้เสริมด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้อีก

3) ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การศึกษา เนื่องจาก จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ การศึกษาน้อยเด็กและเยาวชนไม่เห็น ความสำคัญของการศึกษาทำให้ขาดโอกาสปัจจุบันบางหลังคาเรือนได้มีการสอนการบ้านหลังเวลาเลิกเรียนซึ่งเป็นจุดเริ่มของการที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญ ควรที่จะส่งเสริมอาจมีการติดต่อประสานงานกับ การศึกษานอกโรงเรียนเป็นต้น

4) มีพื้นที่ออกกำลังกายสำหรับเด็กเยาวชน และส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมด้านกีฬาให้กับเยาวชนจะได้ไม่ไปข้องแวะกับยาเสพติด

5) ส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับน้ำโดยนำทรัพยากรทางน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

6) ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำอาชีพเพื่อหารายได้เสริมให้กับครัวเรือนและชุมชนผลักดันจนเกิดเศรษฐกิจชุมชนเพื่อใช้เป็นทุนในการพัฒนา และพื้นที่อยู่อาศัย

7) ส่งเสริมให้ชุมชนมีระบบบริหารงานชุมชนที่โปร่งใสเชื่อถือได้ เช่นระบบสหกรณ์ที่ต้องอาศัยผู้นำหรือกรรมการที่โปร่งใส ในการบริหารงานให้ชุมชนตรวจสอบกันเองได้

ตารางที่ 6.2 แสดงมาตรฐานเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน³

เกณฑ์มาตรฐาน	ข้อกำหนด	มาตรฐานงานวิจัย	ชุมชนชอยวัดหลังบ้าน	หมายเหตุ
การจัดหางบประมาณในบริหาร				
การจัดตั้งกองทุน	ไม่มี	มี	ไม่มี	
การจัดตั้งสหกรณ์	ไม่มี	มี	ไม่มี	
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน				
การจัดให้มีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมในชุมชน	ไม่มี	มี	ไม่มี	
การส่งเสริมกิจกรรมด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา	ไม่มี	มี	มี	
การส่งเสริมกิจกรรมด้านอาชีพ	ไม่มี	มี	ไม่มี	
รูปแบบการบริหารจัดการชุมชน				
การจัดตั้งกรรมการชุมชน	ไม่มี	มี	มี	
การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์	ไม่มี	มี	มี(ออมทรัพย์)	

6.3 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ในแนวทางการฟื้นฟูชุมชน

ต้องสร้างเสริมศักยภาพของชุมชนโดย

1. ผู้นำชุมชนต้องใช้ปัญหาที่อยู่อาศัยที่พบจากการศึกษาร่วมกัน เป็นเครื่องมือ กระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาและรวมตัวกันในการแก้ไขปัญหา
2. ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มต่างๆและมีพื้นที่พบปะสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่ม มีเวทีสำหรับพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อย
3. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน
4. นำทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนให้มากขึ้น โดยชาวชุมชนเป็นหลัก
5. หน่วยงานท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถที่จะพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนในภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

³ เรืองเดียวกัน ,หน้า 6-17

1. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนหันมาตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัย และอยากที่จะมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนของตนมากขึ้น

2. ควรจัดให้มีการประชุมแสดงความคิดเห็นโดยให้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านที่อยู่อาศัย โดยตรงเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะของคนในชุมชน

3. ประเด็นในการศึกษาค้างนี้ยังไม่ครอบคลุมด้านสังคม วัฒนธรรมตลอดจนประวัติศาสตร์ของชุมชนโดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเล่าเรื่องราวของชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าประวัติศาสตร์ชุมชน ดังนั้น ควรให้ความสำคัญในการศึกษาด้านนี้เนื่องจากชุมชนมีความสำคัญทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

4. พื้นที่บริเวณด้านหน้าของชุมชนมีแนวโน้มจะเกิดปัญหาชุมชนแออัดตามมาเพื่อเป็นการแก้ปัญหาและยกระดับความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นควรที่จะมีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชนในแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนเดิม (Housing & Community Upgrading) ,การจัดปรับผังที่ดิน (Re-blocking) และการประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน (Land Sharing) เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การเคหะแห่งชาติ กองนโยบายและแผน. โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม, กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553

โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม , แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสาคร Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram ,” สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ,(2548)

จิระภา ฉิมสุข , “ศักยภาพของชุมชนในด้านทัศนศาธาณสุข,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ,2544)

จิต มงคลชัยอรัญญา , การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา,” เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2540

จำเนียร ดุริยประณีต, รองผู้ว่าการการเคหะแห่งชาติ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2555

ดุษฎี ทายตะคุ ,เอกสารคำสอนวิชา 2503 4113 การวางผังเมือง ตอน กลยุทธ์การอนุรักษ์-พัฒนาเมือง, 2551

ดุษฎี ทายตะคุ, “การอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม: ทำนดลอม สมุทรสาคร,” วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์ 7,66 (กรกฎาคม-กันยายน 2554):13.

เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร , “การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง ,” (สาระศาสตร์สถาปัตยกรรม , 2542)

บุญล้อม ฮกเหลี่ยม , เครือข่ายบ้านมั่นคงสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2555

บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์, “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท, ” ประสบการณ์ของประเทศไทย
(กรุงเทพฯ: สาขาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533)

บรรณโคภิชูว์ เมฆวิชัย และคณะ, มาตรฐานที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กันยายน 2547)

ประเวศ วะสี , ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ, 2543

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2546)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม , “ข้อเสนอคำจำกัดความ.” เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการเฉพาะ
กิจด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม, (2539)

มนิษฐา ไรแสง , แนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำกัดเซาะที่อยู่อาศัยริมน้ำ : กรณีศึกษา ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เทศบาลเมือง
สมุทรสงคราม จ.สมุทรสงคราม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2554)

ม.ร.ว. พีระเดช จักรพันธุ์ และคณะจารย์ , “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น,” ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท พลัสเพลส จำกัด, 2553)

ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ: อักษร เจริญทัศน์ , 2525)

เรื่องยุทธ ธีระวณิช, รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาที่อยู่อาศัยการเคหะแห่งชาติ, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2555

ลีลาภรณ์ นาคทรัพย์ และคณะ , “ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท, ” ประสบการณ์จากนักพัฒนา (กรุงเทพฯ: สถาบัน
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2538)

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, “มะจึคีคี,” การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ, ภาควิชาสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ, 2546)

ศูนย์วิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหามลพิษ
 แอ๊ด ปิงบประมาณ 2552 จังหวัดสมุทรสงคราม ,

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,โครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหามลพิษ
 มลพิษแอ๊ด ปิงบประมาณ 2552 จังหวัดสมุทรสงคราม,ตุลาคม 2553

ศรีศักร วัลลิโภดม ,เรือนไทย บ้านไทย ,(กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2552)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข , “ สังคมวิทยาชุมชน, ” หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน (ขอนแก่น : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2537)

สมชาย เกตุรัตน์มาลี , “ ศักยภาพในการพัฒนาที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่ากรณีศึกษาชุมชนนางเลิ้ง, ” (วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2552)

สุมาภรณ์ จงภักดี,การฟื้นฟูเมืองในประเทศญี่ปุ่น

สุรจิต ชีรเวทย์ คนแม่กลอง (หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม พิมพ์ครั้งที่ 5 ,กรุงเทพฯ, 2550)

สุรเชษฐ์ โตเหมือน, ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคมเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2555

เสรี พงศ์พิศ ,วิถีคิด วิถีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน ,(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์พลังปัญญา,2550)

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ,“แผนที่สิ่งแวดล้อมทาง
 วัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสาคร Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram”(กรุงเทพฯ:2548)

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้.การพัฒนาตัววัดความเข้มแข็งของชุมชน, กันยายน 2548

อนุชิต พวงสาดี และอรทัยอาจอ่า ,การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย (กรุงเทพฯ .สำนักงานกองทุน
 สนับสนุนการวิจัย ,2539)

เดกวิทย์ ณ ถลาง , ภูมิปัญญาภาคกลาง : ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้าน
ไทย , 2544

ภาษาอังกฤษ

Dennis E. Poplin. Communities : A Survey of Theories and Method of Research. New York : the Macmillan
Company , 1972.

George A. Hillery Jr., Definitions of Community Area of Agreement. In Rural Sociology, 1995

Harry L. Garnham ,“maintaining the spirit of place” in A Process for the Preservation of town character,
(Mesa : PDA, 1985) , pp.1-7.

Peter Roberts & Hugh Sykes , Urban Regeneration a handbook, British Urban Regeneration Association ,
2000 , pp.13-22.

ภาคผนวก

อาศัยอยู่นอกชุมชน

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	เพศ	อายุ	อาชีพ	รายได้ บาท/เดือน	การศึกษา

7. สถานที่ประกอบอาชีพ ในชุมชน

ภายในหลังคาเรือนตนเอง นอกหลังคาเรือนตนเอง ประกอบร่วมกับ.....

นอกชุมชน ประกอบร่วมกับ.....

8. รายจ่ายต่อเดือน

ค่าไฟฟ้า.....บาท ค่าน้ำ.....บาท ค่าโทรศัพท์.....บาท

ค่าใช้จ่ายภายในบ้าน.....บาท ค่าใช้จ่ายอื่นๆ.....บาท

9. การจัดการรายได้ของครอบครัว

มีเงินออมในครอบครัว.....บาท แหล่งเงินออม.....

ไม่มีเงินออม และไม่มีหนี้สิน

หนี้สินครอบครัว.....บาท แหล่งเงินกู้.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

10. ระยะเวลาการอยู่อาศัย.....ปี.....เดือน

11. การครอบครองที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

เป็นเจ้าของบ้านและที่ดินเอง อาศัยอยู่กับพ่อแม่/ ญาติ / ลูกหลาน

เช่าทั้งที่ดินและบ้าน ค่าเช่าที่.....บ./เดือน ค่าเช่าบ้าน.....บ./เดือน สัญญา.....ปี

เช่าที่ดิน ปลูกสร้างบ้านเอง ค่าเช่าที่ดิน.....บ./เดือน สัญญา.....ปี ราคาบ้าน.....บาท

บุกเบิกโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย อื่นๆ (ระบุ).....

12. กรณีเช่าที่ดิน กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของ ที่เอกชน(มีเจ้าของ) ที่ราชพัสดุ ที่วัด อื่นๆ (ระบุ).....

13. ลักษณะที่อยู่อาศัย บ้านเดี่ยว บ้านแฝด ห้องแถว ตึกแถว อาคารชุด

เรือนแพ อื่นๆ.....

14. อายุบ้าน.....ปี

15. ประวัติการซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ครั้งที่ 1 ปรับปรุงเมื่อ.....การปรับปรุง.....

ครั้งที่ 2 ปรับปรุงเมื่อ.....การปรับปรุง.....

ครั้งที่ 3 ปรับปรุงเมื่อ.....การปรับปรุง.....

ไม่เคยปรับปรุงซ่อมแซมหรือต่อเติม

16. การใช้ประโยชน์ อยู่อาศัยอย่างเดียว อยู่อาศัยและแบ่งเช่า อยู่อาศัยและค้าขาย ประเภท.....
 อยู่อาศัยและประกอบอาชีพ อื่นๆ (ระบุ).....
17. ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ตั้งอยู่บนน้ำ บางส่วนยื่นไปในน้ำ ตั้งชิดริมน้ำ
 ตั้งไกลน้ำห่างจากตลิ่ง.....เมตร ไม่มีความสัมพันธ์กับน้ำ(อยู่บนพื้นดิน)
18. เหตุผลที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
 เป็นมรดกตกทอด โฉลกี่ทำงาน ได้อาศัยญาติ
 โฉลกี่โรงเรียนลูก การเดินทางสะดวก โฉลกี่สิ่งอำนวยความสะดวก
 น้ำไม่ท่วม ย้ายมาสร้างครอบครัว อื่นๆ (ระบุ).....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลของปัญหาที่อยู่อาศัย

19. ปัจจุบันที่อยู่อาศัยได้รับปัญหา
 บ้านที่ได้รับผลกระทบจากน้ำกัดเซาะตลิ่ง (ตอบส่วนที่ 3.3)
 บ้านที่ไม่ถูกสุขลักษณะ (ตอบส่วนที่ 3.2)
 ห้องห้องส้วม-ห้องอาบน้ำ เรื่องการระบายน้ำ
 บ้านที่มีคุณค่า ต้องการปรับปรุงซ่อมแซม และเจ้าของสามารถทำได้ (ตอบส่วนที่ 3.1)
 บ้านที่มีคุณค่า ต้องการปรับปรุงซ่อมแซม แต่เจ้าของไม่สามารถทำได้ (ตอบส่วนที่ 3.1)

ส่วนที่ 3.1 ปัญหาด้านการครอบครองกรรมสิทธิ์

20. ประเภทบ้าน
 เรือนทรงไทย เรือนพื้นถิ่น เรือนร่วมสมัย เรือนไทยประยุกต์ เรือนสมัยใหม่(ปูน)
21. ด้านความมั่นคงในการถือครอง
 ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน กำลังถูกบอกเลิกสัญญาเช่า
 กำลังถูกไล่อื้อ อื่นๆ(ระบุ).....

ส่วนที่ 3.2 ปัญหาด้านสุขลักษณะ

22. ตำแหน่งและที่ตั้งของห้องส้วม
 มีห้องส้วมในบริเวณบ้านตนเอง
 รวมกับส่วนอาบน้ำ แยกกับส่วนอาบน้ำ
 มีห้องส้วมใช้ร่วมกับบ้านอื่นในละแวกบ้าน
 รวมกับส่วนอาบน้ำ แยกกับส่วนอาบน้ำ
 ไม่มีห้องส้วมใช้

23. รูปแบบของห้องส้วม

- แบบส้วมหลุม (นั่งยอง)
- มีบ่อเกรอะ – บ่อซึม(2บ่อ) ไม่มีบ่อเกรอะ – บ่อซึม แบบท่อตรงปล่อยลงดิน
- อื่นๆ.....
- แบบชักโครก (นั่งราบ)
- มีบ่อเกรอะ – บ่อซึม ไม่มีบ่อเกรอะ – บ่อซึม แบบท่อตรงปล่อยลงดิน
- อื่นๆ.....

24. ระบบระบายน้ำ ปัญหา น้ำขัง ไม่มีรางระบายน้ำ อื่นๆ.....**ส่วนที่ 3.3 ปัญหาด้านน้ำกักเซาะ**

25. ด้านที่ตั้ง และสภาพแวดล้อม

25.1 ลักษณะการกักเซาะ กัดเซาะที่ดิน กัดเซาะบ้าน กัดเซาะทั้งที่ดินและบ้าน25.2 สาเหตุการกักเซาะ การเพิ่ม ลดระดับของน้ำ การไหลของกระแสน้ำ การกระแทกของคลื่นที่เกิดจากการคมนาคมทางน้ำ อื่นๆ.....

26. ด้านตัวบ้าน

26.1 ขอบเขตพื้นที่บ้านที่ได้รับผลกระทบ พื้นที่ใช้สอยทั้งหมด พื้นที่ใช้สอยบางส่วน26.2 ลักษณะของตัวบ้านที่ได้รับผลกระทบ โครงสร้างถูกกัดเซาะ โครงสร้างไม่ถาวร ไม่แข็งแรง

27. ด้านการป้องกันปัญหา

 ยังไม่มีการแก้ไข มีการป้องกันที่ดิน โดยใช้วิธี..... มีการป้องกันตัวบ้าน โดยใช้วิธี.....

28. แนวทางการแก้ไขปัญหา

 อยู่อาศัยที่ในเดิมต่อไป (ไม่ปรับปรุงแก้ไข) ปลุกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่เดิม ซ่อมแซมหรือต่อเติมที่อยู่อาศัยเดิม หาที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ใหม่ อื่นๆ (ระบุ).....

29. การซ่อมแซมหรือต่อเติมที่อยู่อาศัยเดิม

 ได้ซ่อมแซมไปแล้ว (ตอบแบบสอบถามชุดที่ 2) มีความต้องการที่จะซ่อมแซมหรือต่อเติม โดยคาดว่า จัดทำแนวเขื่อนกันการกัดเซาะตามแนวที่ดิน โดยใช้วิธี..... จัดการซ่อมบ้านโดยซื้อวัสดุก่อสร้าง และซ่อมแซมเอง โดยใช้วิธี..... จัดการซ่อมบ้านโดยจ้างช่างรับเหมาก่อสร้างให้ดำเนินการทั้งหมด อื่นๆ (ระบุ)..... ไม่มีความต้องการซ่อมแซม หรือต่อเติม

ส่วนที่ 4 ทศนคติต่อการปรับปรุงและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยในครัวเรือน

30. ท่านมีแผนหรืออยากที่จะปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยหรือไม่
- มี ไม่มี(เพราะเหตุใด).....(ไม่ต้องตอบข้อ 31-33)
31. ถ้ามีแผนท่านจะปรับปรุงส่วนไหนของบ้าน
- โครงสร้าง หลังคา พื้น ผนัง ห้องน้ำ
- รั้ว กำแพง เชื้อน อื่นๆ.....
32. ท่านคิดว่าจะใช้งบประมาณเท่าไร.....บาท
33. ท่านจะนำงบประมาณมาจากไหน
- ออมเงินตนเอง (ตอบข้อ 34) เงินกู้ยืม อื่นๆ.....
34. ท่านมีเงินออมเพื่อซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือไม่
- มี ประมาณ.....บาท ไม่มี
35. ในอนาคตท่านต้องการที่จะปรับปรุงซ่อมแซมบ้านของท่านแบบไหน
- เก็บรักษาสภาพเดิมไว้ ซ่อมแซมบางส่วน ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย รีดสร้างใหม่
36. ถ้าท่านจะปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยจะทำโดยวิธีใด
- ซ่อมแซมเอง รวมกลุ่มซ่อมกันเอง รวมกลุ่มระดมเงินทุนในการซ่อมแซม
- รวมกลุ่มขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อื่นๆ.....
37. ท่านต้องการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือไม่
- ต้องการ ไม่ต้องการ (เพราะเหตุใด).....
38. หากท่านต้องการการสนับสนุนท่านต้องการให้สนับสนุนในด้านใด
- เงินอุดหนุน วัสดุก่อสร้าง ความรู้ในการซ่อมแซมปรับปรุง
- จัดหาช่างผู้ชำนาญการ อื่นๆ.....
39. หน่วยงานใดที่ท่านคิดว่าจะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนได้
- เทศบาลหน่วยงานท้องถิ่น พอช. การเคหะ องค์กรเอกชน NGO
- สถาบันการศึกษา ธนาคาร อื่น.....
40. ท่านคิดว่าจะปรับปรุงช่วงเวลาไหน
- ภายในปีนี้ 3-5 ปีข้างหน้า ยังไม่กำหนด
41. ท่านคิดว่าบ้านของท่านมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ฟื้นฟูหรือไม่เพราะเหตุใด
- ควร เพราะ..... ไม่ควร เพราะ.....

ส่วนที่ 5 ทศนคติต่อชุมชน

42. ท่านมีความเข้าใจใน **การฟื้นฟูชุมชน** หรือไม่ อย่างไร

เข้าใจ หมายถึง..... ไม่เข้าใจ

43. ท่านคิดว่า ชุมชนวัดหลังบ้าน มีอะไรที่เป็น **เอกลักษณ์** ของชุมชน

มีบ้านทรงไทยหลายหลัง ความเป็นชุมชนริมน้ำ ศาลตาปู่ 3 ศาล
 ความเป็นชุมชนเก่าแก่ วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา ความสามัคคีในชุมชน
 แหล่งอาหารการกิน แหล่งทำมาหากิน/ประกอบอาชีพ อื่นๆ.....

44. ท่านมีความความรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชนของท่านหรือไม่ อย่างไร

ภาคภูมิใจ เฉยๆ
 ภาคภูมิใจอะไรบ้าง.....

45. ท่านคิดว่าอะไรเป็น **ปัญหาสำคัญในชุมชน** ที่มีผลกระทบต่อการอยู่อาศัยของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ด้านกายภาพ

น้ำกัดเซาะตลิ่ง แก้ไขโดย.....
 บ้าน ทรุดโทรม แก้ไขโดย.....
 น้ำท่วมขัง การระบายน้ำ แก้ไขโดย.....
 ความแออัดในชุมชน แก้ไขโดย.....
 ขยะมูลฝอย/ขยะตกค้าง แก้ไขโดย.....
 ทางเดินเชื่อมต่อภายในชุมชน แก้ไขโดย.....
 พื้นที่จัดกิจกรรมของชุมชน แก้ไขโดย.....
 ส้วมไม่สะอาดขาดสุขลักษณะ แก้ไขโดย.....

ด้านสังคม เศรษฐกิจ

ความสามัคคี แก้ไขโดย.....
 ยาเสพติด ลักขโมย การพนัน แก้ไขโดย.....
 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน แก้ไขโดย.....
 การศึกษา/ถ่ายทอดความรู้ แก้ไขโดย.....
 รายได้ อาชีพไม่มั่นคง แก้ไขโดย.....
 อื่นๆ.....

46. จากข้อ 46 ท่านอยากให้แก้ไขปัญหาใดเป็นอันดับแรกก่อน.....

47. หากมีการร่วมมือจากภาคีต่างๆเพื่อช่วยในการฟื้นฟูชุมชนและแก้ไขปัญหา ท่านมีความต้องการหรือไม่

ต้องการ ไม่ต้องการ (ไม่ต้องตอบข้อ 49)

48. ถ้าท่านต้องการ ท่านจะให้ความร่วมมือและสนับสนุนในด้านใด

กำลังคน กำลังทรัพย์ ความเห็นให้คำปรึกษา ทุกด้าน อื่นๆ.....

49. ท่านคิดว่าชุมชนของท่านควรค่าแก่ **การฟื้นฟูชุมชน** หรือไม่ ควร ไม่ควร
หากควรจะฟื้นฟูด้านใดก่อน.....
50. ท่านคิดว่าควรจะมีลักษณะของการฟื้นฟูในลักษณะใด
 ฟื้นฟูเฉพาะกลุ่ม รวมกลุ่มกันฟื้นฟูทั้งชุมชน ฟื้นฟูเฉพาะหลังที่ประสบปัญหา
 อื่นๆ.....
51. ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้อะไรบ้าง
.....

ส่วนที่ 6 ความสัมพันธ์ในชุมชน

52. ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ของคนใน **อดีต** ของชุมชนวัดหลังบ้าน แตกต่างกับ **ปัจจุบัน** อย่างไร
.....
53. ท่านรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีกับคนในชุมชนประมาณกี่หลังคาเรือน
 ไม่รู้จักใครเลย ไม่เกิน 5 หลังคาเรือน 3-10 หลังคาเรือน 11-15 หลังคาเรือน
 16-20 หลังคาเรือน รู้จักทั้งชุมชน
54. ท่านมีเครือข่ายดีพี่น้องที่อยู่ในชุมชนเป็นจำนวนหลังคาเรือน ได้แก่
1).....2).....3).....
4).....5).....6).....
55. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนหรือไม่ เคยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
ได้แก่ 1).
2).
3).
56. ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์หรือไม่ เข้าร่วม ไม่ได้ร่วม
กลุ่มอะไรบ้าง 1)..... 2)..... 3).....
57. ท่านเคยร่วมแสดงความคิดเห็นในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งหรือไม่
 เคย (อธิบาย)..... ไม่เคย
58. ท่านคิดว่ากิจกรรมใดที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและการพัฒนาชุมชนมากที่สุด
.....
59. ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งมีการประชาสัมพันธ์บอกกล่าวอย่างน้อยเพียงใด.....
โดยวิธีใด.....
60. ชุมชนของท่านได้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหรือไม่ กิจกรรมบ้าง

มี ได้แก่..... ไม่มี

ส่วนที่ 7 ทักษะติดต่อผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชน

61. ผู้นำและองค์กรชุมชนของท่านแสวงหาวิธีการและความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาในชุมชนจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่อย่างไร.....
62. ท่านมีความเชื่อมั่นในผู้นำและองค์กรชุมชนของท่านหรือไม่ อย่างไร
- เชื่อมั่น เพราะ.....
- ไม่เชื่อมั่น เพราะ.....
63. ท่านอยากเห็นผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชนของท่านเป็นแบบใด.....
- มีความรู้/สามารถ โปร่งใส เสียสละ กล้าคิดกล้าทำ
- อื่น.....
64. บุคคลใดในชุมชนที่ท่านคิดว่าจะมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชุมชนของท่านประสบผลสำเร็จในการฟื้นฟูชุมชน
- 1).....2).....3).....
65. หากชุมชนมีความต้องการที่จะฟื้นฟูชุมชนท่านคิดว่าจะขอความร่วมมือจากใครบ้าง เพราะเหตุใด
-
66. ท่านคิดว่าใครบ้างที่จะมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนให้ประสบความสำเร็จ
- ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นเทศบาล คนในชุมชน
- สถาบันการศึกษา วัด ทุกภาคส่วน อื่นๆ.....
67. ท่านอยากเห็น **อนาคต** ของชุมชนของท่านเป็นอย่างไร.....
-
-

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาทำแบบสอบถามในครั้งนี้

แบบสำรวจทางกายภาพ

รูปแบบที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยในชุมชนวัดหลังบ้าน ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่(ประกอบ)ระบุตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่อาศัยที่ได้รับการสัมภาษณ์ และสำรวจ

- 1) ระบุตำแหน่งบ้านในแผนที่

ภาคผนวก ข.

บ้านเลขที่	304	316/2	306
รูปแบบ			
อายุอาคาร	56 ปี	30 ปี	100 กว่า ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	จรัส สกุลแต่	ทัศน์ย์ สกุลแต่	เกสร นิลอุบล
อาชีพ	ค้าขาย	ค้าขาย	รับจ้าง
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้/ปูน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	1 คน	7 คน	10 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	59 ปี	40 ปี	70 ปี
ประวัติ การปรับปรุง ซ่อมแซม	ไม่เคย เพราะเป็นบ้านเช่า	1 ครั้ง	มากกว่า 3 ครั้ง
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง -ห้องน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ	ไม่มี	-บ้านที่มีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-ซ่อมหลังคารั่ว	-ซ่อมหลังคารั่ว -เสาดปลวกกิน -โครงสร้างหลังคา	-โครงสร้าง -พื้น
รายได้ครัวเรือน/เดือน	15,001-25,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	316/6	316	270
รูปแบบ			
อายุอาคาร	38 ปี	100 กว่าปี	30 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	เอมอร โพธิ์ที	ทองสุข นามประยงค์	รุ่งระพี แสงกระจ่าง
อาชีพ	ค้าขาย	ไม่มี(เกษียณ)	ค้าขาย
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทวดโทรม	ปานกลาง	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของญาติพี่น้อง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	18 คน (4 ครอบครัว)	2 คน	8 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	32 ปี	78 ปี	45 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	2 ครั้ง	มากกว่า 3 ครั้ง	1. รั้วทั้งหลังแล้วทำใหม่ 2. ต่อเติมปรับปรุงครัว
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านทวดโทรม	-การระบายน้ำ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	-บ้านน้ำกัดเซาะ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-โครงสร้าง -หลังคา -ผนัง -ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	ไม่ต้องการ	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	น้อยกว่า5,000บาท	25,001-35,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	ไม่มี	มีเงินออม	มี

บ้านเลขที่	280/6	314	314/2
รูปแบบ			
อายุอาคาร	23 ปี	100 กว่าปี	30 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	ลอย ฉิมเครือวัลย์	พรเพ็ญ บุญมี(เนตรสกุลณี)	สมเกียรติ เนตรสกุลณี
อาชีพ	ไม่มี(ช่าง)	ค้าขาย	รับจ้าง
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของญาติพี่น้อง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	1 คน	5 คน	7 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	70 ปี	46 ปี	40 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	2 ครั้ง	3 ครั้ง	1 ครั้ง
ปัญหาที่อยู่อาศัย	ไม่มี	- บ้านทรุดโทรม - ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะ	-บ้านทรุดโทรม -ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	- หลังคา - ผนัง	-โครงสร้าง -หลังคา
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	มี	มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	311	310	257
รูปแบบ			
อายุอาคาร	60 ปี	30 ปี	42 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	เฉลิม บุญเกษตร	ยม ใจซื่อ	ประนอม นุดรเมือง
อาชีพ	ไม่มี(เกษียณ)	ไม่มีรายได้	แม่บ้าน
วัสดุ	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทรุดโทรม	ปานกลาง	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	เช่าที่ดินเอกชน	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	6 คน	6 คน	8 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	70 ปี	46 ปี	40 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1.ปรับปรุงซ่อมแซมหลังคา	1 ครั้ง	1.ต่อเติมพื้นที่ชั้นล่าง 2.ต่อเติมครัว
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ -บ้านทรุดโทรม	-การระบายน้ำ -บ้านทรุดโทรม	-บ้านน้ำกัดเซาะ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-โครงสร้าง -หลังคา	ไม่ต้องการ	-หลังคา -พื้น
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	มี	มี	มี

บ้านเลขที่	268/1	255	278
รูปแบบ			
อายุอาคาร	40 ปี	7 ปี	19 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	นิตยา คงศรี	สุชาติ จิวประสาน	มณฑล เฟ็งสุข
อาชีพ	แม่บ้าน	รับจ้าง	ธุรกิจส่วนตัว
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ทั้งหลัง	คอนกรีต/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	ทรุดโทรม	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	3 คน	8 คน	4 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	44 ปี	25 ปี	61 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1. ซ่อมหลังคา, ฝ้า, ห้องนอน 2. ซ่อมพื้นนอกชาน	1. ซ่อมตัวบ้านพังเพราะเกิดจากการตอกเข็มทำสะพานแม่กลอง 2. ซ่อมฝาบ้านเปลี่ยนเป็นจากไม้จริงเป็นไม้สังเคราะห์	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	- บ้านน้ำกัดเซาะ - บ้านทรุดโทรม	- บ้านน้ำกัดเซาะ - รั้วไม่ถูกสุขลักษณะ - บ้านทรุดโทรม	- บ้านน้ำกัดเซาะ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	- โครงสร้าง - ห้องน้ำ - ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	ไม่มี	ไม่มี	มี

บ้านเลขที่	302/2	301/1	300
รูปแบบ			
อายุอาคาร	28 ปี	35 ปี	50-60 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	พรรณณี แสงกลิ่น	ธรรมรงค์ พัวพันธ์	ชุติมา ศรีเกษม
อาชีพ	ค้าขาย	ไม่มีรายได้	ธุรกิจส่วนตัว
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทรุดโทรม	สภาพดี	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของญาติพี่น้อง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	3 คน	1 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	57 ปี	35 ปี	50 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคยปรับปรุง	ไม่เคยปรับปรุง	1. ปูกระเบื้อง ทาสี
ปัญหาที่อยู่อาศัย	- บ้านทรุดโทรม	- พื้น ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะ	- บ้านน้ำกัดเซาะ - บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	- ผนัง	- พื้น	- หลังคา - รั้วกำแพงเขื่อน
รายได้ครัวเรือน/เดือน	น้อยกว่า 5,000 บาท	15,001-25,000 บาท	15,001-25,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	มี
เงินออม	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	285	294/4	272/5
รูปแบบ			
อายุอาคาร	100 กว่าปี	80 ปี	200 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	รัตนา ฝิงงาม	วงศ์ ทองจ่างค์	นิรันทร์ สุกรสุนทร
อาชีพ	รับจ้าง	แม่บ้าน	รับราชการ
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	ทรุดโทรม	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของญาติพี่น้อง	เช่าเอกชน	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	7 คน	4 คน	4 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	30 ปี	6 ปี	20 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1.ซ่อมหลังคา 2.ซ่อมเสา 3.ต่อเติมส้วม	ไม่เคย	1.ซ่อมหลังคา
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	- บ้านทรุดโทรม	-บ้านน้ำกัดเซาะ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการในการ ปรับปรุงซ่อมแซม	-โครงสร้าง	ไม่ต้องการ	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	15,001-25,000 บาท	5,001-15,000 บาท	มากกว่า 50,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	มี

บ้านเลขที่	265	309/1	301/9
รูปแบบ			
อายุอาคาร	30 ปี	40 ปี	30 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	เจ็ก สวัสดิ์วงศ์	ละมัย โลหะธาตุ	ลำรวย สุวรรณ
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว	ไม่มีรายได้	แม่บ้าน
วัสดุ	ไม้/กระเบื้อง	ไม้/กระเบื้อง	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทวดโทรม	ทวดโทรม	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	เช่าที่ดินราชพัสดุ	-ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	5 คน	2 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	30 ปี	40 ปี	80 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1. รื้อและปลูกใหม่เพราะน้ำท่วม	1. มุงหลังคาใหม่	1. ซ่อมบ้านมาแล้วซ่อมครั้งแรกทั้งหลัง
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านทวดโทรม	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ -บ้านทวดโทรม	ไม่มี
ความต้องการในการ ปรับปรุงซ่อมแซม	-พื้น	-ถมที่	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	272/7	284/1	298/2
รูปแบบ			
อายุอาคาร	25 ปี	48 ปี	40 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	วรรณชัย เทียนนัยญาติ	ทองเย็น รอดประเสริฐ	วาสนา จันทร์เพ็ญ
อาชีพ	รัฐวิสาหกิจ	ไม่มีรายได้	ค้าขาย
วัสดุ	คอนกรีต/ปูน	ไม้/ปูน	ไม้ทั้งหลัง
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	ของตนเอง	เช่าเอกชน
จำนวนผู้อยู่อาศัย	5 คน	2 คน	7 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	25 ปี	48 ปี	45 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคยเพราะเช่าที่เอกชน	ไม่เคย	1. ซ่อมหลังคารั่ว 2. ซ่อมปลวกกินเสา
ปัญหาที่อยู่อาศัย	ไม่มี	-บ้านทรุดโทรม	-บ้านทรุดโทรม
ความต้องการในการ ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่มี	-ต้องการหาที่อยู่ใหม่	- หลังคา -ผนัง
รายได้ครัวเรือน/เดือน	25,001-35,000 บาท	น้อยกว่า 5,000บาท	25,001-35,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	296	284/2	292
รูปแบบ			
อายุอาคาร	50 ปี	100 ปี	87 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	เดชณรงค์ สุวรรณ	ธวัชชัย รอดประเสริฐ	ชุมพล บุญมีรอด
อาชีพ	รับราชการ	รับจ้าง	ธุรกิจส่วนตัว
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้มุกใต้ถุน	ไม้ทั้งหลัง
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	ทรุดโทรม	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	ของญาติพี่น้อง	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	5 คน	3 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	50 ปี	36 ปี	45 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	1.ปรับปรุงห้องน้ำ	1.ทาสี,ต่อเติมกันสาด 2.ต่อเติมห้องน้ำ
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านน้ำกัดเซาะ	- ห้องน้ำ - การระบายน้ำ - บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	ไม่มี
ความต้องการในการ ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	-โครงสร้าง -หลังคา	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	มากกว่า 50,000 บาท	25,001-35,000 บาท	15,001-25,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	มี
เงินออม	มี	มี	มี

บ้านเลขที่	298/3	281	261
รูปแบบ			
อายุอาคาร	40 ปี	200 ปี	70 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	พรหม กัดเจริญ	ฐิติภา ยงสุวรรณ	พงษ์เทพ กัลยานโสธร
อาชีพ	ไม่มีรายได้	ค้าขาย	รับราชการ
วัสดุ	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	ปานกลาง	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	ของตนเอง	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	9 คน	3 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	45 ปี	41 ปี	15 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1. ซ่อมแซมส่วนที่ผุ(ซื่อไม้)	1. เปลี่ยนเสาปูน 2 ครั้งเพราะทรุด 2. ทำห้องน้ำ	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-การระบายน้ำ -บ้านทรุดโทรม	-บ้านน้ำกัดเซาะ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	-ห้องน้ำ -บ้านทรุดโทรม
ความต้องการในการ ปรับปรุงซ่อมแซม	-ต้องการต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	-หลังคา	-โครงสร้าง -หลังคา
รายได้ครัวเรือน/เดือน	น้อยกว่า 5,000 บาท	25,001-35,000 บาท	25,001-35,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	มี
เงินออม	มี	มี	มี

บ้านเลขที่	289/1	291	272/1
รูปแบบ			
อายุอาคาร	14 ปี	23 ปี	240 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	นิตยา รอดพิทักษ์	บงกช เนตรมงคล	สำรวม เล็กสกุล
อาชีพ	รับจ้าง	รับจ้าง	ไม่มีรายได้
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้/ปูน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	สภาพดี	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	7 คน	6 คน	2 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	53 ปี	41 ปี	80 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	1.ทำเขื่อนกันน้ำกัดเซาะ	1.ซ่อมหลังคา, รอด, เสาค, บันได ซ่อมฝาดผนัง 2-3 ปีซ่อมที
ปัญหาที่อยู่อาศัย	ไม่มี	-บ้านน้ำกัดเซาะ	-บ้านน้ำกัดเซาะ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	-พื้น	-โครงสร้าง -หลังคา -ผนัง
รายได้ครัวเรือน/เดือน	15,001-25,000 บาท	15,001-25,000 บาท	35,001-50,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	มี

บ้านเลขที่	302/6	311/3	306/1
รูปแบบ			
อายุอาคาร	15 ปี	55 ปี	20 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	จำเนียร แสงกลิ่น	ประสิทธิ์ หมั่นประเสริฐ	อรสา สอนประสาน
อาชีพ	ค้าขาย	พนักงานบริษัทเอกชน	ไม่มี(เกษียณ)
วัสดุ	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	เช่าเอกชน	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	2 คน	1 คน	3 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	70 ปี	27 ปี	20 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	1.ปรับปรุงเสาไม้เป็นปูน	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	- บ้านน้ำกัดเซาะ	- การระบายน้ำ	-การระบายน้ำ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	ไม่ต้องการ	ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	น้อยกว่า 5,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	มี
เงินออม	ไม่มี	มี	มี

บ้านเลขที่	304/2	301	280/5
รูปแบบ			
อายุอาคาร	33ปี	30 ปี	44 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	จิราพร บันบรรจง	ลัดดา จำเริญ	พรนิภา สังข์ดวง
อาชีพ	รับจ้าง	ค้าขาย	แม่บ้าน
วัสดุ	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ทวดโทรม	ทวดโทรม	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	เช่าเอกชน	เช่าเอกชน
จำนวนผู้อยู่อาศัย	6 คน	3 คน	5 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	27 ปี	43ปี	7 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	ไม่เคย	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-ห้องน้ำ -บ้านทวดโทรม	-บ้านทวดโทรม	-บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-หลังคา -ผนัง	-หาที่อยู่ใหม่	-โครงสร้าง
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	15,001-25,000 บาท	15,001-25,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	287	272/1	261
รูปแบบ			
อายุอาคาร	มากกว่า 150 ปี	35 ปี	52 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	ศิริพร วิเศษศิริ	ปิยวรรณ ศรีวรรณศิริ	วัชรวิทย์ โยชะนัน
อาชีพ	แม่บ้าน	ธุรกิจส่วนตัว	แม่บ้าน
วัสดุ	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	ปานกลาง	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	เช่าเอกชน	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	6 คน	2 คน	2 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	26 ปี	2ปี	52 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1. เทปูนพื้น 2. ฐานเสา คสล. 3. หลังคาสังกะสีเปลี่ยนเป็น กระเบื้อง	ไม่เคย	1. เปลี่ยนเสาชั้นล่างจากไม้เป็นปูน 2. ทำตลิ่งหิน 3. ต่อเติมหลังคาครีว
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านน้ำกัดเซาะ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	ไม่มี	-บ้านน้ำกัดเซาะ - ห้องน้ำ - การระบายน้ำ - บ้านทรุดโทรม
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-รั้วกำแพงเขื่อน	ไม่ต้องการ	-โครงสร้าง
รายได้ครัวเรือน/เดือน	มากกว่า 50,000 บาท	15,001-25,000 บาท	35,001-50,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มีพอใช้	ไม่มี

บ้านเลขที่	288	282	284/3
รูปแบบ			
อายุอาคาร	33 ปี	60 ปี	50 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	เจษฎา ทรงศรีเจริญ	นัดสุดา อินอนันต์	ไสว รอดประเสริฐ
อาชีพ	รับราชการ	นักเรียน	ไม่มีรายได้
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ทั้งหลัง
สภาพที่อยู่อาศัย	สภาพดี	ทรุดโทรม	ทรุดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	เช่าเอกชน	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	3 คน	6 คน	10 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	53 ปี	16 ปี	30 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1.ต่อเติมได้ถูเป็นห้องรับแขก ด้านหน้า 2.เปลี่ยนผนังชั้น 2 จากไม้เป็นไม้ สังเคราะห์ 3.ต่อเติมระเบียง	ไม่เคย	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง	-บ้านทรุดโทรม	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	-ไม่ต้องการ	-โครงสร้าง -หลังคา
รายได้ครัวเรือน/เดือน	25,001-35,000 บาท	15,001-25,000 บาท	15,001-25,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	309/5	309/3	290
รูปแบบ			
อายุอาคาร	15 ปี	30 ปี	100 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	พิกุล แก้วแจ่ม	ปัฐณี แซ่กิม	วันเพ็ญ ศรีสนชัย
อาชีพ	รับจ้าง	ค้าขาย	แม่บ้าน
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้ทั้งหลัง	ไม้ทั้งหลัง
สภาพที่อยู่อาศัย	ทวดโทรม	ทวดโทรม	ทวดโทรม
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าที่ราชพัสดุ	เช่าที่ราชพัสดุ	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	7 คน	6 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	15ปี	30 ปี	20 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	1.ปรับปรุงจากเดิมที่เป็นกระท่อม เล็กๆ	1.ต่อเติมเป็นหลังใหม่อีก1หลัง	ไม่เคย
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ -บ้านทวดโทรม	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ -บ้านทวดโทรม	-บ้านน้ำกัดเซาะ -บ้านมีคุณค่าต้องการปรับปรุง
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	-โครงสร้าง	-โครงสร้าง -หลังคา -พื้น -รั้วกำแพงเขื่อน
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	311/8	315/1	302/1
รูปแบบ			
อายุอาคาร	10 ปี	30 ปี	25 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	สง่า มั่นคง	นันทนพัฒน์ เต็มพร้อม	ปนัดดา แสงกลิ่น
อาชีพ	ไม่มีรายได้	นักเรียน	พนักงานบริษัทเอกชน
วัสดุ	ไม้/กระเบื้อง	ไม้/ปูน	ไม้/ปูน
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	สภาพดี	สภาพดี
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	เช่าที่ราชพัสดุ	ของญาติพี่น้อง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	2 คน	4 คน	3 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	10 ปี	34 ปี	33ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	1.เทพื้น 2.เปลี่ยนหลังคา 3.เปลี่ยนเสา	1.ทาสีใหม่ 2.ต่อเติมขยายให้ใหญ่ขึ้น
ปัญหาที่อยู่อาศัย	-ห้องน้ำ -การระบายน้ำ	ไม่มี	ไม่มี
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	-ห้องน้ำ	-ต่อเติมพื้นที่ใช้สอย	-ไม่ต้องการ
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	15,001-25,000 บาท	25,001-35,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	มี
เงินออม	ไม่มี	ไม่มี	มี

บ้านเลขที่	312	309	302/8
รูปแบบ			
อายุอาคาร	50 ปี	45 ปี	43 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	สมชาย ไสนะโต	พรววิภา เสือเพชร	นัตยา แสงกลิ่น
อาชีพ	ค้าขาย	แม่บ้าน	ไม่มีรายได้
วัสดุ	ไม้/ปูน	ไม้ยกใต้ถุน	ไม้ยกใต้ถุน
สภาพที่อยู่อาศัย	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	เช่าเอกชน	เช่าเอกชน	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	3 คน	4 คน	4 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	37 ปี	65 ปี	40 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	ไม่เคย	1.เทพื้น,ซ่อมหลังคา	1.เดิมเป็นกระต้อบรี้อแล้วสร้างใหม่
ปัญหาที่อยู่อาศัย	ไม่มี	-บ้านทรุดโทรม	-น้ำกัดเซาะ
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	ไม่ต้องการ	ต้องการหาที่อยู่ใหม่	-หลังคา
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	ไม่มี	มี	ไม่มี

บ้านเลขที่	311/6	307/2	275
รูปแบบ			
อายุอาคาร	40 ปี	25 ปี	30 ปี
ผู้ให้สัมภาษณ์	วินิจ จันทรางศุ	นาตยา กลั่นกลิ่ง	แอน ฉิมเคือวัลย์
อาชีพ	รับจ้าง	รับราชการ	รับจ้าง
วัสดุ	ไม้/กระเบื้อง	ไม้/ปูน	ไม้/กระเบื้อง
สภาพที่อยู่อาศัย	ทรุดโทรม	สภาพดี	ปานกลาง
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน	ของตนเอง	ของตนเอง	ของตนเอง
จำนวนผู้อยู่อาศัย	4 คน	5 คน	2 คน
ระยะเวลาอยู่อาศัย	59 ปี	50 ปี	59 ปี
ประวัติ การซ่อมแซมปรับปรุง	2 ครั้ง	2 ครั้ง	1 ครั้ง
ปัญหาที่อยู่อาศัย	- ห้องน้ำ - บ้านทรุดโทรม	ไม่มี	- น้ำกัดเซาะ - บ้านทรุดโทรม
ความต้องการใน ปรับปรุงซ่อมแซม	- หลังคา - ผนัง - ห้องน้ำ	ไม่ต้องการ	- โครงสร้าง - หลังคา - ผนัง
รายได้ครัวเรือน/เดือน	5,001-15,000 บาท	30,000-50,000 บาท	5,001-15,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มีพอใช้	มี

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายธีระ แก่งทองกลาง เกิดวันที่ 15 ธันวาคม 2517 บ้านเกิดอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา สำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนจักราชวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา ระดับประกาศนียบัตรประกอบวิชาชีพชั้นสูง สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ระดับปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตร์ บัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร เหน้พัฒนาศาสตร์มหาบัณฑิต ที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2554

ประวัติการทำงาน

- ปี2549- ปัจจุบัน ทำงานการเคหะแห่งชาติ ตำแหน่งสถาปนิก 6
- ปี2547-2549 ทำงานที่บริษัท IAW
- ปี2545-2547 ทำงานที่บริษัททรูมเนเจอร์ จำกัดมหาชน